

«MEN IDÈENE VIL IKKE DØ»

Sosialistisk Venstrepartis oppfatning av den tredje verden 1975 -
1978

ELINE SANDHAUG

VEILEDER

Øyvind Tønnesson

Universitetet i Agder, 2021

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for

Takk

Dette masterprosjektet har vært en lang og krevende prosess. Og det er flere som fortjener en veldig stor takk.

Aller først vil jeg takke min veileder Øyvind Tønnesson for inspirerende samtaler underveis i prosessen og gode faglige innspill. Ikke minst skal han ha en stor takk for at han aldri mistet troen på verken meg, eller prosjektet. Det har vært helt avgjørende.

Trond Nordby og min pappa Sverre Sandhaug skal også ha en stor takk for å ha geleidet meg vekk fra statsvitenskapen, og inn i historiefaget, da jeg var i tvil om hvilken retning jeg skulle velge. Det viste seg å være et godt valg.

Takk til Leiv Røneid som stilte opp på kort varsel og leste korrektur i en ganske heseblesende innspurt. Kommareglene lover jeg å øve på.

Jeg vil også rette en stor takk til den inspirerende gruppen med forelesere jeg har hatt på studiet, og jeg vil i den sammenheng spesielt nevne Harald Rinde, Knut Dørum og Apostolos Spanos.

Tusen takk til min kjære og tålmodige mamma som har bidratt med støtte og oppmuntrende ord underveis.

En særlig stor takk vil jeg rette til min kjæreste og IT-hjelp, Håkon, som har vært en bauta for en masterstudent med mye graviditetshormoner innabords. Du er gull verdt.

Denne oppgaven er dedikert til Sverre Sandhaug.

Innholdsfortegnelse

Innledning	4
1.1 Bakgrunn og kontekst.....	5
1.2 Tidligere forskning.....	10
1.3 Kilder og metode.....	12
1.4 Disposisjon og teoretiske perspektiver.....	14
2. Sosialistisk opposisjon i 1950-årene	19
2.1 «Det store og det lille vi».....	19
2.2 Konturene av en ny venstreside	21
3. Det tredje standpunkt – fikenblad eller fundament?	25
3.1 Den spede begynnelsen.....	26
3.2 «Blodflekke på veien» - 1967.....	27
3.3 En bredere politisk appell.....	29
3.4 Det tredje standpunkt - 1970-tallet.....	32
4. Generasjonskonflikter og radikaliserings 1963 - 1975	35
4.1 Sosialistisk Ungdomsforbund blir til.....	35
4.2 Utmeisling av fløyene	36
5. Prinsipper og pragmatisme - SV og partiprogrammene 1961-1978	40
5.1 Samling og partipolitisk kontekst.....	42
5.2 Grunnsyn og ideologi.....	44
5.3 Imperialisme og frigjøring	46
5.4 Støtte til den tredje verden	48
6. Veiviseren Vietnam?	51
6.1 En ideologisk seier?.....	52
6.2 Veien videre.....	54
7. Forut for Ny økonomisk verdensorden - bistand og kolonialisme	59
7.1 Norge møter den tredje verden.....	59
7.2 Bistanden og den internasjonale konteksten	62
7.3 Premissleverandøren Knut Frydenlund.....	63
7.4 Endrede maktstrukturer.....	66
8. Ny økonomisk verdensorden – bistand til besvær?	68
8.1 «NØV-meldingen».....	68
8.2 Teoretisk og retorisk nyorientering	69
8.3 Solidaritet og nestekjærlighet	73

8.4 Klasseperspektiv og kvinnepolitikk	76
8.5 Tolkninger og nyanser.....	77
8.6 Sviktende vilkår for Ny økonomisk verdensorden	79
9. Menneskerettigheter - 1975-1978.....	81
9.1 Menneskerettigheter på fremmarsj 1975-1978	82
9.2 «Den utenrikspolitiske dobbelthet».....	85
9.3 Stemmer og motstemmer - Ny Tid og Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité.....	89
10. Konklusjoner	93
11. Litteraturliste:.....	93

Innledning

I denne masteroppgaven skal jeg forsøke å klargjøre hvordan forestillinger om den tredje verden inngikk i den norske venstresidens ideologiske byggverk. Jeg ønsker å finne ut hvilken betydning den tredje verden fikk for SFs og SVs måte å orientere seg i den politiske opinion på 1960- og 70-tallet. Jeg vil legge hovedvekt på SVs verdensanskuelser etter samlingen, og undersøke perioden mellom 1975 og 1978. Det vil være spesielt interessant å finne ut hvilken gjennomslagskraft dette saksfeltet fikk for SV i en periode preget av både indre brytninger og ideologisk omprøving.

Det finnes et utall studier om norsk utenrikspolitikk og u-hjelp, men studier av både SV, og studier av partipolitiske holdninger på denne delen av venstresiden, har derimot fått mindre oppmerksomhet.

Min hovedtese i denne oppgaven er at er at de fattige landene i det globale sør bidro til å legitimere SVs anti-kapitalistiske klassekamp, og at dette engasjementet forsterket det SV oppfattet som et transnasjonalt fellesskap mellom undertrykte i både den første og den tredje verden.

I takt med avkoloniseringsprosessen på tidlig 1950-tall vokste det frem en ny radikal venstreside som i større grad enn tidligere hadde den tredje verden som utenrikspolitisk engasjementsområde. Den gamle venstresiden hadde sviktet sine revolusjonære idealer, ifølge disse radikale grupperingene. Dette resulterte i en omfattende kamp om ideologisk hegemoni på den norske venstreside. Samtidig hadde ikke avkoloniseringen i den tredje verden ført til de dyperegående frigjøringsprosessene man i utgangspunktet hadde håpet på. Allikevel, inkluderingen av den tredje verden i i venstresidens politiske prosjekt ble ikke forlatt, til tross for en ufullendt avkoloniseringsprosess. På tross av dette fortsatte SVs engasjement for den tredje verden utover 1970-tallet med stor styrke. Ingen partier på Stortinget ønsket å bevilge mer penger til u-hjelp, samt støtte aktivt oppom frigjøringsbevegelser, enn nettopp SV.

Overgangen til siste halvdel av 1970-tallet markerte ikke bare begynnelsen på et mer konsolidert SV. Dette var også begynnelsen på en tendens som vektla menneskerettighetsspørsmål og liberale rettigheter sterkere enn den radikale solidariteten som definerte partiets utenrikspolitikk på slutten av 1960-tallet. Vektlegging av liberale rettigheter og menneskerettighetsspørsmål fikk større betydning i internasjonal politikk i løpet disse fem årene. Det er derfor spesielt interessant å undersøke hvordan nettopp SV forholdt seg til disse føringene, samtidig som de måtte håndtere en skiftende og krevende internasjonal kontekst. Den norske venstresiden er i denne undersøkelsen definert som SV/SF, Arbeiderpartiet, NKP, samt sosialister uten spesifikk partitilhørighet.

1.1 Bakgrunn og kontekst

Utviklingen av SVs politikk på 1960- og 70-tallet skjedde både i norsk politisk kontekst og i en internasjonal kontekst, tydelig preget av avslutningen på avkoloniseringsprosessen. Denne hadde stor betydning for det utenrikspolitiske feltet verden over, og ledet blant annet til at utviklingshjelp og bistandsprosjekter ble et sentralt tema. På venstresiden i flere land førte det også til en endret oppfatning for hvordan verden var organisert. Først skal jeg si noe om dette internasjonale bildet og hvordan dette endret seg. Deretter skal jeg si noe om dets betydning for norsk politikk, og så plassere SV og den norske venstresiden inn i dette bildet.

Den tredje verden er et begrep som oppsto i Frankrike på 1960, der begrepet ble knyttet til tredjestanden under den franske revolusjon.¹ Både politisk og allment har begrepet blitt brukt om fattige land på den sørlige halvkule - såkalte utviklingsland. Begrepet i seg selv, og orienteringen mot den såkalte tredje verden, ble en integrert del av den politiske debatten på norsk venstreside fra siste halvdel av 1960-årene. Sosialistenes hovedsyn var at maktforholdene i samfunnet måtte bli snudd på hodet. Som følge av dette skulle makten tilfalle den undertrykte arbeiderklassen. Men da denne nye dimensjonen av undertrykte fra den tredje verden ble løftet frem i lyset - hvilken betydning fikk dette for SVs utenrikspolitiske utsyn? Bidro dette til en utenrikspolitisk nyorientering? Og hvis så, hvordan kom denne nyorienteringen til uttrykk?

Det er flere årsaker til at denne retningen fikk momentum fra 1960-tallet og utover. At kolonimaktene mistet grepet på den sørlige halvkule, og at demokratiske krefter etter hvert slapp til i både Hellas og Portugal, ga ny slagkraft til liberale idéer om autonomi og individuelle rettigheter. De gamle idealene fra den franske revolusjon skulle definitivt kjempes for, på tvers av landegrensene, og gjerne ved hjelp av ikke-statlige organisasjoner og aktører. Studentopprøret i 1968 og den betydelige motstanden mot Vietnam-krigen ble på mange måter et vendepunkt i synet på den binære verdensorden, da Vietnam og områder av verden som nordmenn tidligere hadde hatt liten kjennskap til, kom blodig og brutalt rett inn i stua ved hjelp av fargefjernsynet. James Godbolt hevder at fremveksten av en organisatorisk og ideologisk revolusjonær bevegelse neppe hadde funnet sted uten Vietnam-krigen som bakteppe.²

¹ Kalter 2017:119

² Godbolt 2004:64

Ikke bare nyanserte disse to hendelsene folks syn på supermakt-konflikten og dens konsekvenser, men det ga også grobunn for en tydeligere tredje dimensjon til en utenrikspolitikk som etter andre verdenskrig i stor grad hadde vært preget av rivaliseringen mellom Sovjetunionen og USA.³

Samtidig var de innenrikspolitiske forholdene i Norge en årsak til at disse hendelsene og idéene fikk fotfeste i norsk politisk opinion.

Parallelt med avkolonisering og en endret internasjonal kontekst, hadde den moderne norske velferdsstaten ekspandert kraftig siden krigens slutt. Det norske folk hadde lagt etterkrigstiden bak seg, og opprydningen etter den fem år lange krigen var i stor grad fullført. I 1966 vedtok Stortinget Loven om Folketrygd, et prosjekt som samlet alle velferdsordningene under ett, og sikret også med dette befolkningen enda bedre pensjonsytelser enn tidligere. Nordmenn hadde det ved inngangen til det nye tiåret bedre enn noensinne.

Optimismen ble ytterligere styrket da man på lille julaften 1969 fant olje på norsk sokkel, noe som ved hjelp av et møysommelig politisk arbeid sikret nasjonen formidable inntekter i mange tiår fremover.

Denne nyvunnede rikdommen ga Norge et økonomisk handlingsrom man aldri før hadde hatt. I samme periode økte også antall ansatte og avdelinger i Utenriksdepartementet i betydelig grad. I 1969 fikk UD en egen avdeling for internasjonal økonomisk og sosial utvikling, og flere kvinner fikk muligheten til å forlate plassen ved skrivemaskinen til fordel for mer diplomatiske oppgaver.⁴ Innenfor disse rammene vokste det frem en tanke om at ytringsfrihet og menneskerettigheter var universelle verdier som var en nødvendig forutsetning for et velfungerende samfunn - omtrent på lik linje med ytelse fra den norske velferdsstaten. Privilegerte nordmenn kunne, og burde, ta kampen på vegne av de som ikke hadde ressurser til å kjempe for en bedre tilværelse på egen hånd. Veldig mange av disse bodde i underutviklede land på den sørlige halvkule - med andre ord i den tredje verden. Ikke bare hadde Norge muligheter til å bidra, men det vokste også frem en overbevisning om at det å hjelpe mennesker i «den tredje verden» var en moralsk plikt.⁵

Sosialistisk Venstreparti bygde videre på partiet Sosialistisk Folkeparti, som ble stiftet i 1961.

Partiet hadde utgangspunkt i en sikkerhetspolitisk opposisjonsgruppering innad i Arbeiderpartiet,

³ Kalter 2017: 124,127

⁴ Tamnes, 1997: 461

⁵ Tamnes, 1997: 391

der spørsmål om atomvåpen, nedrustning og norsk NATO-medlemskap var konfliktfylt tematikk.⁶ Fra midten av 1960-tallet utformet det seg en ungdomsgruppering tilknyttet SF, kalt SUF, som etterhvert utviklet seg i en revolusjonær maoistisk retning. Dette førte til et brudd med moderpartiet SF. Tidlig på 1970-tallet fant SF, NKP, en fraksjon fra Ap kalt DS-AIK, og enkelte uavhengige sosialister sammen i en løsere partitilslutning kalt Sosialistisk Valgforbund. Tanken bak denne partiorganiseringen var å forene kreftene mot et norsk EF-medlemskap – noe som også medførte at Valgforbundet gjorde et brakvalg og endte opp med hele 16 representanter på Stortinget.⁷ Etter denne ad hoc-pregede samlingen ble de partipolitiske og ideologiske skillelinjene årsak til en svært betent og komplisert samlingsprosess. I 1975 endte denne prosessen med et samlet, men allikevel fraksjonspreget SV, og et skadeskutt NKP som ble skjøvet ut på sidelinjen i norsk politikk. For SVs del var utenrikspolitikken og den internasjonale solidariteten en grunnpilar for politikktutvikling i perioden. Årsaken til at SV i det hele tatt oppsto, var en vesentlig misnøye med både den praktiske politikken Arbeiderpartiet førte utenrikspolitisk, men også det ideologiske og teoretiske fundamentet politikken hvilte på.⁸ Etterkrigs-radikalismen hadde bleknet ved inngangen til 1960-tallet, og da SF ble stiftet i 1961, lå partiets hovedtyngde nettopp på utenrikspolitiske- og internasjonale forhold. Arbeiderpartiet måtte etter stiftelsen av SF, og for så vidt også før, håndtere en slags «tofronts-opposisjon». Høyresiden advarte mot alle former for unnfallenhet for Sovjetunionen og alt som lyste rødt, mens SF først og fremst ønsket et tredje standpunkt i utenrikspolitikken.

Det tredje standpunkt baserte seg på at Norge ikke skulle velge side i konflikten mellom supermaktene. Avisen Orientering konkretiserte dette nøytralitets-standpunktet allerede tiåret før, og det var jo nettopp i kretsen rundt Orientering at konturene av det som skulle bli SF vokste frem.⁹ Da SF ble stiftet var de tydelige på at Arbeiderpartiet hadde blitt altfor tett knyttet til USA, og at NATO-samarbeidet utgjorde en potensiell trussel for Norges sikkerhet. Arbeidernes Ungdomsfylking (AUF) gjorde også en lignende utenrikspolitisk vurdering, noe som ifølge historisk forskning også var et resultat av en voksende generasjonskløft utover 1960-tallet.¹⁰ Samtidig var disse holdningene del av en raskt voksende fredsbevegelse som engasjerte seg sterkt også utenfor de tradisjonelle partipolitiske rammene.

Vietnam-krigen ble en viktig katalysator for den ekspanderende fredsbevegelsen, da spesielt etter Tonkin-episoden høsten 1964.¹¹ Den norske solidaritetskomité for Vietnam ble stiftet i desember

⁶ Vasaasen 1990: 63

⁷ Vasaasen 1990: 60

⁸ Rossavik, 2012:14-16, Vasaasen, 1990: 63.

⁹ Rossavik, 2012 :14

¹⁰ Rønning, Gismervik, Sørensen, Byre, Ekelund og Gulsett 2005: 347

¹¹ Østerud 2014: 301

1965, og Amnesty International fikk en egen norsk avdeling i 1964. Norges Fredsråd hadde engasjert seg i kampen mot atomvåpen siden slutten av 1950-tallet, og i 1960-61 var gruppen «Motstand mot atomvåpen» den paraplyorganisasjonen med størst omfang. Også Kristent Fredslag engasjerte seg i atomvåpen-saken. Organisasjonen løftet frem det teologiske dilemmaet vedrørende atomvåpen, og stilte spørsmålet : « Ville Kristus ha trykket på knappen?». ¹²

Uavhengig av religiøst standpunkt - grasrotaktivismen i de ulike lag og foreninger, og spesielt i Universitetsmiljøene, bidro til en utenrikspolitisk bevisstgjøring hos befolkningen, og til en demokratisering av utenrikspolitikken. På mange måter fungerte Vietnam-krigen som en «brekkstang» for et ungdomsopprør som løftet frem saker som tidligere ikke hadde hatt noen fremtredende plass i det offentlige ordskeftet. ¹³ Og det var på bakgrunn av blant annet disse faktorene at SF, og da spesielt SUF, fikk en viss gjennomslagskraft i norsk politisk opinion. Ved Stortingsvalget i 1965 gjorde SF et brakvalg med 5,8 prosent, og Arbeiderpartiet gikk tilbake for første gang siden andre verdenskrig. En viktig årsak til SFs fremgang var nettopp den utenrikspolitiske nyorienteringen partiet stod for. Utenrikspolitikk innebar ifølge SF også mer enn Vestens bekymringer for atomvåpen og tradisjonell europeisk geopolitikk. For SF ble kampen mellom klassene et vesentlig politisk fundament. Enten det var frigjøringskamp for fattige land i sør, som i tilfellet Vietnam, eller kampen for et sosialistisk Norge, så var det fortsatt klassekamp basert på marxistiske analyser som lå i bunnen.

Til tross for kald krig og skiftende spenningsnivå hadde den mangefasetterte venstresiden klart «å gi den tredje verden politisk rom mellom maktblokkene», ifølge Øyvind Østerud. ¹⁴

Men hva besto så dette rommet av?

Fra midten av 1960-tallet og utover 1970-tallet ble dette politiske rommet i stor grad fylt med ambisiøse økonomiske aspirasjoner og kapitaloverføringer fra vesten til fattige land i sør. Norge var intet unntak. Den anti-kolonialistiske trenden ble ytterligere forsterket ved at det ble lansert et omfattende økonomisk program for den tredje verden i regi av UNCTAD. Mindre toll på varer fra u-land og kontroll på råvarepriser var noen av virkemidlene man håpet skulle hjelpe disse landene ut av fattigdom og underutvikling. ¹⁵ Med andre ord: hjelp til selvhjelp. Engasjementet for den tredje verden ble også institusjonalisert på den parlamentariske hjemmebanen. Direktoratet for utviklingshjelp, NORAD, ble opprettet i 1968 og Utenriksdepartementet fikk samtidig med dette opprettet en egen avdeling for utviklingshjelp. I forhold til folketall og BNP var Norge igjennom 1970-tallet det landet i Skandinavia som ga mest penger til bistand. ¹⁶

¹² Rønning et.al, 2005: 345

¹³ Godbolt 2004: 63

¹⁴ Østerud 2014: 301

¹⁵ Engelsen & Kjerland 2003: 24,26

¹⁶ Tamnes 1997: 386

Både hva som ble definert som utenrikspolitikk, og det utenrikspolitiske engasjementet i seg selv, utvidet seg i perioden. På tampen av 1960-tallet ble det derimot mer kritisk for SVs nasjonale oppslutning, og partiet falt ut av Stortinget. Det tredje standpunkt var tross alt bare et standpunkt, og det ga ingen klare retningslinjer for hvordan det norske samfunn skulle se ut, og ikke minst for hvordan samfunnet skulle organiseres politisk. SF var som Øyvind Vasaasen skriver, for alvor på vei vekk fra bare å være et parti for 1950-årenes «atomopposisjon» i DNA.¹⁷

Den første delen av 1970-tallet ble preget av en usikkerhet rundt hvordan partiet og partisammenslutningene skulle forholde seg til den ideologiske og saksmessige arven fra SFs dannelse, samtidig som man ønsket nyorientering. SF bar derfor preg av å være både reformistisk og revolusjonært på samme tid.

Innover i perioden jeg har valgt å undersøke, var fortsatt utenrikspolitikken det viktigste engasjementsområdet for SV. Samtidig ble økonomien viet mye større plass enn tidligere, med forslag om blant annet sosialisering av banker og et mer demokratisk arbeidsliv. Som Vasaasen peker på, er denne saksorienteringen også en del av SFs arv fra tiden som venstreopposisjon i Arbeiderpartiet.¹⁸

Og det er nettopp i denne utenrikspolitiske og økonomiske arven man finner det ideologiske grunnlaget som bidro til å utvikle SV. Det var verken det tredje standpunkt, ei heller marxist-leninisme som skulle være den politiske peileskiven - det var den marxistiske samfunnsanalysen og moderne klassebaserte perspektiver.

Samlingsprosessen i 1975 bidro til å synliggjøre dette skillet, og flertallet i det nye partiet vedtok at nettopp den marxistiske samfunnsanalysen skulle utgjøre det teoretiske grunnlaget for partiet, riktignok til frustrasjon for mindretallet i NKP.¹⁹ Marx hadde riktignok alltid vært en del av venstresidens og spesielt SFs ideologiske instrumenter, men ble det slik at den tredje verden ga denne analysen både ny aktualitet og vitalitet? Det ble tydelig gjennom avkolonialisering og krigføring i sør at det ikke lenger kun var den underbetalte industriarbeideren fra Porsgrunn som trengte å bli reddet fra undertrykkelse gjennom sosialistisk politikk. De aller fleste nordmenn hadde tross alt en svært god levestandard på 1970-tallet, og både primær- og sekundærbehov var i stor grad dekket. På den sørlige halvkule derimot, var det mennesker som sårt trengte både sosialismen og den marxistiske verdensanskuelsen i enda større grad.

Var det slik at de fattige i den tredje verden erstattet arbeiderklassen som hovedrepresentanten for de undertrykte? Eller ble denne gruppen et supplement til arbeiderklassens kamp, som dermed bidro til å forsterke det ideologiske fundamentet hos SV?

¹⁷ Vasaasen 1990: 63

¹⁸ Vasaasen 1990: 65

¹⁹ Vasaasen 1990: 62

1.2 Tidligere forskning

Grunnen til at jeg har valgt å undersøke dette temaet, er først og fremst at det er et relativt utforsket felt. Mye er riktignok skrevet om norsk samfunnsutvikling og politisk historie i etterkrigstiden. Det finnes også et vesentlig tilfang av studier om både norsk utviklingshjelp og norsk utenrikspolitikk generelt, men undersøkelser som fokuserer på de spesifikke partipolitiske holdningene, og hva som ligger til grunn for disse, er i mindre grad dekket. Når det gjelder venstresiden i norsk politikk, har Arbeiderpartiet har blitt behørig behandlet, og kildeomfanget står i en særstilling hva gjelder historisk og statsvitenskapelig forskning på norske partier.

Sosialistisk Venstreparti har derimot fått liten oppmerksomhet, og i forskningsarbeid spiller ofte SV birollen, mens Arbeiderpartiet som det ledende styringspartiet i etterkrigstiden naturlig nok ofte har hovedrollen. Det mest omfattende verket om SV pr dags dato er skrevet av journalist Frank Rossavik, og ble utgitt i 2011. «SV - Fra Kings Bay til Kongens bord» er en grundig fremstilling av SVs historie hvor hovedvekten er lagt på mennesker, begivenheter, og konflikter.²⁰ Rossavik poengterer i innledningen at disse perspektivene er et resultat av hans journalistiske bakgrunn, og han skriver eksplisitt at han ønsker at en historiker vil undersøke partiet med sin metode.

Samme behovet understreker også Ann Karin Larssen i en artikkel i «Norsk statsvitenskapelig tidsskrift» i 2008. Hun påpeker at det finnes en vesentlig mengde forskning om andre partier i Norge, men svært lite om SV. Det som eksisterer av norsk forskning om SV, dreier seg i all hovedsak om partiet som organisasjon, og om splittelser og samling i partiets historie.²¹ Blant annet ga Ragnar Kvam jr. i 1973 ut en bok basert på hans hovedoppgave i historie «DNA mot splittelse. Da venstrefløyen ble ekskludert.»²²

At forskningsperspektivene omhandler partistruktur og organisasjon hos Kvam, er nok også et resultat av at Jens Arup Seip var veileder på hovedoppgaven.²³ Historisk forskning på politiske partier og utenrikspolitikk i perioden var preget av et utstrakt fokus på beslutningsprosesser og de ytre rammene for norsk utenrikspolitikk. Denne tradisjonen knyttet opp til den såkalte «Skodvin-skolen», oppkalt etter historieprofessor Magne Skodvin. Knut Kjelstadli understreker at man i møtet med et nytt forskningstema ofte har behov for å klargjøre hendelsesforløpet, og dermed få den

²⁰ Rossavik, 2012:

²¹ Larssen, 2008: 253

²² Kvam, 1973

²³ Pharo, Jølstad & Skogrand 1996: 254

såkalte «beingrinda» på plass før man går dypere inn i økonomiske eller kulturelle prosesser i den gitte tematikken.²⁴ Dette er en god beskrivelse av den forskningssituasjonen jeg forholder meg til i denne undersøkelsen.

Splittelse og samling var igjen gjenstand for en grundig undersøkelse 16 år senere, i Øyvind Vasaasens «Dannelsen av Sosialistisk Venstreparti: forhandlingene om samarbeid og samling på venstresiden 1969-75».²⁵

Jostein Nyhamars bind i Arbeiderbevegelsens historie- «Nye utfordringer» har viet SV noe plass, men er først og fremst en nyttig kilde for undersøkelser knyttet til Arbeiderpartiet.²⁶

SV har heller ingen hovedrolle i masteroppgaven til Dag Jostein Juvkam «Et uunngåelig brudd? Norges Kommunistiske Partis holdning til venstresamarbeid og samling i Sosialistisk Venstreparti, årene 1970-75.»²⁷ Allikevel, gir denne undersøkelsen noe nyttig informasjon om de ideologiske gnisningspunktene mellom NKP og SV.

Etter Rossaviks utgivelse i 2011 har det kommet en liten håndfull masteroppgaver med Sosialistisk Venstreparti som hovedobjekt. Oppgavene har allikevel svært liten relevans for mitt forskningsprosjekt da disse ikke omhandler perioden 1975-1985.²⁸

Lite eller noe som helst er skrevet spesifikt om ideologisk utvikling eller om innholdet av de ulike saksfeltene som har preget SVs politikk. Jeg har ikke funnet noen nærstudier av spesifikke saksområder hos SV i den perioden undersøkelsen min omhandler. Det er også derfor jeg har sett det som både nyttig og interessant å dykke dypere ned i ett av saksområdene hos SV, og systematisk undersøke hvordan partiet forholdt seg til den tredje verden over en gitt periode. Samtidig kan dette potensielt bidra til å belyse venstresidens politikk som helhet.

I en årrekke har det vært utført en betydelig mengde forskning på norsk utenrikspolitikk, og mengden empiriske undersøkelser står i en særstilling i skandinavisk sammenheng. Det har derimot vært en mangel på undersøkelser som drøfter de ideene som har båret den norske utenrikspolitikken, og de overbevisningene som ligger til grunn for den norske utenrikspolitiske tenketradisjonen.

I boken «Norsk utenrikspolitisk idéhistorie» hevder forfatterne at de største verkene som er skrevet om norsk utenrikspolitiske historie, har hatt en tendens til å være «innelåst i en spesifikk forsvarsdiskurs», og at blikket har vært rettet mot utenrikspolitisk og sikkerhetspolitisk atferd, og

²⁴ Kjelstadli 1999: 77

²⁵ Vasaasen, 1989.

²⁶ Nyhamar, 1990

²⁷ Juvkam, 2011

²⁸ Nilsen, Ofrim: 2018, Myklebust: 2013.

ikke idéene bak ført politikk.²⁹ Det har riktignok vært en økning i undersøkelser som setter søkelys på den idéhistoriske bakgrunnen, deriblant Olav Ristes «Norway`s foreign relations - A history» og seksbindsverket «Norsk idéhistorie».³⁰ Min undersøkelse er et forsøk på å følge den oppfordringen som Knutsen, Leira, Neumann kommer med i Norsk utenrikspolitiske idéhistorie. Strategien er nettopp å belyse hvilke idéer og perspektiver angående den tredje verden som var med på å forme utviklingen av den nye norske venstresiden.

1.3 Kilder og metode

Jeg baserer denne undersøkelsen på en empirisk gjennomgang av et utvalg relevante kilder. Arbeidet er i vesentlig grad basert på primærkilder fra Stortinget, men også aviser, bøker og partiprogrammer vil være en del av grunnlaget for denne undersøkelsen. Samtlige av utenriksministerens redegjørelser har jeg gjort rede for, og jeg har gjennomgått samtlige utenriksdebatter i perioden mellom 1975-1978. Ikke alle har vært av like stor relevans, men det har allikevel vært viktig for å få en forståelse av helheten i det utenrikspolitiske debatten. Jeg har også gjennomgått enkelte Stortingsmeldinger, deriblant «Stortingsmelding 94, Norges økonomiske samkvem med u-landene» fra 1975, og den påfølgende debatten basert på denne meldingen fra mars 1976.

Som historisk kilde kan Stortingsdebattene gi god innsikt i hvilken type tematikk, og hvilke problemstillinger som ble ansett som viktig i samtiden, i hvert fall av den politiske opinion. I tillegg kan studier av debattene gi svar på hvilke politiske virkemidler de ulike partiene ønsket å bruke i møtet med ulike politiske utfordringer, og det kan også synliggjøre hvordan disse virkemidlene skiller seg fra hverandre.

Utenriksdebattene vil alltid bære preg av at aktuelle hendelser som slår inn på den internasjonale scenen, vies betydelig plass, men de samme hendelsene kan også være glemt i den neste debatten noen måneder senere. Derfor er det også mest hensiktsmessig å studere utenriksdebattene over en lengre periode, slik at strukturer, engasjementsområder og eventuelle premissleverandører trer tydeligere frem. I utenriksdebattene har Stortingsrepresentantene også mulighet til å komme med egne selvstendige betraktninger. Til tross for dette er det ingen hemmelighet at partipisk og en stram partikultur kan ha en disiplinerende effekt på representantene, noe som i betente saker kan gjøre det vanskelig for forskere å få ordentlig grep om motstemmene i en gitt sak. Stortingets formelle ramme kan i seg selv også kanskje fungere disiplinerende.

²⁹ Knutsen, Leira & Neumann, 2016: 12

³⁰ Riste 2005, Berg Eriksen, Hompland & Tjønneland 2003

Jeg har på bakgrunn av blant annet dette, valgt å undersøke avisen «Ny Tid», som er ansett som SVs talerør i perioden 1975-1985, etter at Orientering la ned. Terskelen for å komme med mer ufiltrerte og divergerende meninger er nok betydelig lavere i aviser og tidsskrifter enn i et parlamentariske organer.

Kildeinnhentingprosessen har tidvis vært krevende grunnet korona. Arbeiderbevegelsens arkiv har vært stengt i lange perioder, men jeg har takket være privatpersoner fått tilgang på hele 1977-årgangen av «Ny Tid» relativt sent i prosessen (medio september). Jeg har også gjennomgått enkelte utgaver av Dagbladet fra 1976 og 1977. Utgivelser av «Orientering» fra 1975 har også blitt gjennomgått. Sistnevnte med spesielt hensyn til avslutningen på Vietnamkrigen. Disse avisene og tidsskriftene kan i større grad favne bredden i SV som en politisk bevegelse, og ikke kun som et parti med utgangspunkt i sine valgte representanter på Stortinget. I disse kildene kan man finne både eventuelle motstemmer og personer som engasjerte seg i spesifikke politiske områder innenfor blant annet utenrikspolitikk og ideologi.

Metodologisk sett er det utfordrende at jeg ikke har hatt tilgang til å undersøke SVs partiarkiver på Arbeiderbevegelsens arkiv i Oslo, da disse arkivene ville ha kunnet gi meg svært nyttig informasjon om SVs «indre liv».

Jeg har allikevel forsøkt å lete så bredt som mulig, blant annet ved å hente frem fremstillinger fra ulike tidsperioder. Jeg har i tillegg gjennomgått møter med potensielt relevant tematikk fra Stortingets utvidede utenriks- og konstitusjonskomité i perioden 1975-1978. Disse møtene er ikke offentlige, og er underlagt 30- års klausulering. Hensikten med å undersøke DUUK-møtene er å få frem divergerende synspunkter eller holdninger, eller informasjon som utfyller standpunktene som fremkommer i de ulike offentlige utenriksdebattene. I disse møtene kan terskelen være lavere for å bryte med offisielle standpunkter fordi man er frigjort Stortingsdebattens disiplinerende ramme.

Som jeg var inne på i delkapittelet om tidligere forskning, så er idéer i norsk utenrikspolitikk et relativt utforsket felt. Derfor ønsker jeg å belyse hvorfor jeg har valgt denne tilnærmingen, og hvordan jeg skal forholde meg til denne.

For det første er det ikke min hensikt å sette opp et glassklart skille mellom utenrikspolitiske interesser på den ene siden, og utenrikspolitiske idéer, på den andre. Interesser består også av ulike oppfatninger, og derfor også ulike idéer. Det er nettopp hvilken variasjon som finnes i SVs idéfellesskap, og hva som kjennetegner disse idéene som blir mitt anliggende.

Max Weber mente at idéer fungerte som «usynlige sporvekslere», som ikke bare bidrar til at man velger enkelte spor fremfor andre, men det kan også føre til at andre retninger forsvinner ut av

syne.³¹ Som Keohane og Goldstein skriver «Ideas help to order the world. By ordering the world, ideas may shape agendas, which can profoundly shape outcomes».³²

Det er viktig å poengtere at mitt mål med denne tilnærmingen er å belyse hvordan SVs oppfatning av den tredje verden kom til uttrykk i de ulike fora, ikke hvorvidt partiets holdninger fikk gjennomslag i praktisk politikk. Sistnevnte tilnærming er sannsynligvis en mer aktuell undersøkelsesmetode på større partier med regjeringsmakt, og ikke partier som ligger nær den politiske sperregrensa.

Ideologi vil også være en viktig bestanddel i denne undersøkelsen, da ideologi kan sees som en samling idéer som får et tydelig normativt preg, og som gir tydelige anvisninger til hvordan man bør forholde seg politisk til ulike problemstillinger.

1.4 Disposisjon og teoretiske perspektiver

Disposisjonen i denne undersøkelsen vil til dels være kronologisk. I og med at både idéorientering i norsk utenrikspolitikk og SV som parti er relativt utforskede felt ønsker jeg å gå litt dypere til verks hva gjelder bakgrunnshistorikk. Ved å gå tilbake til etterkrigsårene håper jeg å kunne skape en grundigere forståelse av SVs identitet, og partiets politiske «modus operandi». Etter min vurdering er dette et fornuftig grep for å kunne gi leseren tilstrekkelig innsikt i det tematiske utvalget, og for forståelsen av perioden mellom 1975 og 1978.

Først vil jeg gjøre rede for den politiske bevegelsen og opposisjonskraften som førte til opprettelsen av Orientering i 1953 – en avis som frem til 1976 var det viktigste talerøret for denne delen av den norske venstresiden.

Deretter vil jeg drøfte og redegjøre for «det tredje standpunkt» som var SFs utenrikspolitiske grunnpilar under store deler av den kalde krigen. I denne delen vil jeg analysere artikkelen «Blodflekkene på veien» av Per Maurseth.³³ Jeg har valgt denne artikkelen fordi det er den mest omfattende behandlingen av begrepet «det tredje standpunkt» jeg har funnet i mine kildesøk, og artikkelen er i tillegg skrevet av en av SFs mest sentrale aktører i perioden.

I neste kapittel vil jeg gå inn i perioden der nettopp generasjonskonflikter og radikalisering blir toneangivende i den sosialistiske bevegelsen. Jeg vil forsøke å gi et innblikk i Sosialistisk Folkepartis ungdomsorganisasjon, SUF, som også var en sterk drivkraft i engasjementet for den

³¹ Keohane & Goldstein, 1993: 12

³² Keohane & Goldstein, 1993: 12

³³ Cordtsen 1967

tredje verden. Men dette var samtidig en gruppering som evnet å legge et visst press på moderpartiet, og SUF bidro til å påvirke den utenrikspolitiske og ideologiske utviklingen inn mot min valgt periode.

I det fjerde kapittelet har jeg undersøkt det normative grunnlaget for det politiske arbeidet hos SF/SV, nemlig partiprogrammene. Jeg vil først gi et omriss av den politiske konteksten, og deretter analysere de ideologiske aspektene ved partiprogrammene. Utover i dette kapittelet vil jeg sette søkelys på de delene som er av betydning for SVs oppfatning av den tredje verden - slik det kommer til uttrykk gjennom vedtatte prinsippprogrammer. Begreper som imperialisme og frigjøring, og SVs støtte til nettopp den tredje verden vil bli drøftet i denne delen.

I det femte kapittelet vil jeg se nærmere på SVs tolkning av Vietnam-krigens avslutning. Vietnam -krigen var en de mest formative hendelsene i utviklingen av den nye venstresiden, og er godt beskrevet i diverse litteratur i forbindelse med utviklingen av den nye venstresiden. Men hvordan SV tolket Vietnams seier over stormakten USA er interessant tematikk da krigens slutt finner sted ved inngangen til min periode, men også fordi krigen har vært en kilde til radikaliserings både i bevegelsen rundt SF og SV, og i samfunnet ellers.

Ny økonomisk verdensordning (NØV) og norsk bistand er tema for de neste to kapitlene i denne undersøkelsen. Her ønsker jeg å få frem den politiske-ideologiske motivasjonen bak SVs engasjement i et prosjekt som fikk stor definisjonsmakt over ordskiftet, og for hvordan Norge gjennom utenrikspolitikken forholdt seg til den tredje verden. Ny økonomisk verdensorden blir i min undersøkelse et prisme for å kunne identifisere SVs oppfatninger om den tredje verden. I tillegg vil jeg kontrastere SVs synspunkter opp mot den øvrige politiske opinion der det er hensiktsmessig.

I det siste kapittelet vil jeg undersøke begrepet menneskerettigheter. Jeg vil forsøke å skille ut de ulike forståelsene av begrepet som kommer til syne i deler av den politiske opinion, og synliggjøre SVs oppfatninger av menneskerettighetene.

Christoph Kalter understreker at store konsepter med et globalt og universalistisk preg, som eksempelvis den tredje verden, også må studeres i en mer lokal kontekst.³⁴ I tillegg påpeker han at de ledende og definerende tekstene om en gitt tematikk, i større grad ofte burde droppes for å unngå et elitistisk preg.³⁵ Det er i de små forholdene, og ved å observere og studere individene at man kan bidra til større forståelse for globale konsepter, som f.eks den tredje verden. Fokuset på hvordan

³⁵ Kalter 2017: 118

individer tar i bruk og praktiserer forståelsen av den tredje verden er for Kalter mer interessant enn anerkjente teoritunge tekster skrevet på 1960-tallet.³⁶ Kalters tilnærming til materialet er dermed motsatsen til diskursanalytikerens bruk av såkalte «monumenter». «Monumenter» er tekster som fortøner seg som sentrale knutepunkter for analysen av en gitt diskurs. Ulempen med en slik tilnærming kan være at den dominante posisjonen i en diskurs blir overrepresentert, noe som igjen kan skyve viktige motstemmer vekk. Sett i et utenrikspolitisk helhetsperspektiv er min undersøkelse i tråd med Kalters oppfordring. SV var et relativt lite parti uten noen reell parlamentarisk makt – ei heller kan de sies å være et eksempel på en utenriksdiskursiv hovedrepresentasjon.³⁷

Politiske partier, organisasjoner og grupperinger kan kaste lys over et gitt konsepts innhold, og eventuelt også avsløre ulike tolkninger, og ikke minst hvordan disse tolkningene kommer til uttrykk. På denne måten er en studie av et relativt lite parti i den norske offentligheten i tråd med Kalters oppfordring, og hans egen tilnærming til undersøkelser av venstresidens forhold til den tredje verden.

Begrepet den tredje verden ble som nevnt brukt for første gang av Alfred Sauvy i 1952 i den sosialistiske tidsskriften *L'Observateur*, i en artikkel kalt 'Trois mondes, une planète'.³⁸ Begrepet den tredje verden har siden den gang vært et omdiskutert konsept, og klarhet i hva det spesifikt betyr og inneholder er fremdeles uklart. Jeg skal derfor først forsøke å redegjøre for hva et konsept er, og hvorfor konseptforståelse er viktig i møtet med tematikken jeg undersøker i denne oppgaven. Samtidig vil jeg understreke at jeg i denne undersøkelsen har valgt å likestille ordene konsept og begrep for å forenkle undersøkelsen noe, da det ofte ikke er noen gjennomgående differensiering av de to når det blir referert til det engelske ordet «concept». Språkrådet mener at den anbefalte oversettelsen av engelske ordet «concept» svarer til begrep, som de igjen klassifiserer som en «mental representasjon av eit konkret eller abstrakt fenomen i omverda»³⁹

Konsepter er først og fremst svært dynamiske. Selv om konseptets språklige og fonetiske oppbygning ikke endrer seg, og dermed fremstår statisk, er innholdet alt annet enn stillestående. Konsepter har evnen til å absorbere ulike historiske erfaringer, og dette gjør konsepter til noe som må tilnærmes kontekstuellt. I dette ligger en implisitt forståelse av at språket er med på å avgjøre hvordan vi forstår verden, og at endringer i språklig forståelse også påvirker selve historieforståelsen vår. «The meaning of words can be defined exactly,

³⁶ Kalter 2017: 118

³⁷ Neumann, 2001: 52

³⁸ Kalter 2017: 118,119

³⁹ Språkrådet 2018

but concepts can only be interpreted".⁴⁰ Begreper har i motsetning til ord, et meningsoverskudd.⁴¹

Reinhardt Koselleck har vært en inspirasjonskilde i tilnærmingen til materialet. Koselleck hadde en antropologisk forståelse av det politiske som en kamp som ikke kun ble kjempet med armene, men også via semantikken – ved hjelp av både språk og konsepter.⁴² «What makes a word a concept is that the whole socio-political concept it refers to – and is used in – enters the word”.

Koselleck hentet mye inspirasjon fra Gadamer, men gikk ikke så langt som Gadamer, som på sin side hevdet at all historie kan reduseres til et spørsmål om språk.⁴³

I lys av dette vil jeg forsøke å klargjøre noen av de ulike og tidvis motstridende aspektene ved konseptet den tredje verden. Hvorvidt det å studere konsepter i seg selv er en egen disiplin, eller om det er en metodologisk prosess er det uenighet om. Uavhengig av hvor man ønsker å plassere studien av konsepter, er uansett konseptbevissthet et nyttig redskap for å forstå historiske hendelser og perioder.

Som nevnt tidligere er konsepter i seg selv dynamiske - og for å belyse dette må vi se nærmere på de to ulike språklige tilnærmingene begrepets «far» Alfred Sauvy selv brukte.

Troisième monde, som Sauvy anvendte i deler av sin tekst, viser til den tredelingen av den politisk-internasjonale verdenen som på det tidspunktet eksisterte. Under den kalde krigen var de vestlige makten med USA i spissen regnet som den første, og den kommunistiske verden var den andre. Troisième monde understreker den numeriske ordningen av de ulike verdenene, samtidig som troisième monde gir et visst inntrykk av disse tre også er hierarkisk ordnet.⁴⁴

Undersøkelser viser også at konseptet den tredje verden ble synonymt med en forståelse av underutvikling allerede på tidlig 1960-tallet, mens andre har pekt på at denne forståelsen først ble dominant utover på 1970-tallet.⁴⁵ Alfred Sauvy som gjorde begrepet kjent i 1952, nevnte også underutvikling som et trekk ved den tredje verden i sine tekster.⁴⁶ Underutvikling ble også senere et viktig referansepunkt for forståelsen av den den tredje verden på 1960 og 1970-tallet. Christoph Kalter hevder at veldig mange av de ulike representasjonene av den tredje verden i hvert fall hadde

⁴⁰ Leira 2018: 5

⁴¹ Leira 2018: 5

⁴² Jordheim & Neumann, 2011: 157,158

⁴³ Jordheim & Neumann, 2011: 157

⁴⁴ Kalter, 2017: 118,119

⁴⁵ Solarz, 2012: 1563

⁴⁶ Kalter, 2017: 119

en ting felles. Og det var at den tredje verden var det Vesten *ikke* var. Så alle utsagn og fortellinger om Vesten ble en fortelling ex negativo hva gjaldt den tredje verden.⁴⁷

Helt siden påskeopprøret i 1958 hadde den utenrikspolitiske opposisjonsrollen preget den sosialistiske siden til venstre for Arbeiderpartiet.⁴⁸ Dette gjaldt både de som forlot Arbeiderpartiet i opprør mot utplassering av atomvåpen i Vest-Tyskland, og de som noe motvillig ble igjen. Motviljen mot atomvåpen, NATO-medlemskap og imperialistisk krigføring har vært viktige kjernepunkter i opposisjonen på norsk venstreside. Norske politiske partier har helt siden landet fikk en egen selvstendig utenrikspolitikk måttet forholde seg til gjeldende internasjonal og nasjonal kontekst – noe som igjen har medført at ulike utenrikspolitiske tradisjoner har utmeislet seg over tid. Olav Riste har delt disse utenrikspolitiske tradisjonene inn i tre retninger, isolasjonisme/nøytralisme, internasjonalisme og misjonærimpuls.⁴⁹ NATO-medlemskapet var en vesentlig faktor til at isolasjonismen ble forlatt, og internasjonalismen fikk gode vekstvilkår i etterkrigstiden. Samtidig er misjonærimpulsen, som Riste har kalt det, et viktig perspektiv å ha i mente i møte med den tematikken jeg har valgt å forfølge i denne oppgaven. Misjonærimpulsen dreier seg hovedsakelig om å bedre livsvilkårene for verdens fattige, og samtidig også være en tydelig pådriver for menneskerettigheter og demokratisk utvikling.⁵⁰ Ristes teorier om norsk utenrikspolitikk vil, selv om det ikke blir avvendt eksplisitt i denne undersøkelsen, allikevel være en viktig del av min forståelsehorisont i det analytiske arbeidet. I de politiske partiene vil det naturlig nok eksistere ulike former for såkalt «misjonærimpuls», som igjen vil fortone seg ulikt grunnet partienes ulike ideologiske grunnsyn..

Marxismen i seg selv blir ikke undersøkt i denne masteroppgaven, men det interessante er hvordan SV forholder seg til marxistisk funderte idéer. Marxisme er et konsept med mange betydninger, men jeg vil nøye meg med å skille mellom den klare leninistiske tolkningen av marxismen, og den mer tradisjonelle sosialistiske varianten. En mer differensiert tolkning av konseptet vil gjøre undersøkelsen både vanskelig å gjennomføre, og ikke minst vanskelig å avgrense. Av samme hensyn vil jeg også fokusere på de aspektene med marxismen som hadde størst betydning for SVs tolkning av den tredje verden, nemlig klassebevisstheten, anti-kapitalismen og solidaritetshensynet.

⁴⁷ Kalter 2016: 52

⁴⁸ Påskeopprøret referer til er hendelse da Arbeiderpartiets ungdomsgruppe «Sosialistisk Studentlag» vedtok en resolusjon om at Vest-Tyskland ikke skulle få tilgang til atomvåpen. I løpet av påsken 1958 forsøkte pådriverne å få Arbeiderpartiets stortingsgruppe med på å vedta denne resolusjonen. Noen av de mest betydningsfulle pådriverne i dette arbeidet var personer som senere skulle bli sentrale figurer i både SF og SV, nemlig Torild Skard, Berge Furre og Finn Gustavsen.

⁴⁹ Riste 2005: 14

⁵⁰ Riste 2005: 260

Jeg utelukker allikevel ikke at andre aspekter ved marxismen kan være av vesentlig betydning for både SV og deres forhold til den tredje verden, men det får i så fall bli opp til andre å undersøke ved en senere anledning.

Solidaritetsaspektet i relasjon til den tredje verden er vanskelig å unnsnippe når undersøkelsesobjektet er et sosialistisk parti. Tidligere SV-politiker Steinar Stjernø har belyst utviklingen av solidaritets-konseptet i boken «Solidarity in Europe- The History of an idea».⁵¹ Han mener at det i Skandinavia utviklet seg en litt særegen forståelse av solidaritet der samfunnets produktivitet stod i sentrum. Solidariteten ble ikke begrunnet gjennom en felles klassekamp der arbeiderne stod mot de rike arbeidsgiverne slik som i den marxistiske forståelsen. Isteden kom solidaritetsforståelsen til syne gjennom en produktivistisk variant der alle sammen måtte øke produktiviteten for igjen å øke levestandarden.⁵²

2. Sosialistisk opposisjon i 1950-årene

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for det politiske og ideologiske bakteppet som la grunnlaget for et utenrikspolitisk og globalt orientert sosialistisk venstreside flere tiår før Sosialistisk Venstreparti så dagens lys. Jeg vil forsøke å gi et inntrykk av det venstrepolitiske klimaet i 1950- og 60-åra for å kunne belyse de faktorene som bidro til å forme denne sosialistiske venstresiden – en politisk fløy som også hadde et særegent engasjement for den tredje verden og for utenrikspolitikk generelt. En vesentlig del vil omhandle avisen Orientering, og avisens rolle som et talerør for den nye venstresiden og dens premissleverandører. Aller først vil jeg gjøre rede for hvilke forhold i Arbeiderpartiet som provoserte til opposisjon internt, og dermed også til etableringen av et nytt og utenrikspolitisk orientert avisorgan. Deretter vil jeg forklare eksterne utenrikspolitiske hendelser som slo inn i denne perioden og synliggjøre hvilke aktører som bidro til å forme denne nye sosialistisk orienterte bevegelsen med utspring i kretsen rundt Orientering.

2.1 «Det store og det lille vi»

⁵¹ Stjernø 2004: 119

⁵² Stjernø 2004: 185

«Bladet Orientering tar sikte på å reise en fordomsfri debatt om norsk utenriks- og innenrikspolitikk. Både når det gjelder opplysende stoff og frisk meningsbrytning føler mange i Norge nå et behov som dagspressen ikke fyller.»⁵³

Sitatet ovenfor er hentet fra førstesiden i Orienterings første nummer, som kom ut i februar 1953.⁵⁴ Det hadde lenge vært misnøye med den utenrikspolitiske utviklingen i Arbeiderpartiet, og med det noen oppfattet som en ensartet pressedekning. Venstrefløyen i partiet var spesielt kritiske. De mente at frykten for represalier fra egne partifeller og overordnede innebar en trussel for ytringsfriheten. Ingen hadde lyst til å havne på kant med Haakon Lie, verken i det partipolitiske miljøet på venstresiden, ei heller i diverse presseorganer. Til det var Arbeiderpartiets makt for stor. Ifølge tidligere leder av SF, Finn Gustavsen, hadde Haakon Lie lagt takhøyden i Arbeiderpartiet så lavt at man måtte være politisk pygmé for å få plass.⁵⁵

Over tid hadde misnøyen med den utenrikspolitiske linjen vokst på Arbeiderpartiets venstrefløy, noe som ble utløst av det norske medlemskapet i Atlanterhavspakten i 1949. Ragnar Kvam Jr. skrev at vedtaket ikke bare førte til utmeldinger, men at flere på venstrefløyen gikk inn i et slags «indre eksil», som han beskriver det.⁵⁶

En annen, og mindre kjent årsak til denne sterke «cæsarismen», var at arbeiderpressen i større grad enn før ble lagt direkte under Arbeiderpartiet. Siden krigen hadde Johan Ona jobbet iherdig for å få trykkerier tilbake fra tidligere NS-eierskap, samt øke andelen arbeideraviser. I tillegg var han pådriveren for å konsolidere arbeiderpressen i et eget aksjeselskap i 1948, noe som ga Arbeiderpartiet, i samarbeid med LO, et nytt organisatorisk og toppstyrt maktgrunnlag.⁵⁷

Karl Evang var i likhet med Ona, en vesentlig bidragsyter til at opposisjonsgnisten ble styrket - dette på tross av partipisk og lite åpenhet for divergerende synspunkter innad Arbeiderpartiet. Helsedirektør Evang hadde både den intellektuelle kraften og posisjonen i samfunnet for å kunne stå imot partiapparatet og de dominerende lederskikkelsene.

Allerede i 1949 lanserte Evang ideen om det tredje standpunkt i Arbeiderbladet - et begrep som senere skulle ha stor påvirkning på utviklingen av det politisk-teoretiske grunnlaget for både Orientering, SF og senere SV.⁵⁸ Evang hadde, som resten av kretsen rundt Orientering, et sterkt engasjement for utenrikspolitikk, og foredraget han holdt om Korea-krigen på NRK Radio i 1950,

⁵³ Kjos Fonn 2011: 41

⁵⁴ Det kom allerede et prøvenummer i 1952 under Langseth og Friis, men utgaven fra februar 1953 regnes som den første regulære utgaven av Orientering.

⁵⁵ Kjos Fonn 2011: 25

⁵⁶ Kvam 1973: 10

⁵⁷ Bastiansen 2009: 29-32

⁵⁸ Kjos Fonn 2011: 31

hadde en katalyserende effekt på den latente opposisjonen innad i Arbeiderpartiet. Evang mente at opinionen hadde et noe forvrengt bilde av konflikten. Den dreide seg ikke om den demokratiske vestlige verden mot den kommunistiske, men om kolonialisme, og retten til både nasjonal og sosial frigjøring.⁵⁹

Bakgrunnen for at begeret var fullt for både Evang og mange av hans meningsfeller, var mer sammensatt. Både innenrikspolitiske, utenrikspolitiske og rent ideologiske forhold gjorde at flere ble skeptiske til Arbeiderparti-linjen i årene etter NATO-innmeldingen. Disse forholdene bidro i sum til å skape et passende klima for at en ny venstreside kunne gro frem i løpet av de første årene av 1950-tallet.

2.2 Konturene av en ny venstreside

For det første, og som nevnt tidligere, endret mye seg da den norske deltagelsen i den nordatlantiske alliansen var et faktum. I årene etter andre verdenskrig aksepterte flere at det ble bevilget noe høyere summer i Forsvarsbudsjettet. Det ble tydelig at Norge måtte ha evne til å forsvare seg selv ved en eventuell ny trussel i fremtiden. Tanken om at en okkupasjon av norsk territorium var nærmest utenkelig, slik store deler av det politiske miljøet og embetsverk så det i mellomkrigstiden,⁶⁰ var forlatt. Derfor var et sterkere nasjonalt selvforsvar et premiss de fleste partiene kunne akseptere. Da premisset for budsjettene ble basert på opprustningskrav fra NATO, vokste skepsisen og irritasjonen på den norske venstresiden. Visst var det kald krig, og frykten for en mulig sovjetisk invasjon ble diskutert på begge fløyer, men når oppfatningen var at man gikk i direkte amerikansk tjeneste ble det altfor krevende å akseptere.

For det andre fordoblet Forsvarsbudsjettet seg i perioden mellom 1950 og 1955. Samtidig ble tjenestetiden i militæret utvidet fra 9 til 12 måneder, og den ble utvidet til hele 18 måneder for Sjøforsvaret året etter.⁶¹ Disse avgjørelsene skapte ytterligere splid, særlig mellom regjeringen og stortingsgruppen, og dette bidro til å meisle ut en enda tydeligere opposisjon. Arbeiderpartiet forsøkte derfor å separere forsvarssaker og utenrikspolitiske saker i den politiske behandlingen for å unngå en kumulativ opposisjonskraft og økt indre splittelse, men denne strategien var bare delvis vellykket.⁶²

⁵⁹ Meyer 1989: 26.

⁶⁰ Fure 1996: 305

⁶¹ Eriksen 1997: 82-83

⁶² Sandhaug 1973: 17

For det tredje slo Korea-krigen inn i en allerede belastet norsk etterkrigs-økonomi. Gjenreisningen etter krigen var et økonomisk krevende prosjekt, men allerede fra 1949 var man tvunget til å skjære ned på subsidiene på forbruksvarer. Norge fulgte riktignok Storbritannias devaluering av pundet, noe som gjorde forholdene mer gunstige for eksportindustrien, men til gjengjeld ble importindustrien lidende. Nedskrivningen og stabiliseringspolitikken bidro sammen til en såpass drastisk økning av importprisene at det ifølge Trond Bergh ble uunngåelig å legge om den eksisterende prispolitikken. Så da Korea-krigen brøt ut forsterket dette den allerede belastende prisstigningen, og reallønnen ble stående på stedet hvil.⁶³ I årene 1950, -51 og -52 var den prosentvise prisstigning på henholdsvis 5,2%, 15,8 % og 9 %.⁶⁴

Einar Lie har påpekt at det allerede lå føringer for en liberalisering av utenrikshandelen for samtlige land som mottok Marshallhjelp, men at den mer eller mindre gjennomtenkte devalueringen ironisk nok kom disse føringene i forkjøpet.⁶⁵ Hvorvidt disse liberaliseringskravene i Marshall-hjelpen stimulerte til ytterligere opposisjon, har jeg på nåværende tidspunkt ikke klart å påvise.

Men det er i lys av disse relativt dystre økonomiske realitetene at både økte forsvarsbevilgninger og opprustning på amerikanske premisser, ble en enda større kamel å svelge for opposisjonen i Arbeiderpartiet.

Den tredje årsaken til den voksende opposisjonskraften lå i de grunnleggende antimilitaristiske holdningene i Arbeiderpartiet. En generelt negativ holdning til militærvesenet var en del av Arbeiderpartiets ideologiske ryggrad, og denne arven fra mellomkrigstiden levde fortsatt i beste velgående hos premissleverandørene i Arbeiderpartiets opposisjon.⁶⁶ At disse tankene ble utfordret av ledende og mer pragmatiske skikkelser i Arbeiderpartiet som Oscar Torp og Jens Christian Hauge, førte muligens til et enda sterkere ønske om å hegne om det mange mente var en essensiell del av Arbeiderpartiets ideologiske fundament.

I april 1951 hadde Karl Evang en brevtutveksling med Finn Lie (som senere ble en medarbeider i Orientering) hvor han beskrev et Arbeiderparti som hadde gått seg vill, at partiet trengte en opposisjon innad i partiet som ikke kun var intellektuelt fundert, men som også hadde sitt opphav «i den politiske og faglige bevegelse».⁶⁷

⁶³ Bergh, Grønlie, Eriksen, Pharo, Stenersen, Rovde, Lundestad, 1989: 37

⁶⁴ Bergh et. al 1989: 37

⁶⁵ Lie 2012: 93

⁶⁶ Nordby 1989: 227

⁶⁷ Nordby 1989: 228

Det var mange kritiske røster, og flere mindre grupperinger og tidsskrifter som uttrykte bekymring for ovennevnte saker, deriblant «Veien fram», «Vår vei» og «Ungdom».⁶⁸ Men det var først med utgivelsen av Orientering at man fikk en opposisjon som kunne nå bredere og dypere igjennom, og som samtidig ikke bar preg av et ad hoc-engasjement.

Som Birgitte Kjos Fonn skriver, hadde «det store vi» i norsk presse fått en lillebror i «Orientering».⁶⁹

Oppstarten var derimot alt annet enn problemfri. Hvilke krefter som skulle lede Orientering, og hvor langt til venstre det var akseptabelt at disse kreftene kom fra, var kilde til opphetet debatt. Jacob Friis og NKP-tilknyttede Langseth ble etter hvert skjøvet ut, og Sigurd Evensmo ble sjefredaktør for det nye tidsskriftet. Tilhørighet til kommunistisk tankegods og kommunistiske premissleverandører var noe Evang også ville unngå. Mye fordi en tydelig tilknytning til NKP ville distansere Orientering fra det partiet de ønsket å påvirke, nemlig Arbeiderpartiet.⁷⁰

Men samtidig som Evang var en kritisk røst innad i Arbeiderpartiet, og ble regnet som en opphavsmann til det som senere skulle bli SF, var han også en dedikert embetsmann og fagmann.⁷¹ Samt et lojalt Arbeiderparti-medlem. Evang ønsket å åpne det utenrikspolitiske rommet, samtidig som han var veldig på vakt overfor en utvikling som kunne resultere i at Orientering ble en egen fraksjon innad i Arbeiderpartiet. Evang trakk med andre ord til seg andre og også nye utenrikspolitiske idéer. Men han klarte samtidig å begrense omfanget av de samme idéene, og eventuelt aktørene knyttet til dem, slik at de ikke utfordret Arbeiderpartiets ledelse i for stor grad. Etter mitt syn bidro Evangs politisk-organisatoriske push and pull-effekt til å holde Orientering i balanse.⁷²

Balanse i budsjettet var derimot et vedvarende problem for Orientering, og avisen var flere ganger truet av konkurs. Men til tross for manglende midler, klarte avisen å holde hjulene i gang.⁷³ Mye på grunn av at samtlige medarbeidere, uavhengig av uenigheter, var lidenskapelig engasjert i utenrikspolitiske spørsmål, og mente det var helt nødvendig å mane frem et tredje standpunkt i utenrikspolitikken.

At Orientering skulle være maktkritiske, og dermed kritiske til den utenrikspolitikken og McCarthyismen som rådet i USA, var som en ideologisk og politisk selvfølge å regne. Men hvordan

⁶⁸ Kjos Fonn 2011: 27

⁶⁹ Kjos Fonn 2011: 38

⁷⁰ Lorenz 1973: 150

⁷¹ Nordby 1989: 230-231

⁷² Push and pull-effekt har sitt opphav i migrasjonsteorier der den negative effekten er de faktorene som skyver mennesker vekk fra en gitt plass, mens de positive effektene er de som trekker mennesker til en gitt plass.

⁷³ Kjos Fonn 2011: 41

man skulle forholde seg til ulike vurderinger av Sovjetunionen og det politisk-ideologiske skismaet i avisen, var noe annet.

At man skulle opprettholde en balanse i kritikken mot både øst og vest, ble gjentatt flere ganger i avisen, også på lederplass. Men forholdet mellom teori og praksis viste seg å være mer komplekst.

Historikeren Kjetil Knarlags undersøkelse om Orienterings forhold til Sovjetunionen i perioden 1953-1965 viste at avisen tydelig uttrykte en mer Sovjet-vennlig holdning de første årene.

Kjos Fonns bok om Orientering støtter opp om Knarlags funn, og hun mener at det er en tydelig apolegetisk tone i perioden.⁷⁴

Denne positive holdningen ble nok kanskje delvis forsterket av Stalins død i 1954, da flere håpet på at det alene ville føre til den av avstalinisering av samfunnet, og dermed minske det totalitære aspektet ved det sovjetiske samfunnet.

Men avstalinisering eller ei - skribentenes fokus lå ofte på den positive økonomiske utviklingen ved det sovjetiske samfunnet, slik som det ble beskrevet etter enkelte redaksjonsmedlemmers besøk til Uzbekistan.⁷⁵

Etter min vurdering kan en fremstilling som legger vekt på de rent økonomiske og kvantitative aspektene, drive oppmerksomheten vekk fra de totalitære trekkene ved det sovjetiske samfunnet, på samme tid som de implisitt forteller leseren at kommunisme og økonomisk utvikling av underutviklede land og regioner lar seg kombinere. Slik sett kunne Orientering også gi leserne en tro på et fruktbart alternativ til kapitalismen. Samtidig var det noe paradoksalt i SVs orientering mot det liberale. Innenrikspolitisk utøvde de tidvis en ganske ramsalt kritikk mot den autoritære og ytringsbegrensende kulturen de mente eksisterte innad i Arbeiderpartiet, samtidig som de forsvarte de illiberale strukturene som fantes internasjonalt, deriblant i Sovjetunionen.

Allikevel, gikk kommunikasjonsstrategien ut på å forsvare de liberale verdiene. Dette var innfallsporten til å skape den nye venstresiden, en venstreside som ikke tilhørte verken vest- eller østblokken, men som fungerte som et alternativ til en dogmatisk posisjonering. Det er nettopp disse liberale verdiene Trond Nordby også understreker i sin biografi om Karl Evang. Han hevder at de første årene bar Orientering mer preg av et ønske om å løfte frem liberale verdier, enn å være fanebærer for ren sosialisme.⁷⁶

Og det er også i nettopp dette komplekset at vi finner den politiske peileskiven, som skal følge den nye venstresiden i flere tiår etter Orienterings oppstart - nemlig det «tredje standpunkt».

⁷⁴ Kjos Fonn 2011: 59

⁷⁵ Kjos Fonn 2011: 60

⁷⁶ Nordby 1989: 230

Konklusjon: Da opposisjonskreftene i Arbeiderpartiet lanserte det tredje standpunkt, skapte man et politisk-ideologisk grunnlag som viste seg veien inn i et nytt sosialistisk landskap. NATO-innmeldingen ga gode vekstvilkår for både en bredere innenrikspolitisk, utenrikspolitisk og ikke minst ideologisk misnøye med moderpartiet. Opprustning, økte forsvarsbudsjetter og Korea-krigen var årsaker som bidro til at både avisen Orientering (1952) og etter hvert SF (1963) så dagens lys. En grunnleggende antimilitaristisk holdning, som stammet tilbake til mellomkrigstiden, bidro til at rustningspragmatikerne i Arbeiderpartiet banet vei for politiske splittelser innad i arbeiderbevegelsen. Maktkritiske «Orientering» ble primus motor i en sosialistisk bevegelse der antikapitalisme, imperialism, nasjonal og sosial frigjøring ble nøkkelord i en videre utvikling av den nye venstresiden. I et tiår preget av endrede maktforhold i den tredje verden og atomvåpenfrykt; Hvordan ble disse nøkkelordene til et mer helhetlig politisk-ideologisk prosjekt med bred appell både i, og utenfor SF-bevegelsen?

3. Det tredje standpunkt – fikenblad eller fundament?

I dette tredje kapittelet vil jeg gå i dybden i det som har blitt ansett som SFs og senere SVs ideologiske peileskive- det tredje standpunkt. Det tredje standpunkt blir ofte nevnt, men sjelden grundig forklart. Det blir derimot ofte presentert som blokk-nøytralt politisk standpunkt, men jeg vil argumentere for at det tredje standpunkt er et konsept med et vesentlig bredere innhold enn en enkeltstående idé om kald krigs-posisjonering. Jeg vil først gjøre kort rede for når det tredje standpunkt dukket opp hos den nye venstresiden. Deretter vil jeg gjøre en utførlig analyse av «Blodfleckene på veien»⁷⁷, for å kunne identifisere det jeg hevder er nøkkelpoenger og ideologiske i det tredje standpunkt. Samtidig vil jeg forsøke å plassere begrepet i en bredere politisk kontekst og Avslutningsvis vil jeg gi noen beskrivelser av hvordan det tredje standpunkt beveget seg over i en ny tidsperiode der begrepet fikk krevende politiske levekår.

Frank Rossavik, forfatter av SVs historie, hevdet i en kronikk i Bergens Tidende at det tredje standpunkt var «et fikenblad for mer eller mindre klar støtte til Sovjetunionen og den kommunistiske blokken» for mange innad i SF/SV, og at det var et veldig lite mindretall som fulgte

⁷⁷ Cordtsen 1967

«det tredje standpunkt» helt konsekvent.⁷⁸ At begrepet i praksis medførte en viss Sovjet-apologetisme, understøttes også av andre forskere på feltet.⁷⁹

Jeg vil uansett argumentere for at det er vanskelig å avgjøre hvorvidt det tredje standpunkt ble fulgt eller ikke, da begrepet etter min vurdering inneholdt mye mer enn nøytral posisjonering mellom supermaktene.

Det tredje standpunkt var ikke et standpunkt på linje med ja eller nei til EF, det var et stort og ganske omfangsrikt prosjekt, som ikke lot seg definere av enkle konfliktlinjer. Og det var samtidig et prosjekt som hadde betydning for både SF, Sosialistisk Valgforbund og det som seinere skulle bli Sosialistisk Venstreparti.

3.1 Den spede begynnelsen

Begrepet «det tredje standpunkt» etablerte seg som et direkte resultat av den utenrikspolitiske opposisjonen i Arbeiderpartiet. NATO-medlemskap, Korea-krig, Stalins brutale styre, og trange ytringsrammer innad i Arbeiderpartiet bidro til at deler av den norske venstresiden følte et behov for et politisk «modus operandi» som ikke ble definert ut fra ytterpunktene i supermaktskonflikten. Sett utifra dette premisset ble verken Arbeiderpartiet eller NKP et partimessig fullgodt alternativ for mange av de som tilhørte den norske venstresiden.

NKP hadde dessuten, helt siden Gerhardsens «Kråkerøy»- tale, blitt nærmest isolert i norsk politisk opinion. Og selv om flere fortsatt hadde sympati med NKP, ble det utover 1950-tallet realpolitisk sett svært krevende å sogne til det norske kommunistpartiet.⁸⁰

Dermed utmeislet det seg etterhvert en krets både innad i Arbeiderpartiet, samt utenfor, som hadde det tredje standpunkt som peileskive. Det er vanskelig å datere begrepet eller stadfeste akkurat hvor det oppsto, men Rossavik og andre hevder at begrepet allerede sirkulerte i studentmiljøer på slutten av 1940-tallet, og at Olof Palme diskuterte dette som studentpolitiker.⁸¹

Samtidig er det viktig å ha i mente at begrepet ikke nødvendigvis hadde samme betydning i svensk politisk debatt. Det som skilte den svenske politiske debatten fra det norske, var at tonen i den sosialdemokratiske pressen i Sverige ikke bare var kritisk, men direkte hatsk mot de som forfektet det tredje standpunkt. Holdningen bar preg av «en polisaktion riktad mot oliktänkande», som den

⁷⁸Rossavik, 2014

⁷⁹ Kjos Fonn, 2011: 59

⁸⁰ Vasaasen 1990: 8 -11

⁸¹ Rossavik, 2004: 14

svenske historikeren Alf W. Johanson skrev.⁸² At debatten var hatsk, var et resultat av at den svenske tredje standpunkt-leiren også led av en utbredt Sovjet-apologetisme. Begrepet nøytralitet, for både Palme og andre, sentrerte seg nemlig rundt den tanken om at man måtte opprettholde et sterkt svensk nasjonalt forsvar, nettopp av hensyn til den eksisterende blokkpolitikken. I tillegg dreide det seg om å videreføre en eksisterende svensk nøytralistisk tradisjon.⁸³

Som nevnt tidligere var Karl Evang tidlig ute da han snakket om det tredje standpunkt i sin berømte radiotale allerede i 1950. Og Redaktør Sigurd Evensmo knesatte det tredje standpunkt som et prinsipp for Orienterings politiske og samfunnsmessige virke et par år senere.

Men; sett bort ifra blokknøytralitet, hva inneholdt egentlig begrepet det tredje standpunkt? Var dette kanskje ikke noe standpunkt i det hele tatt, men kanskje et politisk mangefasettert svar på at man ikke aksepterte verken det første, eller det annet standpunkt?

3.2 «Blodflekkene på veien» - 1967

En mer utfyllende beskrivelse av «det tredje standpunkt» er skrevet av Per Maurseth, i «Blodflekkene på veien- Norsk ny-radikalisme fra Johan Borgen til Georg Johannesen: en antologi» fra 1967, der SF-politikeren Kjell Cordtsen var antologiens redaktør. Dette lille kapittelet kalt «Det tredje standpunkt og arbeiderbevegelsen - Er det tredje standpunkt sosialistisk?» er den mest utfyllende beskrivelsen jeg har funnet av begrepet. Det er dessuten skrevet av en av premissleverandørene, og en av dem som samtidig tilhørte den intellektuelle gruppen på den nye venstresiden.

I 1967 skrev Maurseth at det tredje standpunkt var et begrep i vekst. Han hevdet også at standpunktet hadde hatt en viss potens allerede på 1950-tallet, men at omfanget var begrenset. Det tredje standpunkt hadde derfor fått sitt gjennombrudd på 1960-tallet takket være nettopp det at «dets talsmenn måtte se sin største oppgave i å holde åpen en råk i isødet mens de ventet på et vårbrudd de ikke selv kunne fremskynde».⁸⁴

I følge Maurseth hadde fremveksten av det han kalte de nye nasjoner skapt en «nøytralistisk maktfaktor i verdenspolitikken».⁸⁵ Når Maurseth snakker om de nye nasjoner, er det nærliggende å anta at han snakket om avkoloniserte land, og såkalte utviklingsland, siden sistnevnte uttrykk blir brukt litt lenger ned i teksten. Disse landene, som han riktignok ikke nevner eksplisitt, er ifølge han såkalt «nøytralistiske». Dette betyr at disse landene med andre ord ikke hadde noen direkte tilknytning, eller stod i et avhengighetsforhold til verken vesten

⁸² Berggren 2014:165

⁸³ Berggren 2014: 165

⁸⁴ Cordtsen 1967: 52

⁸⁵ Cordtsen 1967: 52

eller østmakten, hvis vi skal legge til grunn betydningen av ordet «nøytralistisk» i norsk kald krigs-debatt. Det primære var kanskje nettopp å skape avstand til både USA og Sovjet, men i kraft av å ta avstand og avvise, så tvang det seg frem en nytt «rom» som måtte fylles med et politisk konkret innhold.

Når Mauseth bruker ordet maktfaktor med et positivt fortegn om disse nye nasjonene, så er det i tråd med oppfatningen av den tredje verden som et revolusjonært subjekt i 1960-årene.⁸⁶ Dette står i kontrast til det perspektivet som i tiårene etter har vært betydelig assosiert med et fravær av makt, der fremstillingene ofte har blitt dominert av hungersnød og undertrykkelse.

Disse nye nasjonene hadde et betydelig revolusjonært potensial fordi de i kraft av sin nyvunne frihet var nøytrale i en blokk-dominert verden der de fleste andre for lengst hadde blitt tvunget til å velge side.

I følge Maurseth bidro disse landene til å vise at rivaliseringen mellom de to blokkene var en utdatert problemstilling, og at man måtte bruke kreftene på å løse utviklingslandenes problemer, som han mente var vesentlig viktigere enn supermaktsrivaliseringen.⁸⁷

Ved å plassere de nye nasjonene i denne posisjonen bidro han til å bringe land som i utgangspunktet var geografisk og kulturelt et stykke unna Norge, nærmere den nye norske venstresiden. Den nye norske venstresiden forsøkte å skape en egen autonom identitet etter løsrivelsen fra Arbeiderpartiet, og det samme gjorde nasjonene i den tredje verden etter løsrivelsen fra koloniherrene. I lys av dette kan det tredje standpunkt se mer ut som et felles prosjekt på tvers av landegrenser.

Og dette prosjektet ble tosidig. For det første ønsket den nye venstresiden å løfte disse nye utviklingslandene ut av fattigdom og inn i en moderne verden der menneskerettighetene ble tatt hensyn til og levestandarden betydelig forbedret.

På denne måten ble prosjektet et uttrykk for den toneangivende engasjementsorientering i norsk utenrikspolitikk - en tendens som på sikt utviklet seg til et særtrekk ved norsk utenrikspolitikk.⁸⁸

Det tredje standpunkt bidro på den annen hånd til å legitimere og styrke den nye venstresidens prosjekt, samtidig som den ga ny næring til den marxistiske verdensanskuelsen.

Denne bølgen av nye nasjoner hadde en enestående mulighet til å oppnå en form for universell frigjøring som de vestlige land aldri har maktet å få til, uansett ideologisk fortegn hos de styrende. Spiren til en bedre og mer rettferdig verden lå uforløst og ventende hos den store mengden med mennesker bosatt i de nylig avkoloniserte landene.⁸⁹ Dette snudde opp ned på den eksisterende

⁸⁶ Østerud 2014:297

⁸⁷ Cordtsen 1967: 52

⁸⁸ Tamnes 1997: 349.

⁸⁹ Østerud 2014: 303

fortellingen om Europa som et kulturelt formativ og siviliserende kraft. Som Øyvind Østerud skriver; historien fikk et nytt subjekt.⁹⁰

Og dette ideologiske ankeret ga det marxistiske bakgrunnen på den nye venstresiden både en retning og en ny dimensjon. Som Maurseth presiserer, hadde den internasjonale arbeiderbevegelsen alltid hatt et felles teoretisk grunnlag i marxismen, selv om det hadde vært betydelig uenighet om tolkningsalternativer og den praktiske relevansen.⁹¹ Høyresosialistene hadde i følge Maurseth forkastet alt som smakte av marxisme, og avfeide med det muligheten for en fredelig sosialistisk samfunnsomdanning. Kommunistene derimot, hadde mistet seg selv i en altfor bokstavtro tolkning av de marxistiske teoriene. I «møtet mellom gammel teori og ny virkelighet» kunne det tredje standpunkt tilby en løsning som innebar at man avviste den sovjetiske marxist-leninismen, samtidig som man beholdt marxismen som samfunnsanalytisk redskap.⁹² Dette betydde at de fundamentale innsiktene om produksjonsforhold, produktivkrefter og overbygning fortsatt skulle bli benyttet, samtidig som man måtte avvise de elementene som begrenset en dagsaktuell tolkning, slik at teorien forholdt seg revisjonistisk. Denne tolkingen av marxismen skulle for enhver pris også tviholde på demokratiet som styreform, slik at den også fremsto som reformistisk.⁹³ Med dette ble en gammel teori ikke fullt så gammel lenger, og samtidig tilpasset til å møte den nye virkeligheten som også skulle inkludere «den tredje verden». For den nye norske venstresiden symboliserte disse nye landene «de proletariske nasjoner», som Arnold Toynbee ville kalt det.⁹⁴

I artikkelen henviser Maurseth også til det tredje standpunkt som en fredsbevegelse - og at denne fredsbevegelsen har mottatt støtte fra både den borgerlige og sosialistiske delen av det politiske spekteret. Han presiserer ikke spesifikt hva han legger i begrepet fredsbevegelse, men sier at det ikke finnes noen motsetninger «av så grunnleggende karakter at det kan berettige en atomkrig med sivilisasjonens undergang som mulig konsekvens».⁹⁵

3.3 En bredere politisk appell

Nettopp kampen mot atomvåpen var en av de sikkerhetspolitiske sakene som engasjerte mest de første tiårene etter krigen. Engasjementet mot atomvåpen var også en todelt sak. Avgjørelsen om atomvåpen skulle plasseres i i vest-tyske hender resulterte i sterke reaksjoner allerede tidlig på 1950-tallet, og mye av denne bismaken kom som en direkte konsekvens av den siste verdenskrigen.

⁹⁰ Østerud 2014: 297

⁹¹ Cordtsen 1967: 56

⁹² Cordtsen 1967: 56-57

⁹³ Cordtsen 1967: 57-58

⁹⁴ Østerud 2014: 297

⁹⁵ Cordtsen 1967: 53

Den andre årsaken bunnet i frykten for bruk av atomvåpen hvis kapprustningen mellom øst og vest gikk for langt. Sistnevnte var et gjennomgangstema under hele den kalde krigen, og atomvåpen-spørsmålet engasjerte i religiøse, faglige, såvel som i det politiske etablissement. I tillegg til SF og store deler av Arbeiderpartiet, var også Venstre, og da spesielt Gunnar Garbo svært kritisk til deler av den gjeldende sikkerhetspolitikken.⁹⁶ Og etter et sikkerhetspolitisk tøvær begynnelsen av 1960-tallet som også innebar en viss tilnærming mellom øst og vest, blusset atomvåpen-frykten opp igjen for fullt noen år senere.

Senterpartiets Per Borten hadde ingen nevneverdig tillit til noen av supermaktene, og hans rådgiver Andreas Andersen mente til og med at NATO bidro til å øke krigsfaren. Både AUF og Unge Venstre vedtok i sine respektive organisasjoner at Norge måtte ut av NATO, og den uavhengige kampanjen Norge ut av NATO ble stiftet i 1968. I tillegg ble spørsmålet om den norske NATO-tilknytningen for siste gang satt på agendaen på Stortinget i 1968. Dette kom blant annet som følge av militærkuppet i Hellas, og den pågående eskaleringen i Vietnamkrigen. Forslaget fra Arbeiderpartiets Sverre Løberg ble imidlertid forkastet av Stortinget.⁹⁷

Det brede politiske- og samfunnsengasjementet bidro til at atomvåpen-delen av det tredje standpunkt ble et slagkraftig sikkerhetspolitisk orientert argument for den nye norske venstresiden i flere tiår, samtidig som det bidro til å gi legitimitet til fredsengasjementet som helhet. Den internasjonale solidariteten symboliserte en felles-ideologisk plattform for den nye norske venstresiden, og var sammen med marxismen en del av den historiske arven fra den internasjonale arbeiderbevegelsen. Finn Gustavsen har selv karakterisert det tredje standpunkt som «det trassige nei til de rike i den mektige verden; ja`et til de maktesløse i den fattige».⁹⁸

I prinsippprogrammet fra 1973 kommer det frem at partiet hadde store bekymringer for utenlandsk oppkjøp av norsk industribedrifter, og det hevdet også at hele industrigrener var i ferd med havne i utenlandske hender. Kapitalismens rovdrift truet fellesskapet som helhet, ifølge prinsippprogrammet. Og den økte fremmede kontrollen ville på sikt ødelegge både for natur og mennesker.⁹⁹ Kapitalismen var en kraft som hadde en negativ effekt på samtlige deler av samfunnet. Og det er på denne knaggen at SF også hengte imperialismen og kampen for frigjøring i den tredje verden. For hos den nye norske venstresiden, som hos Lenin, ble imperialismen og kapitalismen ansett for å være to alen av samme stykke.

⁹⁶ Tamnes, 1997: 92

⁹⁷ Tamnes 1997: 92

⁹⁸ Gustavsen 1979: 8

⁹⁹ Sosialistisk Folkeparti 1971

«Sameleis er imperialismen ein føresetnad for kapitalismen og difor er kampen frigjeringsrørslene fører retta mot det kapitalistiske verdssystemet. Såleis er frigjeringskampen i dei fattige landa og kampen for sosialisme i Noreg to sider av same sak.»¹⁰⁰

På denne tiden var Norge også på full fart inn i EF-kampen, og medlemskapet i NATO var langt ifra glemt. Derfor var et potensielt medlemskap i nok en overnasjonal organisasjon, hvor myndighet ble delegert ut av landet, dråpen som fikk begeret til å renne over for mange på den norske venstresiden. Hvordan kunne man med troverdighet kjempe for selvstendighet milevis unna mens man samtidig ga slipp på den nasjonale selvråderetten?

Evnen til å flette sammen den tredje verdens frigjøringskamp med den nasjonale selvråderetten og EF-kampen bidro til fortsatt å holde det tredje standpunkt i live i en tid hvor Norges økonomiske spillerom ble betydelig større, og kapitalismen som system blomstret. Jeg tror ikke man skal undervurdere at det norske oljeeventyret for mange også ble en bevisstgjørende og noe konfliktfylt prosess. Det å beholde eierskap og inntekt fra egne nasjonale ressurser i Norge var vesentlig for den nye norske venstresiden - på lik linje med at den tredje verden skulle få råderett over sitt eget territorium og sine ressurser. At utenlandske bedrifter skulle maksimere profitten, og utnytte de verdiene som lå på havbunnen i Norge kom både i konflikt med idéen om selvråderett og kapitalismens evige jag om økt vekst – en vekst som gikk på bekostning av både mennesker og natur. Samtidig var dette sannsynligvis en kapitalisme-kritikk som først og fremst var knyttet til stormaktskapitalismen. Dette gjaldt nok spesielt USA, og kan ha vært en forlengelse av den anti-amerikanismen som var en vesentlig del venstresidens verdensanskuelse. At Norge som småstat skulle tjene penger innenfor det kapitalistiske systemet, var noe annet.

Oppfatningen av at det var viktig å beholde selvråderetten over egne nasjonale ressurser, enten det var olje eller andre substansielle ting, var i solidaritetens navn et fundamentalt prinsipp, uansett om man bodde på den nordlige eller sørlige halvkule. Inntjeningen på egne vitale ressurser skulle hvert land beholde selv, og ikke kanaliseres inn i et «kapitalistisk fåmannsvelde» som kun ville eskalere den imperialistiske tendensen.¹⁰¹

På denne måten klarte den nye norske venstresiden fortsatt å holde det tredje standpunkt relevant, fordi de i enda større grad evnet å flette sammen den tredje verdens frigjøringskamp på 1960-tallet med den trusselen storkapitalen utenfra representerte - også for et lite vestlig land som Norge. 1960-tallets forestillinger om at den tredje verdens revolusjonære potensiale skulle endre og frigjøre verden, var i stor grad en saga blott på 70-tallet. På den andre siden levde solidariteten med disse

¹⁰⁰ Sosialistisk Folkeparti 1971

¹⁰¹ Sosialistisk Folkeparti 1971

landene levde i beste velgående. Men i motsetning til tidligere, så tyder mine undersøkelser på at solidariteten med den tredje verden ble enda tettere knyttet opp til kapitalismen som trussel enn tidligere. Den tredje verden ble dermed ganske strippet for de mer abstrakte filosofiske tolkningene, og fikk etter hvert et mer materielt preg i form av tanken om selvråderettens naturlige omfordelende effekt.

Selv om den opprinnelige utenrikspolitiske orienteringen eksisterte både i SF anno 1961, så vel som i SV mot slutten av 70-tallet, så fikk de økonomiske forholdene en økt oppmerksomhet utover i 70-årene.¹⁰² Dette er en tendens valgforsker Henry Valen også registrerte etter valget i 1977.¹⁰³ Det er derfor ikke usannsynlig at denne generelle dreiningen mot økonomiske forhold også har påvirket venstresidens tolkning av problemene i den tredje verden.

3.4 Det tredje standpunkt - 1970-tallet

Det er også verdt å merke seg at prinsippprogrammet fra 1962 har det tredje standpunkt som overskrift, mens prinsippprogrammet fra 1971 ikke engang nevner begrepet. Øyvind Vasaasen har registrert samme fraværet, og hevder at dette var et resultat av de nye SFerne som kom inn i partiet rundt 1970.¹⁰⁴ Steinar Stjernø var en av de ledende skikkelsene og hadde mye av ansvaret for å utvikle et prinsippprogram som fjernet seg fra det tredje standpunkt. Vasaasen hevder derimot at selve innholdet fortsatt til en viss grad hørte under denne betegnelsen, men at det i store deler av 1970-tallet ikke var et begrep SV brukte aktivt i sin politiske virksomhet, slik de gjorde i tiåret før.¹⁰⁵

Allikevel kan enkelte uttalelser tyde på at begrepet fortsatt hadde en vesentlig betydning for det politisk-ideologiske standpunktet hos den originale SF-gjengen. I Orienterings siste nummer «Men ideene vil ikke dø» fra august 1975, ble både Sigurd Evensmo, Finn Gustavsen og Kjell Cordtsen intervjuet om blant annet det tredje standpunkt. «Kort sammenfattet kan en vel da si, at det tredje standpunkt representerer en kritisk og uavhengig linje i forhold til de to maktblokkene - og det representerer en sosialistisk politikk som atskiller seg fra stalinistisk kommunisme og vest-europeisk sosialdemokrati i den forstand at det vil respektere ytringsfrihet, rettssikkerhet og politisk demokrati, og samtidig overskride grensene for det kapitalistiske samfunnet, ved å endre de reelle maktforholdene i dette samfunnet.»¹⁰⁶ Dette utsagnet viser det bredere innholdet i begrepet, og at

¹⁰² Vasaasen 1990:65

¹⁰³ Vasaasen 1990: 65

¹⁰⁴ Vasaasen 1990: 64

¹⁰⁵ Vasaasen 1990: 64

¹⁰⁶ Winther 1975: 5.

det i 1975 fortsatt var en ideologisk veiviser for den eldre garden i både SV og Orienterings rekker, selv om det kanskje ikke var like tilstedeværende i den politiske debatten hos det nye SV. Årsaken til dette var at første halvdel av 1970-tallet var preget av en avspenningsperiode (detente) i den kalde krigen, og at blokkposisjonering ikke lenger stod øverst på den utenrikspolitiske prioriteringslisten. Dette bidro som nevnt til den radikale dreiningen mot den tredje verden og u-hjelpsproblematikk som fant sted på samme tid. At det tredje standpunkt dermed ikke hadde en like fremskutt posisjon i debatten, kan tyde på at Olav Ristes teori om «misjonærimpulsen»¹⁰⁷ som et overskuddsfenomen i norsk utenrikspolitikk, også er relevant med tanke på SV.

De gamle SF-idéene ville ikke dø, og begrepet våknet til liv igjen i 1979. Det tredje standpunkt fikk en form for renessanse etter dette. Denne renessansen kan henge sammen med at valgforskningen viser at det var betydelig økning i interessene for utenriks- og forsvarspolitikk ved valget i 1981, sammenlignet med valget fire år tidligere.¹⁰⁸

I 1979 holdt Rune Slagstad et foredrag på Sosialistisk Venstrepartis landsmøte kalt «Sosialisme på norsk». I dette foredraget la Slagstad frem grunnlaget for en sosialistisk-politisk retning som stod i direkte opposisjon til Arbeiderpartiets statskapitalisme. Sosiologi-professoren Slagstad var en av de viktigste aktørene i den intellektuelle grupperingen «De uavhengige» innad i «Sosialistisk Valgforbund», og en av de viktigste ideologene etter SVs samling.¹⁰⁹

I dette foredraget la han betydelig vekt på kapitalismekritikk, konkret økonomisk omfordeling, og solidaritet med u-land - noe som var i tråd med hva den nye norske venstresiden hadde fokusert på i en årrekke. Men redegjørelsen vektla også nasjonal selvvråderett og behovet for en kommunal-sosialisme ala Pariser-kommunen i 1871. I tillegg mente Slagstad at Det italienske kommunistpartiet ved Enrico Berlinguer hadde mye å tilføre SV hva gjaldt ideologisk utforming, og han ønsket at SV også utformet en såkalt «tredje vei» mellom sosialdemokrati og stalinisme.¹¹⁰ Denne distinkte europeiske sosialismen var et resultat av at Praha-våren fortsatt levde videre, til tross for at bevegelsen tilsynelatende led et brutalt nederlag. Praha-våren var, ifølge Slagstad, en videreføring av Pariser-kommunen, da de begge inspirerte til ideologiske omveltninger på venstresiden. I tillegg fungerte begge disse hendelsene som en revitaliserende kraft for den nye venstresiden.¹¹¹

¹⁰⁷ Holtsmark, Pharo & Tamnes 2003: 85

¹⁰⁸ Valen, & Aardal 1983: 47

¹⁰⁹ Ebbestad Hansen 2001: 335.

¹¹⁰ Ebbestad Hansen 2001: 340,342

¹¹¹ Ebbestad Hansen 2001: 342

I de senere år har «den tredje vei» blitt et svært fragmentert og mangefasettert begrep, og særlig Tony Blair og Anthony Giddens har blitt assosiert med denne politiske idéen. Rune Slagstad leverte foredraget der han tok i bruk begrepet den tredje vei allerede i 1980, og det er derfor vanskelig å ikke se dette som en direkte forlengelse av det tredje standpunkt - hans partitilhørighet tatt i betraktning.

Samtidig kan man trekke idéen om en tredje vei enda lengre tilbake enn til det tredje standpunkt og Karl Evang og «Orientering» på tidlig 1950-tall. Idéen om å etablere en politisk gyllen middelvei, mellom det revolusjonære og det bestående, har også røtter tilbake til Johan Castbergs politiske virksomhet i begynnelsen av det forrige århundre. Castbergs tanke om en «etisk sosialisme», som Slagstad senere utbroderte i boken «De nasjonale strateger», er en del av dette politiske idékomplekset. I denne boken tilskriver han Castberg mye av æren for det sosialistiske tankegodset som Arbeiderpartiet førte videre i dannelsen av den norske velferdsstaten.¹¹² Hvorvidt Castberg i retrospekt kan regnes som en forløper for den sosialismen som blomstret flere tiår senere, er det uenighet om. Historiker Finn Olstad mener at Johan Castbergs tredje vei bar mer preg av «en form for politisk paternalisme, der regulering av kapitalismen gikk sammen med motstand mot arbeiderbevegelsens frigjøringsprosjekt».¹¹³

Men; uansett hvor forskerne ønsket å plassere Johan Castberg på den politisk-ideologiske skalaen, er det ikke umulig at en såpass signifikant politisk skikkelse som Castberg kan ha inspirert den nye venstresidens ideologitvilling og frigjøringsprosjekter flere tiår senere.

Konklusjon: Det tredje standpunkt var som jeg har påpekt, ikke utelukkende et norsk fenomen. Det tredje standpunkt var både en politisk-ideologisk konsekvens av, så vel som en videre årsak til den utenrikspolitiske orienteringen mot den tredje verden i SF-bevegelsen. Ved å ta avstand til både Sovjet og USA skapte man et rom for den tredje verden som en revolusjonær kraft som ga næring det sosialistiske prosjektet, samtidig som det åpnet for en verdensanskuelse mindre preget av en dogmatisk tilhørighet til de to supermaktene. Atomvåpenmotstand og blokknøytralitet medførte at det tredje standpunkt fikk en større gjennomslagskraft i en internasjonal kontekst preget av en voksende radikalisme. Båndet mellom den norske arbeiderbevegelsen og de fattige i den tredje verden ga SF et bredere innhold og en tydeligere egenarta retning – godt hjulpet av en marxistisk orientert vurdering av den internasjonale konteksten. Det transnasjonale perspektivet i det tredje standpunkt fikk gjennomslagskraft videre utvikling i norsk politiske opinion. Konseptet det tredje standpunkt var mer fraværende gjennom store deler av 1970-tallet, mye grunnet store økonomiske

¹¹² Slagstad 1998:147

¹¹³ Lund Thorsen 2014: 5

hendelser i den internasjonale konteksten. Allikevel, så la det tredje standpunkt grunnlaget for en ytterligere radikalisme som vokste gjennom 1960-tallet.

4. Generasjonskonflikter og radikalisering 1963 - 1975

Dette kapittelet skal omhandle den bevegelsen som var tilknyttet SFs ungdomsorganisasjon, SUF. Jeg vil aller først gjøre rede for hvilken kontekst SUF ble til i, og deretter utbrodere hvordan denne gruppen utviklet sitt politiske utsyn og ideologi. Deretter skal jeg forsøke å beskrive den politisk-ideologiske utviklingen som tok form innad i bevegelsen, og hvordan bevegelsen forholdt seg det som skulle bli SV. Utviklingen på denne delen av den norske venstresiden er av vesentlig betydning for å forstå den politiske konteksten SF og SV måtte håndtere i tiåret etter.

4.1 Sosialistisk Ungdomsforbund blir til

Sosialistisk Ungdomsforbund, SUF, ble stiftet i 1963. SUF etablerte seg som en mer radikal variant av moderpartiet - og hadde et spesielt sterkt engasjement for den tredje verden. Den radikale betoningen i SUF ble svært ytterliggående mot siste del av 1960-tallet. Denne radikalismen førte omsider til et brudd med SF, noe som samtidig bidro til å skape en ny og svært omdiskutert politisk fraksjon i norsk offentlighet, nemlig AKP-ML. Bruddet med moderpartiet hadde bakgrunn i nettopp tolkningen av den tredje verden, og i den divergerende ideologiske forståelsen som utviklet seg i partiet over tid. For å kunne forstå den nye norske venstresiden, så er utviklingen i ungdomspartiet SUF viktig. Mye fordi flere av de som senere skulle bli en del av det samlede SV i 1975, enten hadde vært en del av, eller i opposisjon til SUF.

Som Trond Bergh Eriksen skriver, har generasjonskonflikter alltid en plass i ideologiernes historie. Men fra midten av 1960-tallet hevder Eriksen at generasjonsmotsetningen i seg selv ble en idé.¹¹⁴ Motsetningen mellom det nye og det gamle ble en formativ kraft som ikke bare påvirket de ulike tenkemåtene, men bidro også til å gjøre det viktig å markere annerledesheten via livsstils-uttrykk som hår, klær og musikk. På denne måten ble menn med langt hår, LPer med Joan Baez og bånd rundt hodet noe som signaliserte at man var opposisjonell, og at man ikke fryktet veietablerte autoriteter.

¹¹⁴ Berg Eriksen & Sørensen 2003: 150

SF bar også preg av denne generasjonskløften, men kløften ble i større grad rendyrket i SUF. For denne nye generasjonen var ikke andre verdenskrig en dominerende fortolkningshorisont.¹¹⁵ For SUF var det Vietnam - krigen og engasjementet for den tredje verden som la grunnlaget for deres oppfatning av verden, mens mange av de eldre SF-erne, som hadde sin bakgrunn i Arbeiderpartiet var mer opptatt av nedrustning og terrorbalanse.¹¹⁶ Dessverre for samarbeidet mellom de to grupperingene, så stakk uenigheten enda dypere. Kilden til det som senere skulle bli et brudd mellom SUF og SF, startet på førstnevntes landskongress i 1967. På denne kongressen vedtok SUF at de advarte mot et formelt samarbeid mellom Arbeiderpartiet og SF. SUF konkluderte også med at de støttet palestinerne frigjøringskamp, og at Israel i sin daværende form var et brohode for imperialismen og derfor måtte opphøre å eksistere.¹¹⁷ Uttalelsene om Israel skapte oppstandelse i kretsen rundt Orientering, og det samme gjorde et vedtak om Kina. Der kritiserte SUF det som etter deres syn fremsto som ensidig mediadekning av kulturrevolusjonen i Kina.

SUFs radikale sosialisme bidro til å skape et momentum for oppslutningen om SF, mye grunnet de kritiske holdningene til amerikansk krigføring i Vietnam. Etter Sovjetunionens innmarsj i Tsjekkoslovakia snudde derimot denne positive trenden, og meningsmålingene viste at så mange som 1/3 av SFs velgere hadde forlatt partiet i september 1968. De indre konfliktene om retningsvalg og ideologi ble sannsynligvis heller ikke mindre betente av denne dalende oppslutningen. Hvilken vei skulle den norske sosialismen ta?

4.2 Utmeisling av fløyene

Det hadde over tid utmeislet seg en gruppering som ville ta både SUF og SF i en marxistisk-leninistisk retning, inspirert av Mao Tsetungs tenkning. Denne gruppen hadde sett seg lei på det de mente var en tilnærming til det politisk korrekte sosialdemokratiet. En vesentlig andel av den radikalismen som bredte om seg på den nye norske venstresiden, kan tilskrives at Porsgrunns-gjengen, inspirert av bl.a Fossegrimens Torolv Solheim, hadde fått sansen for Kinas store leder.¹¹⁸ Fossegrimen var et venstreorientert tidsskrift, der stifelsesmedlemmene blant annet hadde bakgrunn fra Ap og NKP. Som Rossavik skriver, så påvirket også Fossegrimen utviklingen av tankegodset i SF.¹¹⁹ Mye av tankegodset hos disse unge radikale stod i vesentlig kontrast til den etablerte delen av den nye venstresiden, som i sin tid hadde vokst ut av bruddet med Arbeiderpartiet. Men hva besto disse kontrastene av?

¹¹⁵ Berg Eriksen & Sørensen 2003: 150

¹¹⁶ Rossavik 2012:101.

¹¹⁷ Seierstad 1984: 140-141

¹¹⁸ Rossavik 2012: 100

¹¹⁹ Rossavik 2012: 15

Historiker Harald Berntsen, som selv var en del av Porsgrunnsgjengen, hadde flyttet til Oslo for å studere i 1964. Det påfølgende året ble også kjente stemmer som Tron Øgrim og Pål Steigan engasjert i SUF, avdeling Bryn og Hellerud. Mye av inspirasjonen fant samtlige hos den norske dikteren og skribenten Georg Johannesen. Johannesen hadde et fundamentalt annet utgangspunkt for sin maktkritikk, som gikk ut på at Norge ikke bare måtte se flisen i den andres øye, men også bjelken i sitt eget. Imperialisme-kritikk måtte starte med kritikk av den selvgodheten Johannesen mente eksisterte. Dette fordi den nye norske venstresiden hadde gjort den kardinalfeilen at de hadde arvet høyresidens feilslutning om at Norge i sin essens var fundamentalt godt. Derifra ble norske sosialister ledet inn i en debatt hvor de ble tvunget til å unnskyldte Sovjetunionen, som av høyresiden ble beskrevet som en reell sosialisme i praksis. «Vi tror ikke på skillet mellom ondskap og dumhet eller på at det nytter å forklare uten å endre» som Georg Johannesen skrev i «Veien frem» i 1962.¹²⁰ Dette utgangspunktet baserer seg på det eksistensialistiske grunnprinsippet fra Jean Paul Sartre om at alle er født frie. Denne medfødte friheten skulle fungere som motstandskraft mot det Sartre kalte «la mauvaise foi» eller «ond tro». Ond tro betyr, i noe forenklet form, å handle mot bedre vitende, men uten at handlingen eller overbevisningen tar form som en ren kynisme. Ond tro er et tvetydig, men allikevel, fullt ut selvbedrag, som oppstår når et menneske forsøker å flykte fra det Sartre kaller angsten.¹²¹

Hos Berntsen og hans meningsfeller ble nettopp oppfatningen om at det eksisterer en norsk selvgodhet som man kan endre, et eksempel på at deler av den nye norske venstresiden i et ubevisst fellesskap med høyresiden, hadde falt i ond tro. Samtidig som kampen mot undertrykkelsen i den tredje verden var et kjennetegn hos hele den nye venstresiden, var det kanskje like viktig å svekke kapitalismen på hjemmebane. Denne svekkelsen ville bli et bidrag til svekkelsen av det kapitalistiske system som helhet.

Den hjemlige verden og den tredje verden var ikke gjensidig utelukkende engasjements-områder, de måtte sameksistere.

Sameksistens ble derimot et mer omdiskutert tema når det gjaldt Sovjet og USA.

Porsgrunnsgjengen hadde ikke latt seg imponere av Khrustsjovs besøk på Herøya i 1964, og mente at tanken om fredelig sameksistens var en illusjon.¹²² En illusjon som ikke bare skadet sosialismens sak, men også menneskene i den tredje verden, og sosialister i den vestlige verden generelt. Disse ble bare til tilskuere i et stormaktsspill som absorberte for mye tid, penger og politisk arbeid. Denne tredelingen av verden måtte opphøre, ifølge Porsgrunnsgjengen.¹²³ Dette perspektivet gjør det også lettere å forstå den fascinasjonen for Mao Tsetung som vokste frem mot siste del av 1960-tallet.

¹²⁰ Berntsen 1998: 99.

¹²¹ Holgernes 2010:74,75

¹²² Berntsen 1998: 106

¹²³ Berntsen 1998: 106,107

Man hadde behov for et alternativ som ikke gikk i verken amerikansk eller sovjetisk tjeneste. Som nevnt var det et knippe enkeltpersoner som ble utslagsgivende for den retningen sosialismen tok hos mange i den yngre garde. Klaus Hagerup, Jørgen Sandemose, Tron Øgrim og Harald Berntsen ble introdusert for hverandre via felles ferielandsteder på Sørlandet, noe som bidro til å knytte sammen en gruppe mennesker med felles politiske og ideologiske interesser, på tross av den geografiske avstanden.¹²⁴ Etter hvert begynte også Porsgrunnsgjengen på Blindern, og engasjerte seg i både Sos.Stud, SF og SUF. Det var altså flere parallelle greiner i den radikaliseringsprosessen som fant sted mot siste halvdel av 1960-tallet, og som skulle bli toneangivende for formgivingen av den nye venstresiden. Tron Øgrim uttalte i 2003 at ”Å vera *for* den tredje verda var på det tidspunktet i stor grad å vera *for* Mao, å vera for Kina.”¹²⁵

Mao var, etter Øgrim og Berntsens syn, den som tok frigjøringsbevegelsene i den tredje verden på alvor, og oppfordret til klassekamp i de imperialistiske landene.¹²⁶ Det dreide seg ikke så mye om den ideologiske basisen, men mer om tydelige politiske handlinger. Ifølge Berntsen, var det heller ikke mange som systematisk studerte verken Mao eller annen tung ideologisk teori, i løpet av første halvdel av 1960-tallet.¹²⁷ Bevisstheten om revolusjonære teoretiske tradisjoner var allikevel økende. Øgrim var i utgangspunktet pasifist, men interessen for forholdene i den tredje verden og Vietnam-krigen endret holdningen hans.

«Det som for meg var ganske overtydande (eg las *Kapitalen* på det tidspunktet), det var ideen om at kapitalismen ikkje kan vera stabil. [...] Det var for meg eit veldig viktig skritt over til kommunismen. Og så var det oppfatninga av staten som ein komité for kapitalistane. [...] Eg vart maoist utan å ha lese Mao, det var ut frå ei vurdering:” Kven meiner dette? Russarane er for såkalla fredeleg overgang, det går ikkje. Kinesarane står på den ortodokse marxismen i den samanhengen”.¹²⁸

Dette kan tyde på at den voksende radikalismen på den norske venstresiden i vesentlig grad var basert på et a posteriori-grunnlag, sprunget ut av erfaringer som Vietnam-krig og Maos kamp for den tredje verden. Mer dogmatiske tolkninger av Maos lille røde, og Marx` Kapitalen, kom etter hvert. Begivenhetene på 1960-tallet hadde en slik sprengkraft at de formet nye politiske holdninger, og fikk etablerte og aksepterte politiske holdninger til å virke gammelmodige. Man trengte ikke

¹²⁴ Berntsen 1998: 30,61, Kolmannskog 2003: 21

¹²⁵ Kolmannskog 2003: 22

¹²⁶ Kolmannskog 2003: 21,22

¹²⁷ Berntsen 1998: 107

¹²⁸ Kolmannskog 2003: 22

nødvendigvis å være en del av de opposisjonelle grupperingene for å slutte om opp om deres idéer og politiske standpunkter.

I 1969 ble det brudd mellom SUF og SF, og senere samme år vedtok ungdomsorganisasjonen at grunnsynet skulle være tuftet på marxistisk-leninistisk grunn (m-l). Selve grunnfjellet i den nye ml-bevegelsen var i ferd med å utvikle seg, men det var fortsatt uenighet om hvordan det teoretiske fundamentet skulle tolkes. For hva betydde egentlig «proletariatets demokratiske diktatur»? Den nye ml-bevegelsen var som det tidligere moderpartiet SF, også sterkt preget av indre uenigheter om teoretisk grunnlag og politisk retning. Noe spisset så kan man si at disse to bevegelsene på den nye venstresiden var uenige både med hverandre, og alle andre. ”Folka som gikk ut av SF er alt for [sic] uenige om mange saker til at de kan danne noe parti nå”¹²⁹

Arbeidernes kommunistparti, AKP-ML, ble omsider stiftet i 1973. Skillet mellom det politiske grunnsynet som utviklet seg i SV i 1975 og det uttrykket som fremkom i AKPs «Teser om høyreavviket» samme år, viser hvor langt unna 60-åra faktisk var.¹³⁰ For sistnevnte gruppering var revisjonismen noe som i seg selv kunne hindre arbeiderklassen fra å gjøre revolusjon. Den revisjonistiske retningen var “klassefiendens viktigste politiske redskap til å hindre revolusjon i vår tid”. Det var revisjonistene som løp borgerskapets ærend, og disse kunne også opptre som «potensielle quislinger ved et angrep». ¹³¹ En del av dette sviket reflekterer også Rød Front¹³² over i 1970 der de anklaget den norske venstresiden for å være «venstre-opportunist» og «revolusjonister». ¹³³ Disse ville gjerne ha revolusjon i andre land, men ville ha en fredelig overgang til en sosialistisk samfunnsstruktur i Norge. Dette var kun et eksempel på revolusjonær språkbruk som kom fra såkalte «småborgere». ¹³⁴ Ifølge den marxistisk-leninistiske delen av den nye venstresiden manglet SF, og det som senere skulle blir SV, et ektefølt transnasjonalt klassefelleskap med undertrykte i både den andre og den tredje verden.

¹²⁹ Kolmannskog 2003: 43. «Arbeiderklassen trenger et revolusjonært parti» *Klassekampen*, 1/1969, usignert, s. 3. Kolmannskog referer i sin oppgave: Lengda på artikkelen, emne og språkføring gjer det truleg at forfattern var Tron Øgrim. *Klassekampen*-utgåvene hadde ikkje datotilvising før ut i 1973, men nummera ser ut til å følgja månadene.

¹³⁰ Sentralkomiteen i AKP (ml) på sitt 7. plenum, mai 1975, vedtok “Teser om høyreavviket”, også kjent som «Tesene»

¹³¹ Kolmannskog 2003: 68,69

¹³² Marxist-leninistene dominerte Det norske Studentersamfund på 1970-tallet, og disse tilhørte valgkonstellasjonen Rød Front.

¹³³ Torp Christensen 2002:142,143

¹³⁴ Torp Christensen 2002: 143

I motsetning til SV, fikk ML - bevegelsen ikke et langt og betydningsfullt liv i norsk politikk. På slutten av 1970-tallet oppsto det både krise i det internasjonale ML - bevegelsen, samt en alvorlig tillitskrise til ledergrupperingen i AKP-ML. Dette svekket bevegelsen betydelig, og Håkon Kolmannskog har i sin masteroppgave påpekt at bevegelsen led en av form for *ideologisk konservering*.¹³⁵

Årsaken til at ML-bevegelsen ikke fikk den fremtiden som SV etter hvert fikk, skal jeg ikke spekulere for mye i. Men sett ut ifra den norske politiske konteksten i etterkrigsårene som jeg belyser i mine undersøkelser, så kan man stille seg spørsmålet om ikke den strenge organisasjonsmessige strukturen, og en litt for velbrukt partipisk minnet litt for mange av de sosialistiske orienterte om den ukulturen de i utgangspunktet forsøkte å slippe unna i 1950-tallets Arbeiderparti. Dette kan muligens ha vært en av flere årsaker til at ML - bevegelsen ikke fikk det momentumet de ønsket, og at det mer moderate SV fikk et langt parlamentarisk liv.

Konklusjon: 1960-tallet var tiåret der generasjonsmotsetningene virkelig fikk prege utviklingen på den nye venstresiden. For SUF ble Vietnam - krigen og frigjøringskampen i den tredje verden drivkreftene i en mer radikal verdensanskuelse. For mange av utbryterne fra Arbeiderpartiet så var krigsårene, og rustningsengasjementet den kanskje viktigste i deres ideologiske ryggmargsrefleks. Sovjetunionens innmarsj i Tsjekkoslovakia og dalende oppslutning om SF, bidro til å eskalere de ulike verdensanskuelsene i SUF og SF. SUF avviste tanken om fredelig sameksistens, og mente at Mao var den som tok frigjøringsbevegelsene i den tredje verden på alvor. Klassekampen i den tredje verden, var egentlig kun en forlengelse av den samme klassekampen arbeiderklassen førte på hjemmebane. Og det var den marxistisk-leninistiske forståelsen av samfunnsforholdene som måtte legges til grunn. Bruddet mellom SUF og SF gjorde allikevel ingenting for å dempe konfliktnivået og de ideologiske uenighetene som fortsatte innad i begge leirer. Den kraftfulle radikalismen i SUF, endte til slutt i en doktrinær ML- bevegelse som fikk liten parlamentarisk betydning. Brytningene jeg har beskrevet i dette kapitlet ble allikevel en formativ kraft for en sosialistisk bevegelse som til stadighet befant et sted mellom revolusjon og revisjonisme, og prinsipper og pragmatisme.

5. Prinsipper og pragmatisme - SV og partiprogrammene 1961-1978

¹³⁵ Kolmannskog 2003: 125

Jeg skal i dette kapittelet forsøke å si noe om de normative og prinsipielle føringene som lå til grunn for SVs politikk. Jeg kommer i dette kapittelet til å gå et stykke tilbake, for å kunne trekke linjer tilbake til det tankegodset som preget SF ved oppstarten i 1961. Dette vil gjøre det lettere for meg å identifisere utviklingstrekk i partiet, samt kunne gi meg en bedre forståelse av de politiske-ideologiske disposisjonene som i min periode preget, eller ikke preget, partiet. Jeg vil først ta for meg den grunnleggende ideologien, for så å vektlegge de delene av partiprogrammene som hadde størst betydning for SVs oppfatning av den tredje verden. Imperialisme, marxisme, kapitalisme og frigjøring vil være nøkkelord i min undersøkelse av SVs partiprogrammer.

«Det nye Sosialistiske Venstreparti fikk en så trang fødsel som vel mulig under samlingskongressen»

Slik oppsummerte Arbeideravisa reportasjen fra Sosialistisk Venstrepartis samlingskongress i Trondheim i mars 1975.¹³⁶ Dette året la Sosialistisk Venstreparti bak seg en lang og brokete periode med krevende diplomatisk virksomhet og omfattende organisatorisk arbeid. Samlingsprosessen hadde kostet både krefter og oppslutning, og partiet håpet å bruke tiden på de politiske oppgavene som ventet på Stortinget, og ute blant folket.

Selv om partiet var samlet, og de ytterliggående fraksjonene hadde skallet av, så var det fortsatt en krevende oppgave å forme et partiprogram som skulle fungere internt, men som også kunne bidra til å gi SV tilbake den unike posisjonen SF hadde hatt i tiåret før. Hendelsene som bidro til å definere den nye venstresidens opposisjonelle rolle på 1960-tallet var ikke lenger brennhett tematikk, og for SV ble det en krevende oppgave å videreføre politiske idéer uten at man lenger hadde med seg de hendelsene som var med å definere dem. Midten av 70-tallet representerte en brytningsperiode, ikke bare for den nye venstresiden og det nystiftede Sosialistisk Venstreparti. Forholdet mellom USA og Sovjetunionen kjølnet kraftig fra midten av 70-tallet, og sikkerhetspolitikken ble nok en gang et stridstema. Dette førte også til en form for ny-radikalisering som i likhet med motstanden på 1950-tallet dreide seg om frykten for bruk av atomvåpen, og økt risiko for nok en kraftig militær opprustning.¹³⁷ Samtidig fryktet flere også sikkerhetspolitiske konsekvenser av den dype kløften mellom fattige og rike land. Bistand til nasjoner i den tredje verden var ikke utelukkende et moralsk spørsmål. «Den industrialiserte verdens økonomiske samkvem med utviklingslandene vil bli det sentrale, det dominerende og det stadig tilbakevendende problemet i årtier fremover» het det i en uttalelse fra Utenriksdepartementet.¹³⁸

¹³⁶ Vasaasen 1990: 62

¹³⁷ Tamnes 1997: 391

¹³⁸ Ruud & Kjerland 2003: 30

I 1973 dreide Arbeiderpartiet seg mot venstre i politikken - en utvikling som ble ytterligere forsterket etter Valgforbundets brakvalg samme år. Historiker Francis Sejersted har påpekt at denne venstreorienteringen representerte et avvik fra Arbeiderpartiets pragmatiske linje i etterkrigstiden.¹³⁹ At Arbeiderpartiet utviklet seg i en radikal retning bidro ikke til at den politiske opposisjonsrollen ble lettere for et allerede presset og uorganisert SV.

5.1 Samling og partipolitisk kontekst

I Sosialistisk Venstrepartis prinsippfråsegn fra 1975 kan man allerede i de første linjene se konturene av denne kompliserte samlingsprosessen. Forfatterne av prinsippprogrammet presiserte at de grunnet begrenset tid ikke fant tilfredsstillende løsninger på flere av problemstillingene som ble reist under programdebatten, og at en del problemstillinger derfor ikke ble tilstrekkelig diskutert. Denne tematikken besto av marxismens plass i leninismen, kvinnefrigjøring, økologiske spørsmål, synspunkter på forholdene i de ulike sosialistiske land, og «oppgavestillinger i forbindelse med bekjempelsen av monopolkapitalen».¹⁴⁰ I en partiutspørring på NRK forut for valget i 1975 avkreftet Berge Furre at disse uavklarte spørsmålene var en konsekvens av indre stridigheter. «Det står ikkje at det ikkje er avklart, men det står debatten om dette skal halde fram».¹⁴¹

Med de ulike grupperingene og det differensierte ideologiske bakteppet i mente, er det rimelig å antyde at fortsatt uenighet innad i et tilsynelatende samlet parti også kan ha vært en medvirkende faktor til at partiprogrammet ikke ble basert på den enigheten SV kanskje hadde ønsket seg i utgangspunktet. Emnene som ble utelatt er i følge Vasaasen et direkte resultat av NKPs rolle i samlingsprosessen.¹⁴² Ved å unngå å ta et tydelig standpunkt i disse problemstillingene, unngikk man også å ta et direkte oppgjør med marxist-leninismen og dermed støtte fra seg NKP. At den tematiske uenigheten spenner såpass bredt, bidrar også til å forsterke inntrykket av at uenigheten stakk dypere.

Det at venstrefløyen i partiet ønsket å legge ned Orientering, falt ikke i god jord hos de opprinnelige SFerne. Både Finn Gustavsen, og Kjell Cordtsen, redaktør i Orientering, reagerte med kraftige protester.¹⁴³ At ur-SFerne var misfornøyde med partiets utvikling, samtidig som NKP fortsatt hadde medlemmer i hovedstyret, bidro også til et SV som selv etter samlingsprosessen fortsatt ikke klarte å samle seg.

¹³⁹ Rossaavik 2012: 220

¹⁴⁰ Sosialistisk Venstreparti 1975

¹⁴¹ NRK TV 1975

¹⁴² Vasaasen 1990: 62,63

¹⁴³ Vasaasen 1989: 205

I tillegg vendte mange tidligere Ap - velgere tilbake til moderpartiet etter EF-striden. Dette bidro også til at oppslutningen ved valget i 1975 ble halvert sammenlignet med valget i 1973. Som Øyvind Vasaasen skriver, så ble partiet aldri den smeltedigelen det var tiltenkt.¹⁴⁴ Dette bærer også partiprogrammet preg av.

Partiets grunnsyn var ifølge partiprogrammet tuftet på målet om å skape et sosialistisk samfunn som skulle sikre arbeiderklassens overtagelse av produksjonsmidlene. Samtidig skulle man videre utvikle den internasjonale solidariteten, sikre norsk sjølråderett og sørge for en forsvarlig bruk av jordas ressurser.¹⁴⁵ Prinsippprogrammet henviste til Sosialistisk Valgforbunds Manifest fra 1973. Der konkretiserte SV at deres hovedprosjekt, «fellesskapet i kampen mot kapital og borgerskap», skulle tas med i det videre i arbeidet med å skape et sosialistisk folkestyre.¹⁴⁶ Det er påfallende at de henviser til valgprogrammet fra det gamle og ad hoc-baserte valgforbundet i en tid hvor partiet prøvde å løsrive seg fra de gamle konstellasjonene og skape en ny partipolitisk identitet. Samtidig gir dette grepet mening sett i lys av de voksesmertene det nydannende SV hadde, med ulike fraksjoner som alle på sett og vis krevde å bli ideologisk tilfredsstilt.

Det mest påfallende med prinsippprogrammet i 1975 er at marxismen hadde fått en vesentlig større plass enn i tidligere partiprogrammer. Når vi går tilbake til SFs prinsippprogram fra 1969, er marxismen som begrep ikke en gang nevnt, og det er det heller ikke i «Prinsippfråsegn» i 1971. Førstnevnte prinsippprogram er riktignok vesentlig kortere enn det fra 1975, og SF har sannsynligvis også derfor kalt det en «prinsippklæring». Partiprogrammet hentet direkte sitater fra Karl Marx, samtidig som den generelle begrepsbruken også er tydelig inspirert av Marx. Og det er nettopp de ulike tolkningene av marxismen som ble en vesentlig kilde til både vanskelige partirelasjoner og manglende retning på den nye venstresiden.

Med dette i mente er det forståelig at partiet viet mye spalteplass til å forklare tilhørigheten til marxismen på en måte som samtlige fløyer kunne akseptere. Denne tilsynelatende evige debatten om hvordan marxismen burde tolkes, er heller ikke et særegent norsk fenomen. Historikeren Christoph Kalter har i sine studier av den franske venstresiden presisert at det var uunngåelig å ta stilling til marxismen som ideologi hvis man sognet til nettopp venstresiden i perioden 1945-1975. Spesielt gjaldt dette blant de intellektuelle grupperingene. Et en tydelig marxistisk orientering ble også en måte å gjøre opp for en mangel på tilhørighet til arbeiderklassen, da de intellektuelle

¹⁴⁴ Vasaasen 1989: 216

¹⁴⁵ Sosialistisk Venstreparti 1975

¹⁴⁶ Sosialistisk Valgforbund 1973

aktørene oftere hadde bakgrunn fra høyere sosiale klasser.¹⁴⁷ Hvis man ønsket sosialistisk revolusjon, var marxismen et referansepunkt man ikke kunne slippe unna.¹⁴⁸

«Taking a stance outside of Marxism was uncomfortable after 1945; within the Marxist paradigm, however, existed a broad range and dynamic movement of theoretical positions, which were shaped by the political and social developments in France and the world. Conversely, debates about Marxist theory in France were at the same time always a political issue».¹⁴⁹

Dette synes også å gjelde for norske forhold. Selv om SUF ikke lenger var en del av Sosialistisk Folkepartis organisasjon, fortsatte det marxistiske tankegodset å bre om seg hos flere av de yngre representantene på den sosialistiske siden. Via blant annet Kontrast,¹⁵⁰ Steinar Stjernø og Knut Kjelstadli kom Karl Marx inn i SFs ideologiske univers i overgangen til 1970-tallet, men flere valgte derimot å engasjere seg i retning av Valgforbundet i stedet for å forsøke å omforme SF.¹⁵¹ Inntrykket jeg sitter igjen med etter at å ha undersøkt SV frem mot 1975, er at det partipolitiske «kittet» lå i den gjennomsyrende motstanden mot kapitalismen som ideologi og i engasjementet for den tredje verden, mens dynamitten lå i i tolkningen av marxismen. Den truet aldri samfunnets institusjoner, men kunne lett sprengt partiet innenfra.

At marxismen ble plassert aller først i partiprogrammet, forteller først og fremst at den, uavhengig radikal eller moderat tolkning, fortsatt var, og skulle være, en viktig bestanddel av Sosialistisk Venstrepartis verdensanskuelse – kanskje en form for trosbekjennelse. At marxismen også ble svært grundig forklart i et såpass begrenset dokument som et prinsippprogram, støtter opp om det samme. Derimot er det fristende å snu dette på hodet. Med den ideologiske situasjonen tatt i betraktning, - var det slik at det var viktigst for SV å vise gjennom partiprogrammet hva partiet *ikke* stod for og hva partiet *ikke* var?

5.2 Grunnsyn og ideologi

Som det også framkommer av Mette Christensen hovedoppgave om Studentersamfunnet, var det viktig å etablere et skille mellom kommunister og -ikke kommunister på norsk venstreside - og ikke minst stille kritiske spørsmål til de med maoistiske sympatier.¹⁵² For SV anno 1975 var

¹⁴⁷ Kalter 2016: 78

¹⁴⁸ Kalter 2016: 77,78

¹⁴⁹ Kalter 2016: 78

¹⁵⁰ Kontrast var et tidsskrift ment for å fungere som et kulturelt og politisk supplement til det allerede eksisterende Pax. Pax var et pasifistisk tidsskrift tilknyttet Pax forlag. Senere ble Pax tidsskrift innlemmet i Kontrast, sammen med det venstreorienterte tidsskriftet Fossegrimen.

¹⁵¹ Vasaasen 1990: 64

¹⁵² Christensen 2002: 66

glorifisering av Kina og Mao noe de måtte unngå, på lik linje med innflytelse fra NKP. Det var ikke en slik radikalisme SVs ledelse ønsket at skulle få definere partiet i fremtiden. Men den ideologiske balansegangen var krevende å mestre. Hvis kritikken mot andre sosialistiske land ble for uttalt, var det lett å bli beskyldt for støtte opp om det borgerlige dogmet om sosialismen.¹⁵³

Knut Erik Jensen, leder i Studentvenstrelaget, som var knyttet til partiet Venstre, uttalte følgende om denne tematikken under en debatt i Studentersamfundet på slutten av 1960-tallet.

”Radikalismens vesen er ikke bærer av evige sannheter, den må nødvendigvis bli troløs mot fastlåst og dogmatisk ideologi».¹⁵⁴

Det er denne innfallsvinkelen som også preger SVs partiprogram anno 1975. De stadfester at forholdet til det de kaller prinsipielle grunnsyn, må tas opp til diskusjon på jevnlig basis. Dette fordi partiet må utvikle de marxistisk baserte standpunktene i takt med de erfaringene partiet høster i klassekampen, både nasjonalt og internasjonalt. Denne fremstillingen av marxismen er sannsynligvis tenkt å gi SV en viss brodd mot den dogmatiske og statiske fortolkningen som fikk utløp via ML-bevegelsens marxist-leninisme. Ved å understreke at det ideologiske grunnsynet nettopp måtte diskuteres og utvikles, minsket partiet risikoen for å ende opp med en toppstyrt partiorganisasjon preget av en sterk indre justis og totalitære tendenser. Undersøkelser av blant annet SVs partiavis Ny Tid viser at begrepet sosialisme, og hva det inneholdt, jevnlig ble diskutert av sentralt plasserte partimedlemmer og andre.¹⁵⁵

Selv om jeg ikke har foretatt en kvantitativ analyse av partiprogrammene, er det verdt å bemerke at ordet «konkret» blir brukt hele tre ganger i forbindelse med at SV skal forklare hvordan marxismen skal anvendes. Partiet påpeker blant annet at «marxismen må anvendes konkret på den internasjonale situasjonen».¹⁵⁶ Hvordan dette skal tolkes, er litt vanskelig å avgjøre. Men det er ikke utenkelig at dette kanskje var en måte å få fokuset over på håndfast praktisk politikk, og ikke interne uroligheter. I tillegg var det viktig å få stoppet en altfor abstrakt diskusjon om det teoretiske grunnlaget. Samtidig var de omfattende teoretiske uenighetene på hele den nye venstresiden kanskje noe som i seg selv avlet frem et ønske å få det hele «ned på jorda» med såkalt konkret politikk. Marxismen skal, ifølge partiet selv, først og fremst være et redskap for å avskaffe kapitalismen slik at arbeiderklassen kan frigjøre seg selv og samfunnet som helhet, og innføre sosialismen. Fokuset på det konkrete kan delvis tilskrives arven fra Sosialistisk Folkeparti. SF var både ved oppstart og i flere år etterpå et svært saksorientert parti, der enkelte hendelser og spesifikk tematikk ofte ble prioritert foran helhetlige politiske prosjekter.¹⁵⁷

¹⁵³ Veiden & Marthinsen 2007: 185

¹⁵⁴ Christensen 2002: 66

¹⁵⁵ Veiden & Marthinsen 2007: 174

¹⁵⁶ Sosialistisk Venstreparti 1975

¹⁵⁷ Veiden & Marthinsen 2007: 174

5.3 Imperialisme og frigjøring

Avsnittet om marxismen fører rett over i en lengre del som omhandler kapitalismen og imperialismen. Og, enten man vurderer SF anno 1960 eller SV i 1975, så fremstår imperialismen og kapitalismen som den nye venstresidens ideologiske parhester- du får med andre ord ikke den ene uten den andre. Kapitalismen ble ansett som den største samfunnstrusselen, og ble i partiprogrammet ansett som en forlengelse av hva de gamle kolonimaktene, som Frankrike og Storbritannia representerte. Asia og Afrika var ikke lenger direkte underlagt en kolonimakt, men fortsatt indirekte i vestlige hender. Ved hjelp av kapitalismen stod disse vestlige landene i en unik posisjon til å akkumulere kapital, og legge under seg bedrifter og markeder i sårbare nasjoner.

Dette truet både sjølråderetten og nasjonenes økonomi, ifølge prinsippprogrammet.

«De skaper et nett av forgreininger på tvers av landegrensene og legger stadig flere land og markeder under sitt herredømme.»¹⁵⁸

Kolonialismens herredømme hadde ikke forsvunnet, men kun endret form og metode. Kapitalismen var ifølge Sosialistiske Venstreparti imperialismens sanne ansikt. Den tredje verden som begrep hadde riktignok bleknet, men utviklingslanda eller u-landa var fortsatt en vesentlig bidragsyter til helheten i det sosialistiske prosjektet. Utviklingslandene var fortsatt fremste bevis for hvorfor samfunnet trengte en revolusjonær sosialisme som kunne ta opp kampen mot det kapitalistiske systemet. Sosialismen og imperialismen blir fremstilt som to gjensidig utelukkende fenomener. Og det er de sosialistiske statene med sine endrede styrkeforhold, som ifølge SV sørget for at de revolusjonære frigjøringsprosessene fikk et betydelig momentum. Samtidig kritiserte SV imperialismen i generelle termer, slik at partiet fortsatt opprettholdt en tydelig blokknøytralitet utad. «Urett, enten det blir begått i sosialistiske eller kapitalistiske land, kan ikke eller vil ikke SV sope under matta.»¹⁵⁹

Blokknøytralitet til tross, så har jeg understreket tidligere i denne undersøkelsen at Sovjet-apologetisme ikke var et fremmed element i SFs rekker. Det er det vel heller ikke i dette tilfellet. «Sosialismen har siden den seierrike russiske revolusjon i 1917 hvor Sovjetunionen som første stat i verden brøt med kapitalismen, fått fotfeste i Europa, Asia, Latin-Amerika og Afrika. Fascismens nederlag i den 2. verdenskrig var en avgjørende forutsetning for at de store folkemasser i u-landa kunne kvitte seg med kolonimaktens åk.»¹⁶⁰

Med dette utsagnet ønsket SV å minne leserne på at selv om den sovjetiske modellen hadde spilt fallitt, så stod det ideologiske grunnlaget fortsatt like sterkt. At Sovjetunionen var det første landet

¹⁵⁸ Sosialistisk Venstreparti 1975

¹⁵⁹ NRK TV 1975

¹⁶⁰ Sosialistisk Venstreparti 1975

som brøt med kapitalismen, ga nasjonen en naturlig legitimitet - uavhengig hva man måtte mene om Bresjnev eller det sovjetiske styresettet anno 1975. At partiet også henviste til den russiske revolusjonen, ga indirekte støtte til den mer radikale sosialistiske fløyen og kommunistene ved å vise at revolusjon i enkelte tilfeller kan være helt uunngåelig og nødvendig - i et lengre perspektiv. Hvorvidt dette var en bevisst strategi fra SVs side, har jeg ikke fått bekreftet. Men gitt den ideologiske spagatøvelsen SV måtte utøve mellom Høyrefløyen i partiet, kommunister og marxist-leninister, så ble slike henvisninger en måte å forholde seg positivt til revolusjonstanken uten å gå *for* direkte inn i et politisk- ideologisk minifelt.

For det tredje er det en legitimerende øvelse å sette opp et direkte kausalt forhold mellom seieren over fascismen, og u-landenes seier over kolonimaktene. Ved å koble disse to hendelsene sammen, understreket partiet betydningen av den omfattende sovjetiske innsatsen i andre verdenskrig. Samtidig eksisterte det en oppfatning om at kommunismen i øst bidro til et tydeligere og mer dyptgående brudd med nazismen, noe som i seg selv bidro til en viss rettmessighet til deres ideologiske grunnlag.¹⁶¹

Og det er derfor ikke helt usannsynlig at denne typen argumentasjon også kan ha preget tolkningen av kommunistiske orienterte nasjoner på sørlige breddegrader.¹⁶²

U-landene var, ifølge SV, en av tre hovedkrefter i kampen mot imperialismen og monopolkapitalismen. Sammen med de sosialistiske statene, og arbeiderklassen i den kapitalistiske land skulle man skape grunnlaget for den proletariske internasjonalismen. Uavhengig av hvilke ideologiske diskusjoner som rådet, var hovedfienden fortsatt den samme for aktørene på den nye venstresiden.

I likhet med manifestet fra 1973, har prinsippprogrammet som nevnt et mer konkret og håndfast preg. Dette står i kontrast til det mer filosofisk-ideologiske perspektivet som dominerte Sosialistisk Folkeparti på 1960-tallet.

«Bare gjennom kolonisystemets opphør og frigivelse av rustningsbyrdene til fredelige formål, kan alle folk bli befridd fra frykt og nød.»¹⁶³ Dette kan tyde på at partiet mente at det måtte en endring til i både den industrialiserte delen av verden, og i det fattige sør. Etter denne passasjen å dømme var det ikke kun den tredje verden som måtte befris fra frykt og nød, men «alle folk».¹⁶⁴

Kolonisystemet og rustningskappløpet gjorde SVs kamp for fred og klasseløse samfunn til et transnasjonalt anliggende som gikk på tvers av geografisk tilhørighet og sosio-økonomisk status.

¹⁶¹ Rossavik 2012: 246

¹⁶² Rossavik 2012: 246

¹⁶³ Sosialistisk Folkeparti 1961

¹⁶⁴ Sosialistisk Folkeparti 1961

At den tredje verden i seg selv kunne bli en revolusjonær kraft etter avkoloniseringsprosessen, er nedtonet i dette prinsippprogrammet. Situasjonen til mange av de kolonialiserte nasjonene hadde endret seg kraftig fra 1961 til 1975, uten at verden for øvrig hadde kommet nærmere sosialismens klasseløse samfunn. Håpet om at verdens maktstrukturer ville endre seg som en direkte konsekvens av frigjøringen etter avkolonialiseringen, hadde ikke lenger fotfeste i partiet. De ideologiske vyene som engang preget synet på land i både Asia, og Afrika, var i 1975 i større grad omdannet til håndfaste politiske mål der ønsket om å heve levestandard og materielle vilkår var mer fremtredende. Dette er noe som kanskje også burde sees i sammenheng med den nevnte venstredreiningen i Arbeiderpartiet. Rolf Tamnes hevder at Arbeiderpartiet utover 1970-tallet så viktigheten av å prioritere utkanten både i innenriks og utenrikspolitikken, og med dette samle troppene på «den gamle venstresiden» i engasjementet for den tredje verden.¹⁶⁵ Tamnes påpeker at denne strategien ligner mistenkelig på Arbeiderpartiets Kerala-prosjekt på 50-tallet, som var et forsøk på å binde sammen en polarisert arbeiderbevegelse i atomvåpen-spørsmålet.¹⁶⁶

5.4 Støtte til den tredje verden

De ungdommelige kreftene fra Orientering som truet Arbeiderpartiet i 50-åra, fantes nemlig også i det nydannede SV i 1975. Engasjementet for den tredje verden var et kraftfullt verktøy for et Arbeiderparti som ønsket å beholde makten, og andelen av u-hjelpen som gikk til venstreorienterte regimer og frigjøringsbevegelser, økte utover 1970-tallet.¹⁶⁷ Sett i lys av dette perspektivet ga økte bistandsmidler og ytterligere profesjonalisering SV en mulighet til å utvikle spesifikke politiske krav til u-hjelpen som hadde en reell sjanse for å få gjennomslag på Stortinget. Grunnen var både at Arbeiderpartiet på dette tidspunktet satt med regjeringmakten, og at Norge for første gang fikk en vesentlig flyktningstrøm inn i landet, fra blant annet Sør-Vietnam og Chile. Frem til midten av 1970-tallet hadde innvandrere til Norge hovedsakelig kommet fra den nord-atlantiske kulturkretsen. Ti år senere var dette bildet endret. At Norge innførte innvandringsstopp i 1974, bidro til å skape vesentlig spenning mellom den internasjonale solidariteten og nasjonal avskjerming.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Tamnes 1997: 344

¹⁶⁶ Tamnes 1997: 344

¹⁶⁷ Tamnes 1997: 385

¹⁶⁸ Tamnes 1997: 347-349

Selv om SV konkretiserte at den norske kapitaleksporten til u-land var av den beskjedne sorten, så forble utbyttingen av u-land et bevis på hvor feilslått det kapitalistiske samfunnssystemet var. Og det var Vesten som måtte ta et oppgjør med sin forbrukskultur, hvis samtlige mennesker på kloden skulle få dekket sine primærbehov.¹⁶⁹

I 1977 vedtok SV et nytt prinsippprogram på landsmøtet.¹⁷⁰ Programmet er tilnærmet identisk med programmet fra 1975, med unntak av et avsnitt om kvinnepolitikk og kvinnens rolle i samfunnet. At denne delen har blitt utvidet, er en konsekvens av økt kvinneandel innad i SV, og et større fokus på kvinnesak i samfunnet generelt.

Arbeidsprogrammene bygger på de ideologiske føringene fra prinsippprogrammene, men går mer i dybden i de enkelte saksområdene og peker også på spesifikke politiske virkemidler.

I arbeidsprogrammet fra 1975 går SV derimot lengre enn i prinsippprogrammet når det gjelder å akseptere samarbeid og støtte til land som nødvendigvis ikke hadde en demokratisk eller ideologisk akseptabel samfunnsform.

«SV må difor byggja ut samband med sosialistiske og kommunistiske parti og grupper i andre land, utan å stille krav om at vi skal vera samde i alle spørsmål, og med krefter som strir mot imperialismen og fascisme og for nasjonal sjølvråderett og folkestyre.»¹⁷¹ En slik formulering åpnet opp for samarbeid med nasjoner som manglet et demokratisk styresett, og for utenrikspolitiske vurderinger som ikke var helt i tråd med den norske utenrikspolitikken.

Samtidig er det ikke utenkelig at denne utenrikspolitiske holdningen kan være myntet på den ideologiske og partipolitiske konflikten innad i SV, så vel som på de utenrikspolitiske forholdene.

I arbeidsprogrammet skriver SV at de ønsket å øke støtten til bevegelser og stater som jobbet for sosialismen og nasjonal frigjøring, i kampen mot økonomisk og militær undertrykking. Spesielt gjaldt dette for områder som Indokina og det sørlige Afrika. Partiet vil jobbe for å etablere diplomatisk kontakt med den provisoriske revolusjonære regjeringa i Sør-Vietnam (PRR) og den nasjonale frigjøringsregjeringa i Kambodsja. SV presiserer også at de står sammen med folket i Chile og de chilenske venstrekraftene i kampen mot fascismen.¹⁷² At de velger å skrive «kampen mot fascismen» og ikke «Chiles/deres kamp mot fascismen» understreker SVs tanke om et ideologisk klassefelleskap mellom arbeiderklassen i Norge og arbeiderklassen i den tredje verden, som står sammen mot en felles hovedfiende. «Kamp for sosialisme i Noreg vil òg svekkja imperialismen sitt herredømme. Dette er to sider av same sak»¹⁷³. Strukturene som holdt

¹⁶⁹ Sosialistisk Venstreparti 1975

¹⁷⁰ Sosialistisk Venstreparti, 1977

¹⁷¹ Sosialistisk Venstreparti 1975b

¹⁷² Sosialistisk Venstreparti 1975b

¹⁷³ Sosialistisk Venstreparti 1975b

arbeiderklassen nede i Norge, var de samme strukturene som opprettholdt kolonialisme og sørget for at utbyttingen av u-landene.

Historikeren James Godbolt hevder at det brede engasjementet for Chile hadde klare forgreininger til den store protestbølgen som utviklet seg i 1960-årene, men som omsider dabbet av på 1970-tallet. Chile-engasjementet var en del av en global frigjøringskamp som også involverte palestinere og vietnamesere, og for de venstreradikale grupperingene bidro Chile-fokuset til å forsterke troen og synet på USA som imperialistisk aggressor.¹⁷⁴ Likevel, Chile-organiseringen ble etter hvert preget av samme belastningen som SV selv. To venstreorienterte fraksjoner kjempet om kontroll over bevegelsen, både grunnet ideologiske og maktpolitiske årsaker. Solidaritets-komiteén for Chile endte til slutt opp i ML-hender, mens Chile-aksjonen ble SV, Unge Venstre og Arbeiderpartiets organ.

Denne typen av rivalisering var en gjennomgående tendens ved politisk solidaritetsarbeid på 1960- og 70-tallet, da ulike ideologiske grupperinger på venstresiden gjerne ønsket å ta eierskap til det organisatoriske solidaritetsarbeidet for den tredje verden.

Tradisjonelt sett var SV det partiet som ropte høyest om økte bistandsbevilgninger, og de ønsket at hele 1,5 % av bruttonasjonalproduktet skulle gå til u-hjelp.¹⁷⁵ Samtidig ønsket de sterke føringer for at u-hjelpen skulle ha dreining mot sosialistiske land og frigjøringsbevegelser. SV jobbet for at også at Cuba, Angola og Vietnam ble en del av de norske hovedsamarbeidslanda, samtidig som de ville avslutte bistandssamarbeidet med Kenya og Pakistan.¹⁷⁶

Tilknytningen til nasjoner med et kommunistisk venstreradikalt grunnlag bidro også muligens til at SV sleit med å bli kvitt leninisme-stempelet. De utenrikspolitiske holdningene til land i både den første, andre og tredje verden ble i deler av den norske pressen tolket gjennom med ideologiske briller. Berge Furre prøvde iherdig å forklare at ingen sosialist kunne se bort i fra Lenins teorier om imperialismen, men at de på ingen måte ukritisk slukte alle Lenins teorier i SV.¹⁷⁷

Konklusjon: Selv om partiet var offisielt samlet, var det allikevel en krevende oppgave å skape et enhetlig politisk-ideologisk program i et fortsatt broket sosialistisk parti. I programmene fremstår den tredje verden fortsatt som en mobiliserende kraft for partiet, selv om det revolusjonære potensialet er tonet vesentlig ned. Den tredje verden ble undertrykt av en feilslått kapitalistisk ideologi, og for SV representerte kapitalismen en overmakt på lik linje med de koloniherrredømmene som hadde makten tidligere. Marxismen skulle først og fremst være et

¹⁷⁴ Godbolt 2014: 281

¹⁷⁵ Tamnes 1997: 392

¹⁷⁶ Linné Eriksen 1987: 55

¹⁷⁷ NRK TV 1975

redskap for å avskaffe kapitalismen, og dermed frigjøre arbeiderklassen og de undertrykte i den tredje verden. Marxismen var ikke bestanddel i et dogmatisk program, men et konkret redskap for å kunne både endre og forstå maktforholdene i verden.

Mellom 1975 og 1978 er det ingen store tematiske endringer å spore i SVs programmer, annet enn at kvinneperspektivet kom tydeligere frem. Samtidig var det viktig å vise at partiet tok avstand fra de mer ytterliggående fraksjonene i den sosialistiske bevegelsen.

6. Veiviseren Vietnam?

Jeg skal i det kapittelet undersøke hvordan hvilke idéer som påvirket SVs tolkning av Vietnamkrigens slutt. Protestbølgen som fulgte eskaleringen av Vietnam-krigen, har vært viet stor oppmerksomhet i ulike utgivelser og akademisk forskning. At dette var en spesielt formativ fase for den politiske venstresiden, både nasjonal og internasjonalt, er et veletablert faktum. Men hvilket utenrikspolitisk utsyn preget SVs syn på Vietnam - krigen ved dens avslutning i 1975? Finner man fortsatt spor av de revolusjonære forhåpningene til de avkoloniserte landene, som preget SF på 1960-tallet, og i partiprogrammene i 1973 og 1975? Og; hvordan kom den politisk-ideologiske holdningen til Vietnam til uttrykk?

I 1975 var Vietnam - krigens endelikt en av de sakene som tok mest plass i det offentlige ords skillet. Vietnam-krigen etterlot seg en dype sår, og krigen regnes fortsatt som et kollektivt traume i både det amerikanske og vietnamesiske samfunn. I Norge har Vietnam-krigen kanskje vært den krigen som i størst grad, etter 1945, har formet partipolitiske holdninger og engasjert den allmenne opinion – spesielt på den sosialistiske siden. Harald Berntsen var tydelig på at det var Vietnam-krigen og frigjøringsbevegelsene i den tredje verden som hadde vekket de revolusjonære. Dette «avfødte et sjokk som avfødte politisk bevissthet i utviklingen av en teori», uttalte Berntsen i et debattinnlegg i Studentersamfundet i 1968.¹⁷⁸

Krigen bidro til å forsterke de allerede eksisterende skillelinjene mellom høyresiden og venstresiden, og ble bidragsytende i en radikaliseringsprosess som formet venstresidens utenrikspolitiske forståelse. Vietnam-bevegelsen fikk et betydelig momentum etter bombingene av

¹⁷⁸ Christensen 2002: 72

Hanoi i julen 1972, og 7500 mennesker samlet seg til protestmarsj i Oslos gater. Og over 100 andre steder i Norge fulgte de opp med lignende markeringer.¹⁷⁹

Som James Godbolt presiserer i sin artikkel om Vietnam-bevegelsen, var denne langvarige konflikten ikke av direkte betydning for norske interesser.¹⁸⁰ Allikevel så ble dette en opinionsdannende sak i norsk utenrikspolitikk, og den nye venstresidens idéer om vestlig kapitalisme og imperialismen fikk et bredere gjennomslag. John Lyng kritiserte USAs krigføring i en FN-tale allerede i 1967, og regjeringen Bratteli anerkjente Nord-Vietnam i 1971.¹⁸¹ Vietnam - krigen ga både SF og senere SV en mulighet til å dreie den norske utenrikspolitikken nærmere nord-sør perspektivet, og krigen la også grunnlaget for en utvidelse av engasjementet for det globale sør i de kommende år.

6.1 En ideologisk seier?

Troen på USA fikk seg en kraftig knekk etter årevis med rapporter om brutal amerikansk fremferd, og viste samtidig en sårbarhet hos den vestlige hegemoniene da det til slutt ble klart at de hadde tapt sin første krig noensinne. Vietnam - krigen ble med dette på mange måter en boksåpner for en større aksept av SVs utenrikspolitiske verdensanskuelse. Noe av årsaken til at Vietnam-engasjementet ble såpass institusjonalisert, var et omfattende press fra både fagbevegelsen, fredsbevegelsen og den politiske venstrefløyen.¹⁸² Denne var av en slik styrke at ledende embetsmenn i Arbeiderpartiet forklarte til amerikanerne at de av strategiske hensyn måtte hive seg med i denne protestbølgen.¹⁸³ En viktig årsak til denne dreiningen var en nødvendig akkumulasjon av politisk kapital, ifølge James Godbolt.¹⁸⁴ Det at SF og SV stadig hadde sammenfallende perspektiver med venstrefløyen i Arbeiderpartiet, bidro nok også til en viss uro for alle de som fortsatt hadde Påskeopprøret friskt i minnet. Uansett var det en stor seier for SV at Den provisoriske revolusjonære regjering (PRR) endelig fikk reell makt etter Saigons fall 30.april 1975. I Orientering var gleden også stor over PRRs seier i Vietnam. I april hadde SV en offisiell uttalelse i Orientering, med et bilde av en svært lykkelig gruppering bestående av Berit Ås, Finn Gustavsen, Roald Gustavsen og Le Van Ky.¹⁸⁵ Sistnevnte var direktør for Informasjonskontoret til Den

¹⁷⁹ Godbolt 2004: 66

¹⁸⁰ Godbolt 2004: 61

¹⁸¹ Tamnes 1997: 17

¹⁸² Godbolt 2004: 66

¹⁸³ Godbolt 2004: 66

¹⁸⁴ Godbolt 2004: 61

¹⁸⁵ Orientering 1975: 4

provisoriske revolusjonære regjering, PRR, i Sør-Vietnam. Endelig hadde den lange og uutholdelige kampen for både «nasjonal og sosial reisning» hadde gitt resultater, ifølge SV.¹⁸⁶ Entusiasmen det vietnamesiske folket viste da frigjøringsstyrkene ankom Saigon, sammen med den årelange kampmobiliseringen mot amerikanerne, viste hvilke holdninger som dominerte hos vietnameserne. Kambodsja var allerede frigjort, og SV hadde gjentatte ganger bedt den norske regjeringen anerkjenne den nasjonale enhetsregjeringen i landet, men SV ble ikke hørt.

At SV, noen dager før Norges egen frigjøringsdag, «hilser til det kjempende vietnamesiske folk på frigjøringsdagen» gir uttalelsen ekstra politisk-retorisk brodd.¹⁸⁷ Som SV skrev, «Kampen mot utenlandske okkupanter, mot USAs imperialisme og Quislings-styret i Saigon har sveiset dette folket sammen som neppe noe annet folk i verden.»¹⁸⁸ SV uttrykte også at de håpet at andre ville la seg inspirere i kampen mot det undertrykkende kapitalistiske system, slik at et ekte folkestyre ville blomstre. Det var nok ikke SVs påstand at kapitalismen var den nye nazismen, men dette viser allikevel hvordan SV vurderte den vestlige inntreden i den tredje verden. For vietnameserne tok ikke krigen slutt i 1945 da Japan kapitulerte - freden ble bare et kort «intermezzo» i en lang og brutal okkupasjon.¹⁸⁹

De amerikanske okkupantene intervenerte i et selvstendig ikke-kapitalistisk land, og undertrykte befolkningen på lik linje med fordums kolonimakter og nazi-Tyskland.

Retoriske grep og henvisninger til andre verdenskrig var ingen særegen norsk tilnærming, heller. Christoph Kalter hevder at den nye venstresiden i Frankrike, og aktører fra de post-koloniale områdene dro nytte av krigen som et «master narrative», både ved å utvikle en identitet, og en spesifikk politisk språkføring med hjelp av dette narrative.¹⁹⁰ Begge gruppene så på seg selv som en del av en motstandsbevegelse som sammen skulle hamle opp med de nye nazistene som truet den eksisterende verdensfreden. Ved å sammenligne prosessene i Vietnam, Martinique og Algerie med andre verdenskrig ga dette oppmerksomhet og legitimitet innad i Frankrike, samtidig som det ga gjenklang for innbyggerne i nevnte land.¹⁹¹ Ironisk nok ble også slike analogier brukt av USA for å legitimere kampen mot Vietcong. Et kraftig ideologisert andre verdenskrig-narrativ var derfor sannsynligvis ingen særegenhet, verken ved den norske politiske kulturen, eller den norske venstresiden.¹⁹²

¹⁸⁶ Orientering 1975: 4

¹⁸⁷ Orientering 1975: 4

¹⁸⁸ Orientering 1975: 4

¹⁸⁹ Orientering 1975: 4

¹⁹⁰ Kalter 2016: 424

¹⁹¹ Kalter 2016: 424

¹⁹² Melle 2006: 316

SV delte også et idéfellesskap med den frigjorte befolkningen i Vietnam. «Norske sosialister har kjempet for de samme idealer, og derfor i en årrekke sett opp til det vietnamesiske folks frigjøringskamp».¹⁹³ Vietnamesere og norske sosialister hadde svært ulike sosio-økonomiske forutsetninger, men ville allikevel samme veien - til et samfunn der den kapitalistiske ideologien ikke dominerte. I sin artikkel om SVs forsvarspolitik hevder Ann Karin Larssen SF at frigjøringskampen i Vietnam og kampen for sosialismen i Norge var to alen av samme stykke igjennom 1960-tallet.¹⁹⁴ Dette kan tyde på at det finnes en viss kontinuitet i tolkningen, til tross for en langvarig ideologisk fragmentering i partiet.

På tross av en betydelig politisk diversifisering innad i både SF og SV inneholdt allikevel den sosialistiske verdensanskuelsen en viss fellesforståelse av historien. Samtidig får jeg ikke inntrykk av dette idéfellesskapet lenger innebærer et syn på Vietnam og den tredje verden som et revolusjonært subjekt slik som tilfellet var på 1960-tallet. Dette er som Øyvind Østerud hevder, i stor grad en forlatt idé på dette tidspunktet.¹⁹⁵

Samtidig ønsket SV at den norske regjeringen fortrest mulig måtte få på plass gjenreisningsbistand på det vietnamesiske folks egne premisser. Utenrikskomiteens formann, Tor Oftedal fra Arbeiderpartiet understreket, i likhet med utenriksministeren, at de hadde en plikt til å hjelpe Vietnam med gjenreisningen.¹⁹⁶ Oftedal var likevel tydelig på at denne hjelpen måtte være av en humanitær art, og ikke en politisk fundert hjelp. Skillet mellom disse to ulike motivene preger også den første utenriksdebatten om Vietnam etter Saigons fall. Det er allikevel ikke slik at skillelinjene alltid er like klare og tydelige. Et ønske om å hjelpe et folk i stor nød, er et uttrykk for en form for solidaritet. Men hvilke idéer og premisser som ligger til grunn for de ulike partienes solidaritet, er noe annet.

6.2 Veien videre

Kåre Willochs inntrykk var uansett at SVs «moralske støtte» var langt sterkere enn Arbeiderpartiets støtte til den kommunistiske krigføringen i denne delen av den tredje verden, og Willoch mente også at SV burde oppmuntret til at Nord-Vietnam trakk seg ut av området.¹⁹⁷ Reidar Larsen hevdet derimot at innholdet i Vietnam-konflikten omhandlet vietnamesernes rett til å bestemme over sitt eget land. Reidar Larsen var kanskje den mest fremtredende politiske skikkelsen fra Norges

¹⁹³ Orientering 1975: 4

¹⁹⁴ Larssen 2008: 264

¹⁹⁵ Østerud 2014: 305

¹⁹⁶ S.tid. (1974-1975), s. 4470

¹⁹⁷ S.tid. (1974-1975), s. 4476

Kommunistiske Parti som ble med over i Sosialistisk Venstreparti etter samlingen. Bakgrunnen fra NKP preget naturligvis også hans politisk-ideologiske vurderinger, og Larsen var derfor mer vennlig innstilt til kommunismen enn mange i SV var på midten av 1970-tallet.

Krigen i Vietnam var ifølge Larsen en klassisk frigjøringskrig, av både nasjonal og sosial art - med årelange kamper mot både japansk, fransk og til sist amerikansk imperialisme.¹⁹⁸ I denne forklaringen kommer tydelige anti-imperialistiske undertoner frem. Det er derfor plausibelt å tolke det det dit hen at den sosiale frigjøringen omhandler de vietnamesiske undertrykte, og «den lille manns» endelige frigjøring fra de vertikale maktstrukturene. Denne tolkningen er helt i tråd med både SVs prinsipp og partiprogrammer. Samtidig var Reidar Larsen ideologisk sett, vesentlig mer venstre-orientert enn både Berge Furre og SV førøvrig.

Allikevel har jeg ikke funnet noe som tyder på at denne tolkningen skiller seg nevneverdig fra det øvrige SV når det gjelder Vietnam. Dette tyder uansett på at SV inkluderte de undertrykte vietnamesere i deres klasseperspektiv, til tross for at man i Vietnam ikke hadde en arbeiderklasse på lik linje med den norske. Forståelsen av både den sosialistiske solidariteten og klassefelleskapet ble dermed utvidet. Dette samsvarer med den undersøkelsen sosiolog, og tidligere SV-medlem, Steinar Stjernø har gjort om solidaritetskonseptet. I Frankrikes kommunistparti PCF ble solidariteten ikke uttrykk for en arbeiderklasse som stod enhetlig og fast sammen i kampen mot overklassen, slik de tidligere tolkingene bar preg av. Allerede før studentopprørene på slutten av 1960-tallet ble arbeiderklassens kamp forent med de som kjempet mot raseskiller og rasisme, og «for the principles of *freedom, equality, independence for all peoples, and solidarity* between the French working class and «all people oppressed by imperialism». ¹⁹⁹ Dette utviklet seg videre i årene etter studentopprøret, og ordet solidaritet dukket oftere og oftere opp i PCFs dokumenter og programmer. Solidariteten som idé gikk lenger enn arbeiderklasse-samholdet og innbefattet også støtte til frigjøringsbevegelser i den tredje verden, i tillegg til at de inkluderte innvandrende arbeidere. Dette fordi de fryktet det kunne oppstå konflikt mellom den eksisterende arbeiderklassen og de utenlandske arbeidere som kom inn i landet.²⁰⁰

Et lignende problemkompleks var forsåvidt også et mulig scenario i Norge, fordi antallet flyktninger fra den tredje verden, samt mengden arbeiderinnvandrere, økte i omfang. På denne måten ble den tredje verden, og disse landenes ulike kulturer, noe som plutselig var direkte til stede i norsk samfunnsliv.

Selv om engasjementet for de undertrykte i den tredje verden lenge vært den viktig del av den utenrikspolitiske forståelsen på norsk venstreside, så det er etter mitt syn ikke veldig fruktbart å

¹⁹⁸ S.tid. (1974-1975), s. 4477

¹⁹⁹ Stjernø 2004: 270

²⁰⁰ Stjernø 2004: 270

knytte denne tolkningen tett opp mot SVs vurdering av den tredje verden i 1975. Franskmennene hadde sine kolonier og sitt Algerie, noe Norge manglet. I 1975 hadde SV fortsatt blikket trygt vendt utover i verden. Og det som preget verdensanskuelsene, var kanskje i større grad klassefelleskap og solidaritet, ikke eventuelle innenrikspolitiske konsekvenser av Vietnam-konflikten.

I SV lå det også en grunnleggende motvilje mot å være en del av en vestlig verdensanskuelse, som plasserte den kommunistiske delen på den ene siden og den frie delen på den andre, ifølge stortingsrepresentant, Arne Kielland.²⁰¹ Verdensanskuelsen i øst derimot, besto av en todeling som gikk mellom imperialismen og sosialismen. «Kineserne og flere andre utviklingsland med dem" opererte med en inndeling i tre hovedgrupper». Denne besto ifølge Kielland, av den gamle industrialiserte verden, de to maktblokkene og den fattige verden. Ingen av disse holdt mål, og som Kielland presiserte, så var verden mye mer konfliktfylt og kompleks enn som så.²⁰² Dette er i tråd med den blokkuavhengigheten som var en essensiell del av SVs ideologiske peileskive helt siden tiden før SF ble et eget parti. Kielland understreket at det for SV fantes to hovedmotsetninger. Den ene gikk mellom de to supermaktene og verden ellers. Mens den andre dreide seg om klassekamp. At Vietnam hadde seiret og hadde mulighet til å bygge en fremtid for seg selv, var for SV et uttrykk for klassekampens fortsatte aktualitet.

I tillegg til dette var tilslutningen til FN, som hadde et utgangspunkt i «det breie lag av verdens folk», noe som i følge Kielland støttet dette klassebaserte perspektivet.²⁰³ Forankringen i, og tiltroen til FN, har generelt sett vært sterk i Norge - spesielt under den kalde krigen. Dette fordi Norge gjorde det til at slags prinsipp å holde fast ved FNs organer som et form for samlingspunkt i saker som eksempelvis gjaldt bistand, omfordeling og sosiale rettigheter. I lys av det ambisiøse og nylig påbegynte NØV-prosjektet, ble denne tilslutningen til FN også når det gjaldt Vietnam, en mulig kilde til håp om en mer radikal norsk politikk i den tredje verden. 1970-tallet var ifølge Hallvard Kvale Svenbalrud en bemerkelsesverdig periode i norsk FN-politikk nettopp fordi tiltroen til hva FN kunne hamle opp med av internasjonale problemstillinger, var såpass stor.²⁰⁴

Avkolonisering og det som etter hvert ble en omfattende menneskerettighetsdebatt ble derimot en kinkig tematikk, da stormakter som Storbritannia og Frankrike ikke delte de nordiske landenes syn på avkolonialisering og FNs rolle på dette problemfeltet. Utviklingen i de tidligere kolonialiserte nasjonene var også en kilde til bekymring utover i 1970-åra, men Knut Frydenlund mente allikevel

²⁰¹ S.tid. (1974-1975), s. 4486-4487

²⁰² S.tid. (1974-1975), s. 4486-4487

²⁰³ S.tid. (1974-1975), s. 4486

²⁰⁴ Svenbalrud 2012: 174

at det ikke var en god idé å anvende bistand som pressmiddel. Han mente også at en slik politikk smakte av «verdiimperialisme». ²⁰⁵

Vietnam-krigens slutt var ikke ensbetydende med at Vietnam-krigen ikke lenger hadde betydning i den utenrikspolitiske debatten. Vietnam ble definitivt med videre, men da som et eksempel på brutaliteten i den gjeldende kald krigs-logikken - og ikke minst som et skremme-eksempel for mulig inngripen i andre konfliktberørte områder i den tredje verden. Samtidig hadde dette også dypere implikasjoner for verdensanskuelsen i SV. Det at Vietnam, som en militært og teknologisk underlegen part, i årevis klarte å stå imot det SV mente var et imperialistisk krigsmaskineri, var en seier for venstresiden som helhet. Sigbjørn Hølmebakk uttalte følgende i 1971:

«Det vietnamesiske folk har bevist at det går an å forsvare seg mot en teknisk og materielt overlegen fiende, hvis kampen står om landets frihet og selvstendighet. I dag virker SFs forsvarspolitiske linje ulogisk og selvmotsigende. Vi er gått inn i folkekrigens tidsepoke. SF hyller og oppmuntrer (og tror på) de undertrykte folks evne, vilje og rett til å kjempe for sin egen frihet og selvstendighet». ²⁰⁶

Folkekrig er et begrep hentet fra Mao Tse Tung, og som senere ble videreutviklet av den vietnamesiske generalen Vo Nguyen Giap i «Folkets krig, folkets armé» i 1961. Folkekrig er en geriljakrig, der blant annet landsbybefolkningen står opp med sine begrensede ressurser mot en overmektig part- som i i dette tilfellet var USA. Begrepet kan også defineres smalere, og forstås som en ideologisk forankret folkereisning, da med utgangspunkt i en marxistisk klasseforståelse. ²⁰⁷

I de utgavene av Orientering fra 1975 jeg har undersøkt i denne oppgaven, kommer denne forståelsen tydelig frem. Folkekrigen i Vietnam hadde både politiske og militære mål, og var ifølge avisa et resultat av Ho Chi Minhs revolusjonære strategi. Den lange kampen mot den franske kolonimakten hadde ført landet inn i en sosial kamp, noe som kulminerte i en samlet front av arbeidere og bønder med Ho Chi Minh i spissen. Dette var, ifølge Orientering, en del av en de to hovedmotsetningene som fantes i det vietnamesiske samfunnet.

Den eksterne motsetningen handlet om frigjøringen fra de imperialistiske kreftene Frankrike, Japan og USA, mens den interne motsetningen baserte seg på de motstridende interessene mellom «Føydalherrer og bønder». Det var også viktig å gi denne bevegelsen et sosialistisk fundament og en sosialistisk retning. ²⁰⁸ Dette var helt nødvendig i frigjøringskampen i Vietnam - frigjøring kunne ikke kjempes ene og alene med militære midler. Den politiske delen av kampen var vel så viktig, og Orienterings skribent understreket at general Vo Nguyen Giap selv mente at den politiske biten av

²⁰⁵ Ruud & Kjerland 2003: 234.

²⁰⁶ Larssen 2008: 255

²⁰⁷ Tønnesson 2013

²⁰⁸ Orientering 1975b: 2

frigjøringskampen måtte betones sterkere enn den militære.²⁰⁹ Interne klassemotsetninger fantes også i Norge, mente SV. Disse motsetningene stod imidlertid ikke mellom bønder og føydalherrer, men mellom arbeidere og kapitaleiere. Ulikhet i kultur, språk og økonomiske livsbetingelser var intet hinder for utviklingen av et sterkt fellesskap. Både vietnamesiske bønder og norske arbeidere ble undertrykt, enten av internasjonale stormakter eller av kapitaleiere - begge på jakt etter makt og økt profitt.

For SV ble summen av dette til et globalt klassefellesskap hvor nettopp det å oppleve seg som undertrykt ble en betydelig identitetsmarkør. Klassemotsetninger var et vesentlig moment, men innebar en videre forståelse av begrepet enn arbeiderbevegelsens tidligere tolkninger som i hovedsak dreide seg om fellesskap med arbeidere i andre industrialiserte land.²¹⁰ En videre utvidelse av solidaritetsbegrepet er også en del av denne utviklingen.

Samtidig er det et interessant paradoks at en bredere forståelse av både klassemotsetninger og solidaritetsgrunnlag ble etablert i en tid der også tradisjonelle industriarbeidsplasser i større grad ble flyttet til land preget av lave lønninger og svake arbeidslivsrettigheter - i nettopp den tredje verden. Dette ga kanskje et radikalt parti som SV en større mulighet til å opprettholde et meningsunivers der klasseforståelse og undertrykkelse fortsatt kunne være en del av det sosialistiske prosjektet? At Vietnam gikk seirende ut, ga ny vitalitet og næring til det sosialistiske prosjektet. Samtidig viste også dette at den militære styrkepolitikken, og militær opprustning ikke nødvendigvis bidro til mer sikkerhet, ei heller at militær overlegenhet alene kunne sikre Vesten en raskt og smertefri seier. For den politiske venstresiden var uansett Vietnamkrigen en stor seier. Det øvrige politiske spektrum var ikke videre begeistret for det ideologiske grunnlaget freden brakte med seg. Men det var allikevel slutten på en krig som hadde kostet så altfor mye for samtlige parter.

Konklusjon: Vietnam-krigen bidro til å gi SVs kritiske holdninger til kapitalismen og imperialismen et bredere tilslutning i norsk politisk opinion. PRRs seier trakk også Arbeiderpartiet mot venstre i frykt for en gjentakelse av påskeopprør eller EF-kamp. Seieren ga ny vitalitet til en forståelse som fortalte at kampen for sosialismen og frigjøringskampen i Vietnam var to sider av samme sak. Vietnam-krigen symboliserte også hvordan brutaliteten ved kald krigs-logikken gikk hardest utover sårbare land i den tredje verden. De interne klassemotsetningene var transnasjonale, enten motsetningene gikk mellom bønder og føydalherrer, eller arbeidere og kapitaleiere. For SV ble dette en betydningsfull fortelling som viste at klasseforståelse og undertrykkelse fortsatt hadde politisk sprengkraft - selv i en tid der økonomisk omstrukturering og bistand ble en viktigere del i engasjementet for den tredje verden.

²⁰⁹ Orientering 1975b: 2

²¹⁰ Stjernø 2004: 165, 172

7. Forut for Ny økonomisk verdensorden - bistand og kolonialisme

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for relevante trekk ved den delen av norsk bistandspolitikk som involverte Norges kontakt med den tredje verden, etter andre verdenskrig. Jeg ønsker å gi et innblikk i den politisk-ideologiske motivasjonen bak den økte bistandsiveren i norsk politisk etterkrigs-opinion, og trekke linjer tilbake til de tidlige etterkrigsårene. Deretter vil jeg tegne et bilde av den internasjonale konteksten i perioden for også å kunne ytterligere belyse de faktorene som slo inn i norsk utenrikspolitisk debatt. I tillegg ønsker jeg å vie tid til Arbeiderpartiets mangeårige utenriksminister Knut Frydenlund. Dette blant annet fordi Frydenlund hadde utenriksministerposten gjennom hele min valgte periode, og var en særdeles ivrig forkjemper for restrukturering av internasjonale økonomiske systemer og fattigdomsproblematikk i den tredje verden.

7.1 Norge møter den tredje verden

"Norge har moralsk og politisk forpliktet seg til å innfri 1 % målet i 1974» sa Thorvald Stoltenberg etter at regjeringen Bratteli overtok.²¹¹ Dette viste seg vanskelig å gjennomføre, og ambisjonen om 1 % av BNP til bistand, ble utsatt til 1978. Dette tyder allikevel på at SVs årelange engasjement for økt bistand til land i den tredje verden ble mer opinionsdannende i norsk politikk enn noen gang tidligere. Rolf Tamnes har påpekt at denne tendensen startet allerede i begynnelsen av tiåret og varte til langt utover 1980-tallet. Arbeiderpartiets nyradikalisme og SVs grunnholdninger gjorde at oppfatningen av den tredje verden for første gang på lenge bar preg av en viss form for konsensus. En tilsynelatende konsensus om et utvidet bistandsengasjement, og oppfatningen om at tredje verden fortsatt både var økonomisk og sosialt undertrykt, betydde allikevel ikke at det var de samme idéene som lå til grunn for partienes oppfatninger og argumentasjon.

²¹¹ Tamnes 1997: 395

Utstrakt kontakt med avsidesliggende områder i verden var ikke nytt for et land som Norge da Keralahjelpen ble startet i 1952. Som en erfaren sjøfartsnasjon hadde Norge både drevet med handel og omfattende misjonærvirksomhet i både Sør-Amerika og Afrika i en årrekke. Derimot ble Keralahjelpen et vendepunkt i kontakten med den tredje verden. Dette indiske fiskeriprojektet symboliserte starten på norsk statlig utviklingshjelp - og ble også banebrytende i internasjonal forstand, da det i 1952 kun var Storbritannia og USA som hadde drevet med bilateral utviklingshjelp.²¹² Engasjementet hadde opphav i en klassisk arbeidersolidaritet med de fattige og undertrykte, men hadde også en dimensjon av innenrikspolitisk realpolitikk. Den tredje verden ble en passende avledningsmanøver for et forsvarsbudsjett som hadde økt mer enn hva flere på venstresiden var komfortable med.²¹³ Som Arne Ordning uttalte «God plan, det er nødvendig å gi folk noe positivt ved siden av de store forsvarsbevilgningene».²¹⁴

Randi Rønning Balsvik skriver at det «å verne freden» var det hyppigst brukte motivet i ordskiftet på 1950-tallet, og at debattene om u-hjelp, spesielt tidlig på 1950-tallet, ble preget av etisk baserte argumenter.²¹⁵ At flere av Stortingets representanter på denne tiden hadde bakgrunn fra misjonsmiljøet, forsterket det etiske nestekjærlighetsargumentet. Samtidig var det flere partier som løftet frem det som også senere skulle bli SVs ideologiske «modus operandi», nemlig en utstrakt kapitalisme- og imperialismekritikk. Den hvite rasen hadde ifølge flere i årevis behandlet menneskene i u-landa på en urettferdig og nærmest forbrytersk måte mente mange, og problematikken ble diskutert med utgangspunkt i det Balsvik kaller et «soningsperspektiv».²¹⁶ Et slikt perspektiv var basert på en etisk basert innsikt om at den hvite vestlige verden måtte gjøre bot for måten de behandlet menneskene i den tredje verden på.

Representanter fra både Venstre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti hadde klare elementer av dette soningsperspektivet.

Ulik motivasjon og ulikt perspektiv til tross - økonomisk og industriell utvikling stod i fokus de første tiårene etter krigen.²¹⁷ Norsk bistandspolitikk ble ytterligere institusjonalisert utover 1960-tallet. I 1962 ble Norsk Utviklingshjelp opprettet, og fikk et institusjonelt ansvar for den bilaterale utviklingshjelpen. Året etter startet også en norsk variant av Fredskorpset opp, etter inspirasjon fra John F. Kennedys. I 1968 ble Norsk utviklingshjelp avløst av det nyopprettede Direktoratet for utviklingshjelp (NORAD).²¹⁸ På samme tid fikk også Utenriksdepartementet sin egen avdeling for

²¹² Linnè Eriksen 1987: 19

²¹³ Tamnes 1997: 344

²¹⁴ Pharo 2019: 200

²¹⁵ Balsvik 2016: 31

²¹⁶ Balsvik 2016: 32

²¹⁷ Tamnes 1997: 384

²¹⁸ Tamnes 1997:386

utviklingshjelp, men dette var allikevel ikke nok for enkelte embedsmenn i Utenriksdepartementet. De mente at NORAD fikk for mye innflytelse over politikkområder som tradisjonelt sett hadde tilhørt Utenriksdepartementet, og forsøkte å få et tydeligere grep om bistandspolitikken tidlig på 70-tallet. Et økende engasjement for den tredje verden og et voksende bistandsbudsjett gjorde denne delen av den norske utenrikspolitikken til et mer prestisjefyllt område enn tidligere. Selv om NORADs betydning ikke minsket i løpet av 1970-tallet, fikk allikevel Utenriksdepartementet i 1974 ansvar for det fire-årige rammeavtalen for norsk u-hjelp.²¹⁹

Det norske embetsverkets forhold til den tredje verden og u-hjelp ble såpass omfangsrikt og komplekst at det i 1975 ble besluttet at Stortinget ikke lenger skulle ta avgjørelser om spesifikke bistandsprosjekter, men kun fastsette rammetall.²²⁰

Dette viser at den tredje verden ble en innenrikspolitisk premissleverandør for både politikktutvikling og institusjonell utvikling utover 1970-tallet. Uavhengig av hvilket ideologisk fortegn eller hvilken politisk motivasjon som lå bak ønsket om å engasjere seg i den tredje verden, så ble tematikken enda mer prestisjefyllt enn den hadde vært i tiåret før. Sett ifra et norsk perspektiv ble landene i den tredje verden endelig den maktfaktoren de selv proklamerte at de ønsket å bli på både Bandung-konferanse og i FNs organer.

Kontakten med den tredje verden økte også som følge av Norges medlemskap i nettopp FN, noe som tvang Norge til å ta aktivt stilling til konflikter i den tredje verden. Nord/sør-aksen kom også i konflikt med den allerede eksisterende øst/vest-aksen der det var forventet at Norge skulle opptre som et lojalt NATO-medlem.²²¹ I ettertid har denne interessekonflikten mellom de ulike aksene blitt betraktet som et vedvarende trekk ved norsk utenrikspolitikk under den kalde krigen. Undersøkelser har vist at Norges forhold til konflikten i Indokina ble farget av dette todelte hensynet - men at alliansetilknytningen til NATO veide tyngst.

Det norske utviklingsfondet ble etablert i 1962, etter at Engen-utvalget hadde utredet fremtiden til norsk bistandsvirksomhet. Statistikken viser at bevilgningene til utviklingshjelp økte fra 37 millioner i 1962 til hele 986 millioner i 1975, noe som tilsvarte 0,14 % og 0,66 % av BNP.²²²

²¹⁹ Tamnes 1997: 386

²²⁰ Tamnes 1997: 387

²²¹ Bergh og Pharo 1987: 174

²²² Linne Eriksen 1987: 11

7.2 Bistanden og den internasjonale konteksten

Hovedårsaken til at engasjementet som gjaldt den tredje verden fikk et vesentlig momentum, skyldtes i stor grad en omfattende avkolonisering på den særlige halvkule. De gamle stormaktene mistet mye av momentumet da avkoloniseringen økte i omfang. Særlig det britiske imperium knaket for alvor i fortøyningene, da spesielt i tiden etter Indias løsrivelse i 1947. Da Egypt nasjonaliserte Aswan-dammen og Suez-krisa ble et faktum, var britenes rolle som stormakt over. Franskmennene led omtrent samme skjebne. Den 130 år gamle kolonien Algerie fortonet seg som et mareritt for franskmennene, selv etter selvstendigheten. Og til Frankrikes store skam vedvarte dette kolonikaoset i flere tiår. Steile franske holdninger angående Algerie, Tunis og Marokko bidro til at den norske kritikken ble krassere mot slutten av 1950-tallet.²²³

Vietnam glapp også for franskmennene, men krigen i Vietnam og problemene der ble etter hvert delegert over til den nye supermakten, USA. Allikevel; felles for både Algerie, Vietnam og Egypt var ønsket om nasjonal selvstendighet og fullstendig selvråderett over egne verdier og ressurser. Norge og Vesten kunne ikke lenger overse denne radikale utviklingen.

Avkoloniseringsprosessen var ikke kun et rop om politisk endring, i form av nasjonal selvstendighet, men også et rop om sosial endring. I disse tidligere koloniene fantes det en stor gruppe mennesker som ofte ikke fikk tilfredsstilt grunnleggende behov, og hvor menneskerettigheter ikke ble respektert. Sammen med nasjonal selvstendighet ble hensynet til menneskerettigheter to aspekter som fikk økt legitimitet i etterkrigstiden. Den ene grunnen var FNs menneskerettighetskommisjon av 1948, som lovfestet universelle rettigheter for alle, uavhengig av religiøs, etnisk eller geografisk tilhørighet. Det andre var nettopp USAs evne til å absorbere det maktvakuemet som oppsto på den internasjonale scenen da gamle kolonimaktene mistet grepet. Og det er nettopp denne absorberingsevnen SV anså som en forlengelse av det gamle kolonisystemet, og derfor også et hinder for å oppnå en reell sosial frihet.

«The old imperialism--exploitation for foreign profit--has no place in our plans. What we envisage is a program of development based on the concepts of democratic fair-dealing. All countries, including our own, will greatly benefit from a constructive program for the better use of the world's human and natural resources. Experience shows that our commerce with other countries expands as they progress industrially and economically. Greater production is the key to prosperity and peace.»²²⁴

²²³ Bergh et.al 1987: 324

²²⁴ Truman Library Institute 2021

Dette var president Trumans toneangivende ord i innsettelsestalen fra Det Hvite Hus våren 1947.

President Truman understreket Vestens fortreffelighet og vellykkethet, da han i sin innsettelsesavtale ikke bare konkretiserte hvor langt vesten hadde kommet i sin utvikling, men han presiserte også hvor underutviklede andre områder og land var.²²⁵ På denne måten ble underutvikling også et viktig klassifiseringsbegrep i etterkrigstiden. Avkoloniseringen hadde riktignok ført til et oppgjør med det maktmisbruket kolonimaktene hadde påført sine kolonier, og hvilket økonomisk og maktpolitiske gap som eksisterte mellom disse. Men; i denne innsikten om makt og avmakt, lå det også et paradoks - et slags Golden Age-paradoks som Eric Hobsbawm kalte det.²²⁶ Oppskriften til et vellykket samfunn i den tredje verden, måtte baseres på det *vestlige* samfunn. Vekst, utvikling og modernisering ble nøkkelordene i dette tilfellet.²²⁷ For den norske venstresiden var ikke dette uproblematisk. De underutviklede, fattige og tradisjonelle landene i den tredje verden stod ikke lenger overfor en nasjonal overmakt i form av en koloniherre. De stod overfor en overmakt som representerte overlegne verdier og et medfølgende kapitalistisk-ideologisk styresett - alt i regi av den vestlige verden med USA i spissen.

7.3 Premissleverandøren Knut Frydenlund

Jeg vil i det følgende delkapittelet åpne for å gjøre visse komparative analyser mellom Arbeiderpartiet, da spesielt Knut Frydenlund, og SV. Dette fordi den nevnte tilnærmingen mellom de to partiene, og den økende enigheten på bistandsfeltet, også kan bidra til å belyse kontraster i idégrunnlaget for oppfatningen av den tredje verden på den nye venstresiden. En komparasjon kan være nyttig for å kunne synliggjøre hvilke holdninger som er særegne for SV som parti, og hvilke som gir uttrykk for å være mer allmenne holdninger på norsk venstreside.

Innledningsvis vil jeg gi et lite innblikk i de relevante spenningsområdene som preget utenriksministerens utsyn og hans redegjørelser dette året. Dette fordi både tematikken han fremhevet, og utenriksministeren som person, bidro til å sette agendaen for de påfølgende utenriksdebattene og den allmenne utenrikspolitiske debatten.

²²⁵ Kalter 2016: 37

²²⁶ Kalter 2016: 37

²²⁷ Kalter 2016: 37

I mai 1975 la Utenriksminister Frydenlund frem sin redegjørelse om den utenrikspolitiske situasjon for Stortinget.²²⁸ Utenrikspolitiske redegjørelser følges av utenrikspolitiske plenumsdebatter og avholdes normalt cirka to ganger i årlig. Ved spesielle omstendigheter eller prekære hendelser kan man avholde flere orienteringer enn det som normalt er praksis, noe som blant annet fant sted etter Sovjetunionens innmarsj i Afghanistan i 1979. Formålet med disse redegjørelsene er å gi en sammenfattende analyse av de utenrikspolitiske sakene som allerede er, eller som man eventuelt ønsker å sette, på den utenrikspolitiske agendaen. Gjennomgang av konferanser eller møter i internasjonale organisasjoner som Norge har deltatt, i blir også gjennomgått her.

Arbeiderpartiets Knut Frydenlund var Norges utenriksminister gjennom hele min valgte periode, og satt i utenriksministerposten fra 1973 til 1981. Frydenlund var tidligere diplomat, og hadde flere år bak seg i utenriksstjenesten før han tiltrådte som utenriksminister. Det har blitt hevdet at han med sin sterke faglige tyngde var mer å regne som en utenrikspolitiker enn en typisk partipolitiker.

Frydenlund hadde ingen nær tilknytning til verken arbeiderbevegelsen eller venstrefløyen i partiet, og ble valgt som utenriksminister fordi han representerte det mer moderate, mens partileder Reiulf Steen representerte venstresiden i partiet.²²⁹ Samtidig hadde Frydenlund, i likhet med SV, et spesielt engasjement for den tredje verden og u-hjelpsproblematikken. Dette engasjementet fulgte Frydenlund helt til han brått døde i 1987, kun 60 år gammel. Allerede i løpet av sitt første år i embetet påpekte Frydenlund behovet for å restrukturere den internasjonale økonomien for å minske den dype kløften mellom fattige og rike land.²³⁰ Dette behovet så utenriksministerens som et av de meste prekære anliggender internasjonalt allerede før oljekrisen for fullt var et faktum, selv om Bretton Woods-kollapsen allerede hadde skapt bekymring. At et for stort gap mellom rike og fattige land, samt svært ustabile økonomiske strukturer både nasjonalt og internasjonalt kunne gi sikkerhetsmessige utfordringer for et lite land som Norge, var også en del av den mer realpolitiske orienteringen hos Frydenlund. «Vi møter denne nye situasjonen først og fremst på det økonomiske området i forbindelse med utviklingslandenes krav om en ny internasjonal økonomisk orden og om en pakt om statenes økonomiske rettigheter og plikter».²³¹

Hos Frydenlund hang NØV-prosjektet sammen med en forlenget frigjøringsprosess.

Utenriksministeren uttrykte et håp om at situasjonen i det sørlige Afrika forhåpentligvis var et siste steg i avviklingen av kolonisystemet - slik at de tidligere koloniserte landene kunne frigjøres fra fattigdom og økonomisk avhengighet.²³² I motsetning til hos SV, og partiets forløper, SF, ble ikke

²²⁸ S.tid. (1974-1975), s. 4318-4327

²²⁹ Rusten 2010: 7

²³⁰ Rusten 2010: 98

²³¹ S.tid. (1974-1975), s. 4321

²³² S.tid. (1976-1977), s. 1964

disse vertikale ulikhetene omtalt som et klassebasert eller ideologisk basert fenomen. Årsaksforholdet som opprettholdt landenes negative posisjon, var derimot et resultat av en manglende økonomisk og samfunnsmessig utvikling, ikke et feilslått kapitalistisk system. Det var på tide at begrepet «ny økonomisk verdensordning» var kommet for å bli ifølge Frydenlund, og begrepet gjorde inntog i ulik tematikk. Både kvinnesak, havrett og nedrustning ble en del av visjonen om en ny økonomisk verdensordning til fordel for de fattige landene.

Ifølge Frydenlund var behovet for en ny internasjonal økonomisk orden også noe Norge måtte etterfølge fordi u-landene fremsatte krav om å bli hørt. Å overse disse kravene fra den tredje verden kunne bidra til mer konfliktfylte internasjonale forhold, og dermed også utgjøre en sikkerhetspolitisk utfordring for småstaten Norge. Samtidig måtte utenriksministeren også ta hensyn til at et land som Norge også vil bli påvirket av endrede strukturer i råvarehandelen med den tredje verden. For den norske skipsflåten var dette et økonomisk skrekkscenario, og norsk skipsfart har ved flere anledninger ført Norge inn i politiske spagatøvelser preget av betydelig dissonans i møte med u-landenes krav.²³³ Som Frydenlund presiserte: «I en slik ny internasjonal økonomisk ordning ligger også kimen til et økt motsetningsforhold mellom de rike og de fattige land».²³⁴

Frydenlunds holdning var tuftet på idéen om at en bedre organisert verden ville redusere kløften mellom den industrialiserte første verden og den fattige tredje verden. Dette gjenspeilet seg også i de fire punktene han listet opp som hovedprioriteringer i internasjonal politikk for de kommende år. Den første omhandlet nødvendigheten av å organisere en tryggere verden, slik at man ble sikret mot krig. Den andre dreide seg om å få kontroll med den internasjonale økonomiske utviklingen. Hensynet til jordens ressurser, og kampen mot omfattende forurensing av jorden, var den tredje prioriteringen. Men den siste prioriteringen var ifølge Frydenlund den aller viktigste - nemlig den såkalte «fordelingsoppgaven» og forholdene mellom de fattige og rike land.²³⁵

Denne «fordelingsoppgaven» ble nok også ansett som enda mer prekær som følge av Ny økonomisk verdensordning (NØV), u-landenes krav, og FNs UNCTAD-program fra 1974. Dette er gode eksempler på hvordan ytre faktorer la tydelige føringer for den norske regjeringens utenrikspolitikk. Både regjeringer og utenriksministre må til enhver tid akseptere at nasjonale og internasjonale forventninger begrenser deres rolleutøvelse, mens et opposisjonsparti som SV har friere tøyler i den politiske hverdagen.

Allikevel, disse kravene fra det internasjonale samfunnet samsvarte med SVs mangeårige engasjement for den tredje verden.

²³³ Tamnes 1997: 418-419

²³⁴ S.tid. (1974-1975), s. 4322

²³⁵ S.tid. (1974-1975), s. 4321-4322

Var det radikale tilsnittet ved norske utenrikspolitiske standpunkter på 1970-tallet ikke fullt så fundamentalt radikale allikevel? Og kanskje var de mer et resultat av en nødvendig tilpasning til ytre forhold og internasjonale trender? I en masteroppgave om utenriksminister Knut Frydenlund påpeker Petter Rusten at selv om personskifter og indre omkalfatringer i Arbeiderpartiet la grunnlaget for en mer kritisk holdning til eksempelvis Israel, så var det likevel en generell holdningsendring i Europa som ifølge utenriksministerens var årsaken til bruddet med det som hadde vært en Arbeiderparti-tradisjon sterkt til fordel for Israel.²³⁶ Men allikevel, både Israel-kritikken og NØV-begeistringene var i tråd med de verdensanskuelsene som rådet blant SVs medlemmer og sympatisører. Dermed fikk også SV et bredere politisk gehør for deler av sin utenrikspolitiske verdensanskuelse, uten at SV selv var den primære årsaken til dette gjennomslaget. Den politiske aksepten for SVs utenrikspolitiske narrativ om den tredje verdens undertrykte stilling burde ha fungert som en vitamininnsprøytning for partiet - og dermed også for den transnasjonale klassekampen de kjempet sammen med bl.a. palestinere, og ikke minst vietnamesere. Valgresultatene tyder derimot på det motsatte. Sosialistisk Valgforbunds brakvalg etter EF-striden ga en oppslutning på hele 11.2 %, mens Sosialistisk Venstreparti oppnådde magre 4,2 % ved Stortingsvalget i 1977.²³⁷

7.4 Endrede maktstrukturer

At det var de rådende maktstrukturene som la grunnlaget for det skjevutviklede samkvemet mellom i og u-land, fikk gehør også utenom den politiske venstresiden.

Resultatet ble en internasjonal satsning på u-hjelp innenfor nye maktpolitiske rammer. Gjennom United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) fikk de alliansefrie landa omsider gehør for sine synspunkter og krav. Den første UNCTAD-konferansen i 1964 var startskuddet for denne bevegelsen. Mantraet «trade not aid» ble gjentatte ganger kommunisert ut til representanter for de ulike industrilandene - det var en rettferdig handelspolitikk u-landene ønsket seg, ikke ensidig bistand.²³⁸ Ti år etter den første konferansen fikk man endelig stablet på beina en egen hovedforsamling i FN, der «Ny økonomisk verdensordning» fikk hovedprioritet i en helt ny handlingsplan. Ballen begynte for alvor å rulle, og det norske Utenriksdepartementet sørget for å

²³⁶ Rusten 2010: 65-66

²³⁷ Store Norske Leksikon 2021

²³⁸ Balsvik 2016: 63

være svært synlige på flere av de internasjonale konferansene relatert til NØV.²³⁹ I tillegg var Knut Frydenlund som kjent også en svoren tilhenger av prosjektet.

Industrilandene måtte også akseptere en relativt krass kritikk av det som ble betraktet som et svært urettferdig system overfor u-landene. Høyere priser på råvarer og endrede tollpreferanser var krav som hadde stått på de alliansefrie landenes ønskeliste i en årrekke.²⁴⁰ At prosjektet endelig fikk en håndfast handlingsplan, var jo en vesentlig seier i seg selv for den norske venstresiden.

En erkjennelse av at de kapitalistiske strukturene førte til økt ulikhet, var en seier for det sosialistiske grunnfjellet som så kapitalismen som et fundamentalt problem. For det andre var kritikken av i-landenes utnyttning av fattige u-land en fortelling som gikk rett inn i den nye venstresidens marxistisk orienterte verdensanskuelse. Dette prosjektet kunne potensielt bli et viktig bidrag til å frigjøre u-landene fra kapitalismens åk.

Vyene var store, men som Ruud og Kjerland siterer, var NØV «en høy fane som ble til en våt fille», og prosjektet ble aldri til noe som medførte vesentlig endring i det internasjonale handelssystemet mellom u-landene og i-landene.²⁴¹

Det eksisterte i alle år en utstrakt skepsis mot å dele det man kan kalle i-landenes komparative fortrinn med de fattige landene i sør, da oppfatningen var at dette ville medføre økt konkurranse og økonomiske tap for industrialiserte land i Vesten, inklusive Norge. Randi Rønning Balsvik har påpekt at oppslutningen om både NØV og UNCTAD var et klassisk eksempel på at det var langt mellom teori og praksis.²⁴² Å endre strukturelle økonomiske forhold ble for mange svært krevende når det norske næringslivet i praksis måtte ta støytten. Med slike grunnleggende motsetninger til stede, så hadde NØV-prosjektet i realiteten aldri de nødvendige forutsetningene for å kunne lykkes. Det var kanskje i for stor grad preget av motsetningen mellom idealer og interesser. Men var denne motsetningsfylte dimensjonen en bekymring hos SV? Hvilken politisk-ideologisk vurdering kommer til syne hos SV når det gjelder NØV-prosjektet?

Eller var det i verdensanskuelsene rester av tanken om den tredje verden som et revolusjonært subjekt?

Konklusjon: Norge hadde alltid hatt kontakt med den tredje verden, både via sjøfart og omfattende misjonærvirksomhet. Keralahjelpen var starten på det norske bistandsengasjementet, og på 1950-tallet var soningsperspektiv, vekst og modernisering viktige nøkkelord i debatten. På 1970-tallet ble Knut Frydenlund en viktig pådriver for en økonomisk restrukturering, som han anså for å være en forlengelse av frigjøringsprosessene i den tredje verden. SV ville også de urettferdige økonomiske

²³⁹ Ruud & Kjerland 2003: 25

²⁴⁰ Balsvik 2016: 63

²⁴¹ Ruud & Kjerland 2003: 31

²⁴² Balsvik 2016: 66

forholdene til livs, men i motsetning til Frydenlund fortolket SV problematikken gjennom en mer ideologisk og klassebasert verdensanskuelse. En radikal retorikk til tross, Frydenlund ville endre kapitalismen og forbedre kårerne i den tredje verden, mens SV ville fjerne systemet i sin helhet. Hvordan kom NØV-prosjektet til å påvirke SVs engasjement for den tredje verden?

8. Ny økonomisk verdensorden – bistand til besvær?

I dette kapitlet skal jeg redegjøre for hvordan SV forholdt seg til det ambisiøse NØV-prosjektet, og forsøke å gripe fatt i hvilken verdensanskuelse som lå til grunn for de politisk-ideologiske vurderingene av dette prosjektet. Jeg vil skissere opp de viktigste momentene som gjaldt prosjektet «Ny økonomisk verdensorden» - for så å undersøke de overgripende teoretiske vurderingene, eller «skolene», som bidro til å definere de politiske tolkningene av problemkompleksene i den tredje verden. I det tredje delkapitlet vil jeg undersøke det politiske felleskapet som jeg mener eksisterte mellom KrF og SV når det gjaldt utfordringene i det globale sør. Samtidig ønsker jeg også å få frem den ideologiske divergensen mellom de to partiene, da dette også kan bidra til å belyse de ulike holdningene innad i SV. Det vil i den neste delen dreie seg om de mer skeptiske holdningene som SVs representanter ga uttrykk for, og hvilke ulike politisk-ideologiske vurderinger som kom til syne hos representantene. Formålet med store deler av disse neste delkapitlene er å få tak i stemmene hos de fremste premissleverandørene på Stortinget i perioden. Dette er spesielt vesentlig da SV tydelig bar med seg det heterogene uttrykket fra samlingsbestrebelsene i årene før. Der det er hensiktsmessig så vil jeg også se SVs standpunkter i lys av de offentlige standpunktene og uttalelsene som ble kommunisert ut av Arbeiderparti-regjeringen. I og med at det var en relativt bred konsensus om NØV, så vil det være interessant å se hvilke premisser og ideologiske disposisjoner som lå til grunn for SVs holdning til NØV.

8.1 «NØV-meldingen»

Et av de viktigste dokumentene i forbindelse med det aspirerende NØV-prosjektet var Stortingsmelding nr. 94 «Norges økonomiske samkvem med utviklingslandene», også kjent som

NØV-meldingen.²⁴³ Her ble det norske perspektivet på NØV-prosjektet presentert.

Stortingsmeldingen ga nærmest en uforbeholden støtte til utviklingslandenes ønsker og krav. I tillegg ga regjeringen seg selv, og tidligere regjeringer, en implisitt selvkritikk for den rollen Norge selv hadde spilt i opprettholdelsen av et urettferdig internasjonalt handelssystem. «Selv om utviklingslandene etter hvert har frigjort seg fra kolonialismen og blitt selvstendige stater, befinner de seg fortsatt i et økonomisk avhengighetsforhold til den rike verden gjennom en eiendoms-, arbeids- og maktfordeling som hindrer en full økonomisk og sosial frigjøring».²⁴⁴ Retorisk sett er ikke dette langt fra den type formuleringer som er nedfelt i SVs partiprogrammer i perioden. Denne formuleringen baserer seg på en forståelse om at ulikheten som eksisterte mellom den sørlige og vestlige verden måtte utjevnes gjennom både nasjonal og internasjonal inngripen - fordi de eksisterende markedskreftene og medfølgende maktstrukturer opprettholdt og forsterket en svært *urettferdig* ulikhet. Løsningen på dette omfattende problemfeltet var et multilateralt samarbeid og en reorganisering av handelen som skulle komme den tredje verden til gode. Som Ruud og Kjerland også påpeker, er begrepet «rettferdig» flittig brukt i debatter og om NØV-prosjektet, og han kaller det et «nøkkelbegrep i norsk politisk språkbruk».²⁴⁵ Han peker på at rettferdighetsargumentasjonen også er en av de viktigste grunnene til at prosjektet fikk en såpass bred oppslutning i norsk politikk.²⁴⁶ At u-landene krevde at de rike industrialiserte nasjonene måtte leve opp til sine idealer om rettferdighet og likeverd, var også et uttrykk for en tålmodighet som tok slutt, ifølge Stortingsmeldingen.

Oljekrisen i 1973 viste de industrialiserte landene, at også den tredje verden maktet å mobilisere på en slik måte at den vestlige økonomien ble satt under et voldsomt press. At dette ga rom for en viss «bismarckiansk» holdning til u-landenes misnøye, ga også meldingen uttrykk for. En allerede eskalert situasjon mellom supermaktene var konfliktskapende nok, og både Knut Frydenlund og SV uttrykte bekymring for en konfrontasjon mellom i-land og u-land.²⁴⁷ Samtidig ønsket jo SV at nettopp den tredje verden skulle reise seg opp mot undertrykkelsen og slåss i en tilnærmet revolusjonær forstand, samtidig som de var et uttalt fredsparti som var som med skepsis på alt som het opprustning.

8.2 Teoretisk og retorisk nyorientering

²⁴³ St.meld.nr.94. (1974-1975),

²⁴⁴ St.meld.nr.94. (1974-1975), s. 8

²⁴⁵ Ruud & Kjerland 2003: 26

²⁴⁶ Ruud & Kjerland 2003: 26

²⁴⁷ Ruud & Kjerland 2003: 27

Jeg vil i det følgende gi et hovedriss over de teoriene som lå til grunn for NØV-prosjektet. Disse teoriene vil være nyttig for å kunne se SVs oppfatninger og synspunktene i den politiske opinion i et bredere perspektiv. Norsk bistand, og det bredere politiske engasjementet for u-landene var blant annet preget av en overordnet forståelse av problemkompleksene i den sørlige delen av verden. Dette delkapittelet er et forsøk på å synliggjøre dette.

I etterkrigstiden eksisterte det en oppfatning i både norsk og internasjonal politisk opinion om at den gjenreisnings-politikken som Europa utførte etter andre verdenskrig hadde vesentlig overføringsverdi for hvordan man skulle bygge og utvikle den tredje verden.²⁴⁸ Innbakt i denne oppfatningen lå det også fundamental tillit til teorien om at en deregulert verdenshandel var til fordel for alle, uansett hvilket verdenshjørne man tilhørte. Rammeverket i denne vurderingen av forholdet mellom u-land og i-land dreide hadde et klart fokus på viktigheten av økt økonomisk utvikling. De industrialiserte landene måtte løfte den tredje verden inn i en industrialiseringsprosess tilnærmet den vestlige. På sikt ville disse landene dermed oppnå samme velstand og harmoni som de vestlige landene. At landene i den tredje verden eksporterte sine råvarer, samtidig som de kjøpte tilbake foredlede produkter fra de vestlige landene ble ikke problematisert i nevneverdig grad. Dette rammeverket besto, ifølge tilhengerne av teorien, av en form for interesseharmonisk - I-landene og u-landene dro nemlig nytte av hverandres komparative fortrinn i handelssystemet. Denne tolkningen av forholdet mellom i-land og u-land la ikke vekt på den eksisterende ulikheten i økonomi og makt.²⁴⁹ Teorien fokuserte derimot på den løsningen modernisering og industrialisering under vestlige kapitalistiske rammer ville være for det problemkomplekset som landene i den tredje verden sleit med. Denne teorien skapte dermed ingen polarisering mellom rike og fattige land. Slikt sett fremstår moderniseringsteorien som den absolutt anti-tesen til SVs tolkning av både kolonialisme og generell tredje verdens-problematikk.

Moderniseringsteorien var dominerende i det politiske etablissementet i etterkrigstiden, men fikk sviktende grunnvilkår etter hvert som avkoloniseringsbølgen eskalerte utover 1960-tallet. Hovedkritikken mot denne teorien gikk ut på den var grunnleggende ahistorisk, og ikke tok nok hensyn til den differensierte bakgrunnen hos landene i det fattige sør.²⁵⁰ Rolf Tamnes påpeker at denne teorien fikk et kraftig skudd for baugen etter Vietnamkrigens slutt, men også fordi flere innså at økonomisk vekst hadde gått på bekostning av sosial utjevning. Denne velferdsorienterte analysen kalles også «grunnbehovsstrategien».²⁵¹

²⁴⁸ Linné Eriksen 1987: 197

²⁴⁹ Kalter 2016: 55

²⁵⁰ Hveem 1977: 16,17

²⁵¹ Tamnes 1997: 389

Disse oppfatningene fikk også motstand i møtet med Ny økonomisk verdensorden (NØV). Både eksisterende maktpolitiske strukturer og ideologiske overbevisninger ble satt spørsmål ved både internasjonalt, og nasjonalt - og som vi har sett, ikke minst innad i SV. Årsaken til at denne delen av verden var dårlig stilt, var ekstern, ikke intern. Tankesettet basert på avhengighetsteorien derimot, passet vesentlig bedre med SVs ideologi og utenrikspolitiske kampanjer. Verdensanskuelserne som i tiåret før ble sett på som radikale, og gjorde SV til et tydelig opposisjonsparti, hadde krøpet inn i maktens korridorer, og fikk gehør hos både utenriksminister og ble stadfestet i Stortingsmeldinger. Som Rossavik skriver, er den sterke betoningen av de frigjøringsbevegelser i den tredje verden også et resultat av generelle politiske endringer, noe som ga SV god grunn til å prioritere den anti-imperialistiske kampen fremfor sikkerhetspolitisk blokkpolitikk i en periode preget av detente.²⁵²

Allikevel er det ikke til å stikke under en stol at flere av frigjøringsbevegelserne SV støttet, hadde tilknytning til Sovjetunionen.²⁵³ At SVs årelange engasjement for den tredje verden ved denne tilknytningen samtidig inkorporerte en implisitt blokkpolitikk, bidro til å ivareta deler av det gamle «Ur-SF» og det som var kjernen i det originale sosialistiske prosjektet. At store deler av Stortinget, med unntak av Anders Langes Parti, ønsket radikal omfordeling og endrede økonomiske strukturer i verdensøkonomien, slo dessverre beina under det opposisjonelle antitese-perspektivet SV hadde sanket stemmer på tidligere.

Avhengighetsteorien baserte seg på et tankegodt som korrelerte med SVs verdensforståelse, og som langt på vei ga SV og den nye venstresiden rett i deres fundamentale kritikk av de strukturene som de mente opprettholdt både fattigdom og økonomisk tilbakelighet i den tredje verden. Det finnes ulike tolkninger og varianter av avhengighetsteorien, noen mer radikale og marxistiske orienterte enn andre, men man regner Raul Prebisch, Andre Gunder Frank, og Samir Amin som noen av dens viktigste bidragsytere.²⁵⁴ Fellesnevneren var allikevel at landene i den tredje verden, enten de var plassert i Latin-Amerika, Afrika eller Asia, var i kraft av sin upriviligerte status i seg selv en nødvendig forutsetning for Vestens kapitalakkumulasjon. Kapitalismen var en direkte årsak til de problemene den tredje verden slet med, ikke kun et hinder. Det var gjennom kapitalismens tilstedeværelse, og kapitalismens fravær som kjennetegnet denne marxistisk inspirerte forståelsen av den tredje verden.²⁵⁵ Gjennom kolonistyre og slavehandel hadde koloniprofitterende aktører i den vestlige verden bevisst sørget for at disse landene forble underutviklet, slik at den ensidige råvareeksporten kunne fortsette til fordel for de industrialiserte land.²⁵⁶ Samtidig mente Frank at

²⁵² Rossavik 2012: 298

²⁵³ Rossavik, 298

²⁵⁴ Namkoong 1999, Kalter 2016: 48

²⁵⁵ Kalter 2016: 48

disse underutviklede landene stod i en fastlåst posisjon som følge av både internasjonale og nasjonale klasseinteresser, og at økte utenlandske investeringer kun ville forsterke denne problematikken ytterligere.

Årsaken til at den tredje verden befant seg i en posisjon preget av fattigdom og undertrykkelse, var iboende strukturell.

Ideologisk sett kan denne teorien dateres helt tilbake til Lenin, og hans teori om imperialisme.²⁵⁷

Selv om det konfliktfylte forholdet med marxist-leninistene ikke var vesentlig del av SVs hverdag på siste del av 1970-tallet, ser man et slektskap mellom SVs holdninger til u-lands problematikken og Lenins opprinnelige skrifter. I samlingsprosessen var riktignok de ledende skikkelsene i det nye SV innstilt på å skrote det marxist-leninistiske grunnlaget, til fordel for en teoretisk analyse. Jeg har ikke inntrykk av at Lenins tanker om kapitalisme og imperialisme er i strid med den verdensanskuelsen SV innehadde i min gitte periode. Stein Ørnhøi har påpekt at det var helt andre momenter ved marxist-leninismen som medførte en tydelig motvilje innad i det nye SV. «Når vi avviser merkelappen leninisme, er det først og fremst fordi dette ordet i det norske folk er knyttet til forestillinger om eliteparti, om dogmer og om den utviklingen som fant sted i Lenins eget land etter hans død.²⁵⁸ Leninismen, slik Ørnhøi forklarte her, blir avvist på marxismens grunn. Overklasse og elitetenkning kan med andre ord ikke være en del av det nye SV, Skottene mellom ulike politiske fraksjoner er sjelden helt vanntette.

"Since we are speaking of colonial policy in the epoch of capitalist imperialism, it must be observed finance capital and its foreign policy, which is the struggle of the great powers for the economic and political division of the world, give rise to a number of transitional forms of state dependance. Not only are there two main groups of countries, those owning colonies, and the colonies themselves, but also the diverse forms of dependent countries which, politically, are formally independent, but in fact, are enmeshed in the knit of financial and diplomatic dependency".²⁵⁹

Kolonialisme og kapitalisme var to sider av samme sak, og den sosialistiske delen av norsk venstreside fikk med den marxistiske orienterte avhengighetsteorien vel så mye ideologisk næring fra nykolonialismen som fra kolonialismen. Det var fortsatt et maktforhold preget av de undertrykkende og de undertrykkede, selv om kapitalismens eierskap var av en mer indirekte art enn under den klassiske koloniperioden. NØV ble dermed tilsynelatende et prosjekt skreddersydd for en radikal, sosialistisk verdensanskuelse med en marxistisk orientert brodd.

²⁵⁷ Namkoong 1999: 123

²⁵⁸ Vasaasen 1989: 172

²⁵⁹ Namkoong 1999: 123

Hallvard Kvåle Svenbalrud har påpekt at det norske motsetningsfylte forholdet til NØV, også gjaldt norsk FN-politikk generelt. Det eksisterte en forholdsvis lav terskel for å bidra med bistand og gaver, men det fantes en desto høyere terskel for å forplikte seg til håndfaste avtaler og fremtidsplaner.²⁶⁰ Selv om debatten er preget av en sterk idealisme, samt tidvis en fordømmelse av vestens egeninteresser var det ifølge Helge Hveem allikevel andre hensyn som veide tyngst. Når hensynet stod mellom lojaliteten til alliansepartnere i NATO og hensynet til u-landenes frigjøringskamp, så vant som oftest lojaliteten til alliansene. Hveem mente at denne delen av norsk utenrikspolitikk var preget av *konformisme*.²⁶¹

Knut Frydenlund uttalte at han anså NØV som en videreføring av avkolonialiseringen, og som et positivt tiltak for å redusere urettferdigheten i verden. Og som nevnt, brorparten av norsk politisk opinion delte Frydenlunds optimistiske syn på NØV.²⁶²

Men; hvordan stilte Norges rødeste Stortingparti seg til en ny økonomiske verdensorden? Hadde SV tro på at denne politiske «nyvinningen» kunne bidra til å løfte den tredje verden ut av en undertrykt posisjon?

8.3 Solidaritet og nestekjærlighet

26.mars 1976 ble det avholdt en debatt i Stortinget som omhandlet «Norges økonomiske samkvem med u-landene».²⁶³

Denne debatten baserte seg på «Innstilling fra den forsterkede utenriks og konstitusjonskomité» om Norges økonomiske samkvem med u-landene» Debatten omhandlet både det internasjonale NØV-prosjektet og norsk bistandspolitikk. Utfordringen i både debatten og i ordskiftet i den øvrige politiske opinion dreide seg om hvordan disse to faktorene skulle flettes sammen til en politisk helhet som samtlige partier ville akseptere. I tillegg måtte dette krevende politiske prosjektet tilfredsstillende internasjonale samarbeidspartnere og allianser. Ordfører for denne saken var KrFs Asbjørn Haugstvedt.

Bistandspolitikk og hjelp til verdens fattige har alltid ligget Krfs hjerte nært. Helt fra partiets spede begynnelse, helt frem til den dag i dag. Fattigdomsproblematikken var et av de politiske områdene der Krf og SV stod nærmeste hverandre.²⁶⁴ Ønsket om å øke bistandsbudsjettet betraktelig var et viktig politisk mål for begge partier, noe som medførte et press på regjeringspartiet Ap, fra både

²⁶⁰ Svenbalrud 2012: 169

²⁶¹ Linné Eriksen 1987: 209

²⁶² Ruud & Kjerland 2003: 27

²⁶³ S.tid. (1975-1976), s. 2732-2777

²⁶⁴ Ruud & Kjerland 2003: 22

sentrum-borgerlig og sosialistisk fløy. Allikevel, dette meningsfellesskapet rundt u-hjelp og tredje verdens-problematikk var derimot ikke et fellesskap tuftet på en enhetlig ideologisk forståelse. Selv om Krf historisk sett stod nærmere SV i flere sosiale og politiske spørsmål og delte SVs begeistring for økt bistand, så formulerte de aldri en tydelig politisk holdning til verken avkoloniseringsprosessen generelt, ei heller til Frankrikes krigføring i Algerie, eller Vietnam - krigen.²⁶⁵ Krf hadde heller aldri vært et parti med en tydelig utenrikspolitisk tradisjon. For Krf var det den kristne nestekjærligheten som stod i fokus, og solidariteten med den tredje verden var mer et naturlig resultat av en omfattende og årelang misjonærvirksomhet i Afrika.

I debattens innledning la Haugstvedt vekt på det faktum at tre fjerdedeler av verdens inntekter gikk til en fjerdedel av verdens befolkning, og at hundrevis av millioner levde i «nød, sult og uvitenhet» i 1976.²⁶⁶ Grunnet utstrakt fattigdom, nød og analfabetisme ble befolkningen i den tredje verden, ifølge KRF-representanten, et «lett offer for utbytting og politiske tilfeldigheter».²⁶⁷

«Vi gjør som nasjon og som enkeltmennesker urett om vi lukker øynene for Lasarus utenfor vår dør».²⁶⁸

Han bemerker at det i sin tid var arbeiderbevegelsen som kjempet frem nye idealer og solidaritet med sin utjammingspolitikk, noe som førte til bedre forhold for en vesentlig del av befolkningen. Men representanten hevder at solidariteten hos arbeiderbevegelsen var for snever, og at den kun innbefattet «deres egne», og tiden var kommet for å utvide denne solidariteten til verdenssamfunnet som helhet.²⁶⁹ Og der arbeiderbevegelsen og sosialismen sluttet, skulle den kristne brorskapstanke med sin «eviggyldige og guddommelige karakter» overta i møte med verdens fattige i den tredje verden.²⁷⁰

Ifølge Steinar Stjernøs ble selve konseptet solidaritet i denne perioden gjenintrodusert i det politiske ordskiftet, i Krf, samt i Krfs programmer. Dette var en nødvendig manøver for å kunne rekruttere unge kristne i konkurranse med blant andre SV²⁷¹, som også hadde partileder Berge Furre som en profilert kristensosialist.

Finn Gustavsen brukte kanskje derfor nettopp ingen tid på å imøtegå kritikken om at deler av arbeiderbevegelsens solidaritetsprosjekt, i motsetning til den kristne brorskapstanken, ikke var omfangsrikt nok til å inkludere fattige i den tredje verden.

²⁶⁵ Stjernø 2004: 234

²⁶⁶ S.tid. (1975-1976), s. 2732

²⁶⁷ S.tid. (1975-1976), s. 2732

²⁶⁸ S.tid. (1975-1976), s. 2732

²⁶⁹ S.tid. (1975-1976), s. 2733

²⁷⁰ S.tid. (1975-1976), s. 2733

²⁷¹ Stjernø 2004: 235

Gustavsen kritiserte derimot samtlige partier for å ha et naivt syn på de økonomiske bidragene. At stormakter som Frankrike, USA og Storbritannia ga relativt store summer totalt sett, var misvisende, ifølge Gustavsen.²⁷² Dette fordi en vesentlig andel av de økonomiske bidragene var å regne som forretningsmessige transaksjoner til fordel for stormaktene selv. Betydelige summer til tross, hjelpen ble gitt på givernes premisser og ikke «det brede lag av folket» som hjelpen skulle komme til gode i utgangspunktet.²⁷³ SV-politikeren hevdet at den gruppen som formelt tok imot hjelpen, var representanter for en liten overklasse som dro nytte av de premissene som de multinasjonale selskapene satte for de økonomiske bidragene. Han siterte også president Nyerere i Tanzania som ifølge Gustavsen skal ha sagt at «Slik er de private investeringenes natur - jeg undres hva forretningsmenn tenker når de ser sine investeringer i fattige land bokført som utviklingshjelp».²⁷⁴

For det første kritiserte Gustavsen profittperspektivet, men han er tydelig på at den andre delen av problemet med den hjelpen som Stortinget ønsket å bevilge, er basert på en vestlig økonomisk forståelse, og er skapt *av*, og *for*, Vesten. Den samme bekymringen kom også til uttrykk i Sosialistisk Ungdomsforbunds utgivelser to år etter. «Bildet av NØV som en sosialdemokratisk politikk er blitt dekkende. Det bygger på en holdning at de underprivilegerte i verden bør samarbeide med den internasjonale storkapitalen om «fornuftige» løsninger».²⁷⁵ Fellesnevneren for både Gustavsen i 1976 og Sosialistiske Opplysningsforbund i 1978 var premisset om at u-landene måtte innlemmes i en kapitalistisk verdensøkonomi som fra SVs ideologiske perspektiv gjorde det helt umulig å løfte u-landene ut av fattigdom. Samtidig var det å skape en viss avstand til Arbeiderpartiet en strategisk nødvendighet - og en kontant og tydelig avvisning av kapitalismen i spørsmålet om NØV og bistand utgjorde den kanskje viktigste utenrikspolitiske skillelinjen i møte med et Arbeiderparti som i likhet med bistandsentusiastene i Krf hadde utviklet en mer radikal profil. «Markedsmekanismen har ikke ført til rettferdige resultater, men har bidratt til å øke ulikheten mellom fattige og rike land»²⁷⁶ uttalte regjeringen i Stortingsmeldingen om det da forestående NØV-prosjektet. Gustavsen mente at selv om regjeringens uttalelser om emnet åpenbart ga uttrykk for en tydelig kritisk holdning til kapitalismen, endte de allikevel opp med å støtte opp under kapitalismens systemer når det kom til stykket. Ifølge Gustavsen gjaldt dette ikke kun økonomisk relatert tematikk, men også hvordan Norge offisielt forholdt seg politisk til frigjøringsprosesser i land der mennesker ble kontinuerlig undertrykt.²⁷⁷

²⁷² S.tid. (1975-1976), s. 2751

²⁷³ S.tid. (1975-1976), s. 2751

²⁷⁴ S.tid. (1975-1976), 2751

²⁷⁵ Sosialistisk Opplysningsforbund 1978: 136

²⁷⁶ St.meld. nr. 94, (1974-75)

²⁷⁷ S.tid. (1975-1976), s. 2753

8.4 Klasseperspektiv og kvinnepolitikk

Gustavsen, og SVs skepsis til prosjektet kom til uttrykk gjennom den tidligere nevnte bekymringen for en ikke-representativ overklasse som vil begunstige seg på NØV-midler på bekostning av den øvrige befolkning. SVs arbeidsprogram fra 1977-1981 uttrykte en svært begrenset optimisme til NØV-prosjektet. For SV var formålet med NØV av en litt annen karakter enn det Frydenlund og Stortingets øvrige representanter kommuniserte ut i det offentlige rom.

«SV støtter kravene om en rettferdig økonomisk verdensordning som gjør slutt på imperialismens herredømme (...)SV vil motarbeide de flernasjonale selskapene og støtte alle tiltak for at u-land sjøl skal få herredømme over sine ressurser gjennom nasjonalisering o.l.»²⁷⁸

Når SV så sent som i 1977 kjente et behov for å presisere at de ønsket å gjøre slutt på et imperialistisk herredømme, kan det tyde på at denne formuleringen ga uttrykk for et fortsatt nykolonialistisk syn. Finn Gustavsen hadde i tidligere debatter vært klar i sin tale om problemkomplekset nykolonialismen, da Angola og Portugals frigjøringsprosesser gjorde det klart at det var snakk om en nykolonialistisk epoke.²⁷⁹ Samtidig er det viktig å presisere at SV ikke var alene om å gi u-landsproblematikken og NØV - prosjektet en nykolonialistisk tolkning. Unge Venstre ga også uttrykk for en tilsvarende holdning i utenomparlamentariske organer. I Dagbladet ble Norsk Hydro og Sunndals verk beskyldt for å bedrive forretninger basert på en «ren nykolonialisme» i Brasil.²⁸⁰

Allikevel; avkoloniseringsprosessen var i vesentlig grad fullført, og stormaktene hadde mistet det formelle jerngrepet om de gamle koloniene. Men for den sosialistiske venstresiden var kolonialismens uformelle grep i form av «kapitalismens åk» nesten like undertrykkende som den klassiske kolonialismen. I følge mine undersøkelser har det imperialistiske argumentet vært gjennomgående fra SFs spede begynnelse frem til slutten av min valgte periode. Samtidig er det viktig å presisere at imperialismen som argument hos SV, ikke kun er forbeholdt u-landenes problemkompleks, men at det også i stor grad gjaldt de landene der samfunnsstrukturen var basert på et kapitalistisk og markedsorientert styresett.²⁸¹ Dette imperialistiske problemkomplekset var også Norge en del av, ifølge SV. At SV derfor dissenterte i komitéen er i så måte ikke særlig påfallende. Berit Ås beklaget senere i debatten at Regjeringen i FN reserverte

²⁷⁸ Sosialistisk Venstreparti 1977b

²⁷⁹ S.tid. (1975-1976), s.841

²⁸⁰ Storvik&Smilden 1977: 8

seg mot flere av u-landenes krav som blant annet gjaldt kartellisering, nasjonalisering og prisindeksering mellom råvarer og ferdigvarer.²⁸²

8.5 Tolkninger og nyanser

I motsetning til Gustavsen var Ås ikke en del av det opprinnelige ur-SF, men en del av fraksjonen DS-AIK som ble en del av SV-samlingen i 1975. Selv om både Gustavsen og Ås er på lik linje hva gjelder analysen av u-landenes situasjon, og problematiske aspekter ved NØV-prosjektet, så ser jeg allikevel antydning til en viss ideologisk brytning. Finn Gustavsen brukte for det første mye av den terminologien og argumentasjonen som i en årrekke har vært et kjennetegn ved SF, og den gruppen som tilhørte SF og kretsen rundt Orientering. Gustavsens argumenter er sterkt betont av en økonomisk-strukturell verdensanskuelse, som spesifikt la vekt på klassehierarki og viktigheten av å fri seg fra en overnasjonal eller økonomisk overklasse.

Det kom også frem i debatten om Norges samkvem med u-landene; «Nye vestlige investeringer på forretningsmessig basis, som det heter, og etter industrilandenes teknologimønster bidrar også til å skape en ny sosial struktur som tjener et lite fåtall i en ny overklasse, som er til skade for folkets breie lag».²⁸³

Gustavsen var i tillegg svært bekymret for at Stortinget hadde strøket budsjettkapittel 196, «Hjelp via frigjøringsbevegelser» - mot SVs protest.²⁸⁴ Selv om flere, inkludert utenrikskomiteens formann, understreket at dette ikke ville sabotere støtten til frigjøringsbevegelser på noen måte, så var representanten fra SV bekymret for «den avgjørende fasen» av frigjøringsbevegelsen som både Rhodesia, Namibia og Sør-Afrika befant seg i på dette tidspunktet. Samtidig fryktet han at disse landene ville måtte søke støtte andre steder, for deretter å bli stemplet som kommunister hvis støtten kom ikke fra demokratier i vest.²⁸⁵

Denne nykolonialistiske verdensanskuelsen i behandlingen av NØV er derimot ikke like fremtredende hos representant Ås. Hennes argumentasjon er mindre konfronterende enn Gustavsens, og også mer reformistisk i tonen. SVs første kvinnelige, og nylig avgåtte leder mente at nøkkelen til mer rettferdige forhold for u-landene var en tydelig omfordelingspolitikk. «Akkurat som mennesker har rett til mat, har de også rett til å tale sin sak, å vite. Og forstå betydningen av sitt arbeid, ta del i det offentlige liv og forsvare sine meninger (...) det er også retten til gjennom institusjonelle ordninger å ivareta sine interesser i verdenssamfunnet».²⁸⁶

²⁸² S.tid. (1975-1976), s. 2775

²⁸³ S.tid. (1975-1976), s. 2754

²⁸⁴ S.tid. (1975-1976), s. 2753

²⁸⁵ S.tid. (1975-1976), s. 2753

²⁸⁶ S.tid. (1975-1976), s. 2774

Denne verdensanskuelsen var sannsynligvis også et resultat av den økende oppslutningen rundt sivile og politiske rettigheter som kjennetegnet den politiske debatten, spesielt i siste halvdel av 1970-tallet. Å forankre universalistiske rettigheter gjennom internasjonale institusjoner, som f.eks FN, ble ikke mindre viktig i denne perioden.²⁸⁷ Selv om u-landene selv vektla de grunnleggende økonomiske rettighetene, slik også Gustavsen og deler av SV gjorde, fikk allikevel ytringsfrihet og demokratiske rettigheter et større gjennomslag. Jimmy Carters inntog i Det hvite hus ga også økt legitimitet til disse utenrikspolitiske idéene fra 1977 og utover.

Berit Ås var en del av den nye kvinnebevegelsen i SV - en bevegelse som hadde fått et betydelig momentum på 1970-tallet. For Berit Ås var den tredje verden, og NØV-prosjektet en naturlig forlengelse av hennes engasjement for kvinnesak. Tematikken i innleggene til Ås i debatten som NØV-prosjektet hadde et gjennomgående kvinnepolitisk tilsnitt der hun påpekte at det kvinnepolitiske perspektivet i utarbeidingen av den nye økonomiske verdensorden ikke ble tilstrekkelig ivaretatt. Ås ivaretok hensynet til kvinnene i den tredje verden også i Den utvidede utenriks og konstitusjonskomite. Møtet i oktober 1976 dreide seg blant annet om Norges samarbeid med Sri Lanka og Mosambik. SV-representanten uttrykte bekymring for den religiøse vekkelsen som foregikk i Sri Lanka, og hvorvidt økningen av «muhammedanere» ville påvirke kvinnenenes stilling.²⁸⁸ Etter hennes tolkning skulle Stortingsmelding 94 ikke bare ta hensyn til forholdet mellom fattige og rike - de måtte også i like vesentlig grad hensynta kvinnenenes innenrikspolitiske situasjon.²⁸⁹

Det transnasjonale klassefellesskapet hos Ås var mer basert på kjønn, og ikke på en proletær internasjonalisme slik tilfellet var hos Gustavsen og flere andre i SVs partiapparat. Ifølge Torild Skard var mennene svært opptatt av maktkamp og marxist-leninisme, og sistnevnte hadde tidligere også fått kritikk for å være for lite marxistisk orientert i forbindelse med utarbeidingen av et kvinnepolitisk skrift.²⁹⁰ Dette kan tyde på at også det eksisterte en kjønnsbasert konfliktlinje i den ideologiske tolkningen av både NØV, og dermed også, den tredje verden.

Det er samtidig viktig å presisere at kvinnebevegelsen heller ikke var en spesielt homogen gruppe. Verken innad eller utenfor SVs rekke. I SV var bevegelsen preget av indre brytninger både før og etter samlingen - og fred og fordragelighet var en like stor mangelvare der som i resten av SV.

²⁸⁷ Svenbalrud 2012: 169-170

²⁸⁸ Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité (13.oktober 1976), s 171-172

²⁸⁹ Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité (13.oktober 1976), s.172

²⁹⁰ Rossavik 2012: 204

Et voksende engasjement for kvinnesak og en mer kjønnsdifferensiert partiorganisasjon bidro til å utvide både den strukturelle maktanalysen og oppfatningen av problemene i den tredje verden. I 1976 fikk SV endelig i gang en egen kvinnekonferanse, som hadde 6-timers dagen som en av sine kampsaker.²⁹¹ Dette fokuset ble ikke tatt vel imot av alle i SVs partiapparat, spesielt hos flere de som tilhørte den opprinnelige SF-gruppa. Både i kvinnebevegelsen i SV og i SV eksisterte det i tillegg brytninger mellom den eldre og den yngre garde. Finn Gustavsen hadde allerede før valget i 1973 klaget på at «kvinner er blitt helt rabiater med kvinnesak».²⁹² Slike skillelinjer skapte både et grunnlag for indre gnisninger, men også muligheter for ideologisk differensiering. Ideologisk debatt og uenighet hadde jo kjennetegnet den nye venstresiden helt siden før påskeopprøret. Men det var også flere eksterne faktorer som bidro til at oppfatningen av den tredje verden, og NØV-prosjektet utviklet seg i løpet av min gitte periode.

8.6 Sviktende vilkår for Ny økonomisk verdensorden

Oljekrisen i 1973 skapte betydelige ringvirkninger som også slo inn i norsk næringsliv i flere år etterpå. Etter flere «Kleppe-pakker» ble motkunjunktur-politikken omsider oppgitt i 1977. Forsøket på å stimulere norsk økonomi gjennom betydelige statlige overføringer og statlig finansierte lønnsoppgjør hadde virkelig kostet. I tillegg til dette hadde vilkårene for norske eksportbedrifter og norske arbeidsplasser endret seg, og både tekstil - og verftsindustrien var sårbare som følge av den ustabile internasjonale økonomiske situasjonen.²⁹³ Krisen bidro til at flere representanter så en tydelig «avstand mellom ord og gjerning» i arbeidet med NØV.²⁹⁴ Samtidig bidro de økte oljeprisene i både 1973 og i 1979 til å sette allerede belastede land i Latin-Amerika og Afrika i en dyp gjeldsspiral. Dette bidro til å skape en enda dypere kløft mellom truede norske interesser den tredje verdens gjeldsproblematikk.

Mot slutten av 1970-tallet ble flere av landene i Sør-Stillehavet inkorporert i den kapitalistiske verdenshandelen, samtidig som flere av de ledende OECD-landene var tydelige på at de hadde lite til overs for inngrep i markedet og tilpasninger til u-landene.²⁹⁵ Verdensanskuelser preget av radikalisme og kapitalismekritikk møtte mer motbør, noe som kanskje bidro til at SVs utenrikspolitiske utsyn også fikk noe trangere vilkår i den allmenne politiske debatten. Tonen hos SV representanter var også preget av en mindre radikal ordbruk i 1977-1978, enn hva som var

²⁹¹ Rossavik 2012: 220

²⁹² Rossavik 2012:183-184

²⁹³ Ruud & Kjerland 2003: 35

²⁹⁴ S.tid. (1977-1978), s. 825

²⁹⁵ Tamnes 1997: 414

tilfellet i årene før. Begreper som klassekamp, imperialism og ny-kolonialisme hadde ikke lenger den samme fremskutte posisjonen i ordskiftet som i NØV-meldingen eller i utenriksdebatten rundt midten av 1970-tallet.

Som Tamnes påpeker i «Oljealder» markerer 1975 starten på en ny spenningsperiode i den kalde krigen - en periode som varte helt til 1985.²⁹⁶ Spenning i nordområdene, spion- og overvåkningssaker var tematikk som i løpet av 1977 slo inn i ordskiftet. For SV ble spesielt Loran C - saken en betent affære, og saken tok mye spalteplass i Ny Tid høsten 1977.²⁹⁷ Sikkerhetspolitikk, basepolitikk og opprustning ble igjen utenrikspolitisk agendasettende tematikk. Mye tyder kanskje på at NØV-prosjektet hadde hentet vel mye næring fra en periode preget av detente og post Vietnam-radikalisme. Forbrødringen på venstresiden over et felles nei til EF, som Trygve Bull beskrev som en periode «der alt var mulig», hadde også dabbet av. «Alle som skal bedømme vår politiske historie i denne merkelige overgangstid, gjør rett i å minnes at vi da, nesten alle, befant oss i en revolusjonær stemning, og måtte være forberedt på at ting kunne hende som ingen før ville trodd var mulig».²⁹⁸

Da den internasjonale konteksten utviklet seg i en retning som igjen nødvendiggjorde et betydelig nedrustnings-engasjement - vekket dette de utenrikspolitiske og ideologiske røttene i Sosialistisk Folkeparti. Dette kan også ha bidratt til at NØV-prosjektet falt noe i kurs hos SVs folkevalgte. Utenriksdebattene gir i hvert fall et inntrykk av det revolusjonære potensialet til både den tredje verden og NØV-prosjektet hadde forvitret hos SV.

SV ble nå likere Krf og Venstre - en tilnærming i synet på den tredje verden når den revolusjonære og klasseorienterte ordbruken ikke var der lenger.

Selv om Knut Frydenlund året før hadde uttalt at tilpasning til NØV ikke ville påvirke Norge i negativ forstand, var frykten for norske næringspolitiske interesser allikevel til stede.²⁹⁹

Den mye omtalte skipseksportkampanjen viste hvor tungt innenrikspolitiske interesser veide da det kom til stykket - noe bistandsminister Hilde Frafjord Johnson i 1998 kalte en «skamplett i norsk utviklingshistorie».³⁰⁰

I stortingsdebattene fra perioden er det både optimisme og engasjement rundt arbeidet med både UNCTAD 4 OG UNCTAD 5. I arbeidet med UNCTAD 5 forsøkte man til dels å skjerme norske interesser, blant annet innen skipsfart, i tiltak som skulle komme utviklingslandene til gode.

²⁹⁶ Tamnes 1997: 37-38

²⁹⁷ Gjennomgang av årgang 1977 av Ny Tid.

²⁹⁸ Vasaasen 1989: 220.

²⁹⁹ Ruud & Kjerland 2003: 35

³⁰⁰ Ruud & Kjerland 2003: 34

Enden på visa ble allikevel at skipsfartkampanjen påførte utviklingslandene en gjeld til Norge på fire millioner kroner.³⁰¹

Hanna Kvanmo påpekte at det ble snakket altfor lite om den norske skipsfarten og dens problematiske sider i forbindelse med samhandlingen med land i sør. Utover i min valgte periode intensiveres debatten om Norges holdning til apartheidregimet i Sør-Afrika. Og den nylig innvalgte SV-representanten Kvanmo påpekte at flere hundre norske skips anløp sør-afrikanske havner for å få utført reparasjoner og service. Den norske samhandlingen var ifølge Kvanmo på over 500 millioner det inneværende år - en samhandling som forøvrig hadde økt betydelig de siste tre-fire årene. Hun påpekte videre at Norge bidro med hundrevis av millioner i støtte til norsk verftsindustri, mens forsyningsskip som skulle benyttes i Nordsjøen, ble bygd ved sørafrikanske verft.³⁰² Året før hadde Norge stemt for FNs handlingsprogram mot apartheid som oppfordret til å kutte alle bånd, både diplomatiske og økonomiske, til regimet i Sør-Afrika. Å fordømme land som Sør-Afrika i relativt harde ordelag var lettere enn å sette handling bak ordene i internasjonale fora. SV som opposisjonsparti inntok naturlig nok ofte en kritisk holdning til vesentlige deler av den norske utenrikspolitikken, uansett hvem som styrte.

I 1974-1975 kunne man ane en viss optimisme hos SVs representanter i de norske utenriksdebattene. Både NØV-prosjektet, EF-seieren, Vietnam-krigens slutt, et mer radikalt Arbeiderparti bidro til et visst positivt utsyn. Denne optimismen er betraktelig dempet tre år senere. At NØV-prosjektet var en god idé som etter mange år fortsatt kun eksisterte på papiret, var en skuffelse for flere enn kun representantene i SV. Den revolusjonære seieren i Vietnam kom dessverre også med kraftig bismak noen år senere, og landet ble ikke den revolusjonære veiviseren enkelte kanskje håpet på. De siste restene av 1960-åras idé om den tredje verden som et mulig revolusjonært subjekt forsvant også kanskje med den skuffende utviklingen i både Vietnam og Kambodsja. Selv om avhengighetsteorien og perspektivene på Vesten som fulgte med denne teorien passet SV verdensanskuelse bedre, så var SV skeptisk til et NØV-prosjekt basert på kapitalismens premisser. Frykten var at dette kun ville bli en forlengelse av kolonitiden, og føre den tredje verden inn i nykolonialistiske strukturer der klasseskillene fortsatt levde i beste velgående.

9. Menneskerettigheter - 1975-1978

³⁰¹ Ruud & Kjerland 2003: 34

³⁰² S.tid. (1977-1978), s.823

Jeg skal i det følgende avslutningskapittelet skrive om menneskerettigheter og forsøke å belyse det jeg mener er vesentlige kjennetegn i SVs oppfatning av menneskerettighetsbegrepet. Dette i en periode der både forholdene i den tredje verden og menneskerettighetsproblematikk stod høyt i kurs både internasjonalt, samt innenfor Norges grenser. Analysen tar i hovedsak utgangspunkt i utenriksdebattene i min valgte periode. Men jeg vil også knytte disse opp mot utenomparlamentariske stemmer innenfor SV-bevegelsen, og et relevant møte i Stortingets utvidede utenriks- og konstitusjonskomité.

Først vil jeg gjøre kort rede for menneskerettighetsbegrepet, og plassere tematikken inn i en norsk politisk kontekst, blant annet ved hjelp av en stortingsmelding om emnet. Jeg vil deretter beskrive hvilken betydning tematikken fikk inn mot midten av 1970-tallet. Til sist vil jeg forsøke å analysere SVs politiske holdning i møte med et utvidet menneskerettighetsbegrep, og synliggjøre det jeg hevder er en forståelse av menneskerettighetsbegrepet som skiller seg fra den øvrige venstresiden på Stortinget.

9.1 Menneskerettigheter på fremmarsj 1975-1978

Menneskerettigheter innebærer at ethvert menneske har ukrenkelige rettigheter og friheter som skal opprettholdes uavhengig interne eller eksterne variabler. Disse rettighetene eksisterer simpelthen i kraft av det å være et menneske.

Den 10. desember 1948 vedtok FN Verdenserklæringen om menneskerettigheter (Universal Declaration of Human Rights). Traktaten deler grovt sett menneskerettighetene inn i to hovedgrupper, på den ene siden politiske og sivile rettigheter, og på den andre siden økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Verdenserklæringen inneholdt totalt seks konvensjoner.³⁰³ Disse er basert på Verdenserklæringen, men er mer spesifikke og detaljerte i sin utforming. I motsetning til selve Verdenserklæringen er konvensjonene juridisk bindende for de landene som velger å undertegne dem, og det blir også opprettet tilsynsordninger som skal sørge for at konvensjonen(e) etterleves. Formålet med menneskerettigheter var å sikre stabilitet og utvikle demokratisk samarbeid for å hindre krig.³⁰⁴ Erfaringene fra andre verdenskrig og avkoloniseringen var hendelser som bidro til at menneskerettigheter kom på banen i etterkrigsårene - da som et a posteriori-basert fenomen.

³⁰³ Høstmølingen 2005: 10

³⁰⁴ Høstmølingen 2005: 10,11

Menneskerettighetene ble en del av den norske utenrikspolitiske diskursen allerede på 1960-tallet, men interessen for feltet økte vesentlig utover 1970-tallet. I 1976-1977 berørte over halvparten av spørsmålene i Stortingets spørretime menneskerettighetsproblematikk i mer eller mindre grad.³⁰⁵ Rolf Tamnes peker på to årsaker til menneskerettigheter fikk en mer fremskutt posisjon i norsk utenrikspolitikk. Den ene årsaken dreide seg om at tematikken fikk mer oppmerksomhet generelt sett, da det også ble opprettet en egen stilling som spesialrådgiver for menneskerettigheter i Utenriksdepartementet. For det andre ble påvirkning utenifra viktig.³⁰⁶ Jimmy Carter inntok presidentembetet i januar 1977, og var en ivrig forkjemper for menneskerettigheter gjennom denne presidentperioden.

Ruud og Kjerland påpeker at temaet menneskerettigheter først fikk betydning i forholdet til utviklingsland mot slutten av tiåret, men at Norge var forholdsvis tidlig ute med en egen Stortingsmelding om menneskerettigheter - en melding som kom i 1977.³⁰⁷ På bakgrunn av dette ble enkeltland også oftere kritisert enn tidligere. Spesielt SV var opptatt av politiske og sivile rettigheter i bl.a Kenya og Pakistan. Også Høyre rettet kritikk mot regimer de mente brøt med grunnleggende menneskerettigheter, og kritikken var ofte rettet mot land som Zambia, Nicaragua og Mosambik.³⁰⁸ Det var i tillegg slik at menneskerettighetsspørsmålet ble tillagt mer vekt fordi mistilliten til ulike regimer i utviklingsland økte imot siste del av 70-årene. Avisene fremstilte også enkeltregimer som udemokratiske og korruperte oftere enn tidligere.³⁰⁹

Stortingsmeldings nr. 93 «Om Norge og det internasjonale menneskerettighetsvern» ble godkjent ved kongelig resolusjon den 22.april 1977. Dette var som nevnt den første stortingsmeldingen av sitt slag i Norge, men har siden blitt fulgt opp av flere meldinger blant annet i 1984/1985 og 1989/1990, samt at det har kommet kom flere meldinger om temaet i nyere tid.³¹⁰

Regjeringen påpekte at det var to hovedgrunner til at det ble lagt frem en Stortingsmelding om menneskerettigheter. Ifølge Regjeringen mottok de et økende antall henvendelser fra «flere hold» som etterspurte en større innsats på området.³¹¹ De opplevde også at diverse internasjonale fora hadde satt menneskerettighetsspørsmål på agendaen i mye større grad enn tidligere – noe som etter min tolkning, implisitt ga føringer for å dreie det utenrikspolitiske innholdet mer i

³⁰⁵ Tamnes 1997: 370

³⁰⁶ Tamnes 1997: 370

³⁰⁷ Ruud & Kjerland 2003: 252

³⁰⁸ Ruud & Kjerland 2003: 252

³⁰⁹ Ruud & Kjerland 2003: 253

³¹⁰ St.meld. nr. 93 (1976-1977); St.meld. nr. 36 (1984-1985); St.meld. nr. 11 (1989-1990).

³¹¹ St.meld. nr. 93 (1976-1977)

retning menneskerettighetsspørsmål. Meldingen påpekte at denne dreiningen satte Norge i en vanskelig situasjon, der avveininger mellom humanitære og folkerettsbaserte hensyn og utenrikspolitiske hensyn satte norsk utenrikspolitikk på prøve.³¹² Det andre hensynet omhandlet FNs to konvensjoner om menneskerettigheter. Både Konvensjonen om de sivile og politiske rettigheter, og Konvensjonen om de økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter ble iverksatt i 1976. Dette satte eksplisitte krav til norske myndigheter om å sette menneskerettighetsspørsmål høyere på agendaen. Men siden denne konvensjonen var som juridisk ferskvare å regne i 1976, så stod den juridisk baserte argumentasjonen svakere enn den gjorde i tiårene etterpå.³¹³

Idéen om disse spørsmålene har vært en del av kjernen i utviklingen av den moderne demokratiske staten, ifølge Stortingsmelding 93. «Menneskerettighets-idéen – tanken om at ethvert menneske har visse umistelige rettigheter som setter grenser for statens inngrep overfor enkeltindividene og sikrer individets rett til å delta i samfunnsprosessene.»³¹⁴

Et verdensomspennende gjennomslag for at idéen om at alle mennesker har visse ukrenkelige rettigheter, var ifølge meldingen en kontinuerlig prosess, og meldingen understreket videre at selve begrepet menneskerettigheter hadde blitt betydelig utvidet i perioden.³¹⁵ Det som i første rekke var en kamp for politiske og sivile rettigheter, ble også en kamp for å begrense de økonomiske, sosiale og kulturelle forskjellene. Førstnevnte rettigheter omhandlet blant annet organisasjonsfrihet, rettssikkerhet og religionsfrihet. Det utvidede begrepet dreide seg om «frihet fra nød og sult» og muligheten til å utfolde seg kulturelt og inneha retten til å arbeide.³¹⁶ Og det er denne forståelsen meldingen har lagt til grunn for den videre behandlingen av menneskerettighetsspørsmålet.

Det utvidede begrepet fremstår dermed som en tolkning som også orienterer seg mer mot grunnleggende og rent eksistensielle behov for overlevelse i «maslowsk» forstand. At en vesentlig andel av verdens befolkning ikke hadde verken mat på bordet eller tak over hodet, ble utslagsgivende for ikke bare SVs verdensanskuelser, men også for den øvrige politiske opinion. At meldingen også vektla retten til å utfolde sin egen kultur, var sannsynligvis også knyttet til den tredje verdens inntreden i internasjonal politikk. Møtet med de avkoloniserte nasjonene ga også innblikk i et kulturelt mangfold som 1950-tallets utenrikspolitikk ikke nødvendigvis verken bar preg av, ei heller tok spesielt hensyn til i det politiske arbeidet. Regjeringen påpekte også i Stortingsmeldingen at menneskerettighetsutviklingen var et resultat av at nettopp avkoloniseringen hadde hatt «en særlig sentral rolle».

³¹² St.meld. nr. 93 (1976-1977)

³¹³ Kjørnes Kristiansen 2009: 46

³¹⁴ St.meld nr. 93 1976/1977): 3

³¹⁵ St.meld. nr. 93 (1976-1977)

³¹⁶ St.meld nr. 93 1976/1977): 4

«Norges bidrag til arbeidet for å styrke de økonomiske, sosiale og kulturelle menneskerettigheter i verden ytes i første rekke gjennom norsk bistandspolitikk overfor utviklingslandene og norsk innsats generelt for å fremme ny økonomisk verdensordning».³¹⁷ At norsk bistandspolitikk skulle ha tyngdepunktet på ny økonomisk verdensordning forteller at man tidlig i 1977 fortsatt hadde en tro på at prosjektet kunne fungere. For det andre forteller dette at selve grunnfundamentet for å bedre utviklingslandenes status, ifølge den offisielle norske posisjonen, var tuftet på økonomi. Kun ved å forbedre de økonomiske grunnvilkårene kunne disse landene kjempe seg ut av en upriviligert posisjon og forbedre de øvrige menneskerettighetsvilkårene. I undersøkelser var det også spor av en slik tolkning i offisielle Stortingsmeldinger om menneskerettigheter, selv etter NØVs kollaps.³¹⁸

Utenriksdebatter er ofte preget av de hendelsene som til enhver tid slår inn i den internasjonale konteksten, noe som kan gi en betydelig variasjon fra en debatt til en annen. Menneskerettighetsbegrepet ble nevnt i hver eneste debatt i min valgte periode, noe som også gjenspeiler hvilken formativ fase siste del av 1970-tallet var for denne tematikken. Hvilken tyngde tematikken fikk, varierte derimot med bevegelsene i den internasjonale konteksten.

9.2 «Den utenrikspolitiske dobbelthet»

«Dermed lever vi opp til den Gynt'ske tradisjon som Ibsen beskrev slik, i det han lar Peer Gynt uttale: «Standse Farten paa Kina gik umuligt an. Jeg fandt dog Udvej, aabned snart en Forretning tillpaa samme Land.

Hver Vaar jeg Guder exporterte; ver Høst jeg Prester udklarerte, ...»³¹⁹

Slik skaffet Peer Gynt seg god samvittighet, sa Hanna Kvanmo i utenriksdebatten i november 1977. SVs representant hevdet at Norge brukte samme strategi ved å gi u-hjelp, assistert av en oljesmurt statlig lommebok. Allikevel var den norske holdningen preget av en utstrakt dobbelthet. Giverviljen var ifølge Kvanmo like stor som viljen til å ruste opp, selv om norske uttalelser i FN som gjaldt nedrustning riktignok tydet på det motsatte.³²⁰ Hanna Kvanmo tilhørte grupperingen fra det gamle Sosialistisk Folkeparti, og var i motsetning til Torild Skard som var tredje generasjons akademiker,

³¹⁷ St.meld nr. 93 (1976/1977): 4

³¹⁸ Kjøsnæs Kristiansen 2009: 46

³¹⁹ S.tid. (1977-1978): 823

³²⁰ S.tid. (1977-1978) :823

ikke en del av det intellektuelle by-miljøet. Hun kom fra relativt fattige kår i Harstad, og ble kjent for sin pragmatisme og kjappe replikk. Som Rossavik skriver var pragmatikeren Kvanmo ikke spesielt interessert i radikal marxistisk teori, ei heller ønsket hun å skape en unødvendig hard front mot Arbeiderpartiet.³²¹

Kvanmo var i 1975 vararepresentant i FNs Generalforsamling, og rapporterte fra den såkalte tredje komité som håndterte saker knyttet til menneskerettigheter. Hun uttrykte bekymring for Norges manglende selvstendighet i FNs hovedorgan, da Norge etter hennes vurdering til stadighet stemte imot forslag som ville skape frihet fra undertrykkelse og positiv utvikling for verdenssamfunnet – en tendens hun så i både store og små saker.³²² I denne saken og i flere andre, var mønsteret at Norge stilte seg på samme siden som EF-land. Riktignok hadde Norge i utgangspunktet en tendens til å stemme med de nordiske land som Finland, Danmark og Sverige. Hvis et EF-land derimot stemte avvikende fra de andre nordiske land, så fulgte Norge EF-landet, mente Kvanmo. En slik stemmegivning ga uttrykk for en holdning som representerte noe totalt motsatt av det resultatet av EF-avstemningen skulle tilsi, ifølge representanten.³²³ En sterkere tilknytning til EF-land skadet altså arbeidet med å iverksette menneskerettighetsbestemmelser i overnasjonale organer, men var også i strid med den innenrikspolitiske linja som nei-avgjørelsen la opp til. Hanna Kvanmo uttrykte ikke en skepsis mot menneskerettighetsarbeidet i seg selv, men mot hvordan Norge forvaltet rollen som småstat uten EF-tilhørighet, i møtet med stormakter og overnasjonale organer. For Kvanmo og SV var det nok viktig å tydeliggjøre at Norges nei til EU fortsatt forpliktet, men at det også var et signal om hvilken politisk retning flertallet ønsket. Selvstendige vurderinger i det internasjonale arbeidet og i overnasjonale organer var i tråd med resultatet av EF-avstemningen, samtidig som det var politisk kløktig å ta en viss avstand fra det som tross alt var et relativt EF-vennlig Arbeiderparti.

Menneskerettighetsorienteringen er et påfallende trekk ved nesten samtlige utenrikspolitiske debatter i perioden jeg har undersøkt. Samtlige partier gir uttrykk for et betydelig engasjement, selv om tematikken ofte blir inkorporert inn i, og dermed følger de eksisterende kald krigs-linjene. SV har naturlig nok ikke like mye taletid som de større partiene Høyre og Arbeiderpartiet, men mitt inntrykk er at kombinasjonen av interessen for den tredje verden og det utvidede menneskerettighetsbegrepet til sammen traff SVs politisk-ideologiske engasjement bedre enn menneskerettighetsarbeid som i større grad var frakoblet det utvidede begrepet.

³²¹ Rossavik 2012: 263

³²² S.tid. (1977-1978): 823

³²³ S.tid. (1977-1978): 823

«Jeg skal fortsette å holde kjeft den tida jeg har igjen; jeg skal gjøre jobben min i Stortinget så godt jeg kan. Men mine politiske forpliktelser utløper med det verv jeg ble nominert til av SF, og jeg finner at dette er en den rette anledning og det rette forum til å si ifra at jeg ikke er kandidat ved stortingsvalget i 1977».³²⁴

Finn Gustavsen hadde alltid vært kjent for å være frittalende og uredde, men uttalelsene i utenriksdebatten i juni 1977 var sannsynligvis også preget av en opprivende samlingsstrid i SV som gikk på bekostning av både Gustavsens posisjon innad i SV, og Orienterings eksistens. Han understreket at vervet, og da sannsynligvis også lojaliteten hans, var forbeholdt det nedlagte SF. Debatten fant sted fire måneder før stortingsvalget, og mitt inntrykk er at dette var den tidligere SF-lederen siste sjanse for «å synge ut» innenfor Stortingets vegger.

Gustavsen var ikke like optimistisk som mange av de andre på Stortinget til Jimmy Carters inntreden i Det hvite hus, og understreket at hans tidligere erfaring med amerikanske presidenter hadde vist at amerikansk politikk sjelden endres i nevneverdig grad, annet enn til fordel for multinasjonale selskaper og diktaturer.³²⁵ Den samme pessimismen fantes ikke hos de andre partiene. Erland Steenberg fra Senterpartiet mente Jimmy Carter representerte «en ny giv» i amerikansk utenrikspolitikk.³²⁶ Utenrikskomiteens formann, Tor Oftedal fra Arbeiderpartiet, hevdet at det var tydelig at nyinnsatte Jimmy Carter tok sikte på å vektlegge menneskerettsvernet. Dette var ifølge formannen ikke bare et uttrykk for god moral, men også en fornuftig realpolitikk.³²⁷ Høyres profilerte utenrikspolitiker, Paul Thyness mente at det moralske engasjement som lå i den norske bistandspolitikken og menneskerettighetsvernet, var to sider av samme sak og at «den rendyrkede realpolitikken i internasjonale spørsmål var like utdatert som fjærpenner».³²⁸ Og når det gjaldt menneskerettsforståelsen, så var frihet og rettssikkerhet helt nødvendige forutsetninger for å kunne få i gang økonomisk vekst i den tredje verden, ifølge Thyness. Denne «moralpolitikken» som Thyness kalte det,³²⁹ ble beskrevet som selve «navet» i engasjementet for både bistandspolitikk og kampen for menneskerettigheter. Disse beskrivelsene gir et inntrykk av at det eksisterte et moralsk ansvar som nesten automatisk ble pålagt norske utenrikspolitiske aktører og organer, etter at den fundamentalt annerledes «andre» i form av den tredje verden trådte frem gjennom avkoloniseringen. Denne moralske dimensjonen ved engasjementet er beskrevet av både Tamnes,

³²⁴ Gustavsen, 1979: 239

³²⁵ S.tid. (1976-1977), s. 4315

³²⁶ S.tid. (1976-1977), s. 4312

³²⁷ S.tid. (1976-1977), s. 4301, 4303

³²⁸ S.tid. (1976-1977), s. 4305

³²⁹ S.tid. (1976-1977), s. 4305

Ruud og Kjerland og andre som et kjennetegn i norsk engasjementspolitikk i perioden.³³⁰ Men etter mitt synspunkt er ikke denne dimensjonen kanskje like beskrivende for verken SVs forhold til menneskerettighetsdebatten, eller til den tredje verden generelt.

Finn Gustavsen påpekte at komitéens vektlegging av det utvidede menneskerettighetsbegrep var viktig brikke i internasjonal problemforståelse.³³¹ Dette fordi representanten mente at den vestlige opinion ofte la seg på en forståelse som var altfor ensidig, og dermed neglisjerte de mer grunnleggende behovene som Gustavsen mente måtte prioriteres høyere. I altfor lang tid hadde man vært opphengt i «å måle menneskerettene etter formelle demokratiske kriterier som trykkefrihet, religionsfrihet, flerpartisystem osv.,», istedenfor å prioritere at alle verdens folk skulle kunne få mat på bordet og spise seg mette.³³² Å skrive innlegg i avisa og ytre sine meninger i offentlighetens rom var derfor ikke det viktigste for mange av verdens minst privilegerte, også fordi mange av menneskene i den tredje verden verken kunne lese eller skrive.

Gustavsen var gjennomgående kritisk til det han mente var en noe vilkårlig tolkning av menneskerettighetsbegrepet – da ofte i favør av USA og i disfavør av Sovjetunionen.³³³ Anklagene for brudd på menneskerettighetene i Vietnam i årene etter krigen, og Thyness' påstander om despoti,³³⁴ var for Gustavsen preget av en utstrakt dobbelthet. At Vietnam hadde gjennomgått en så langvarig og brutal krig, men allikevel forholdt seg til den kritiske situasjonen i årene etter med såpass «lite inhumane metoder», var «imponerende», følge SV-representanten.³³⁵ Han påpekte også at Norge eksekverte en rekke personer etter andre verdenskrig, men at Vietnam og Mosambik ikke hadde gjort det. «I Angola var det fem, tror jeg, men ikke i sammenheng med quislingene som hadde gått portugisernes ærend».³³⁶

Selv om Orientering hadde kastet inn årene, og ML -bevegelsen levde sitt eget selvstendige liv, så pustet den tidligere SF-lederen liv i en krigsretorikk som flere fløyer av den sosialistiske venstresiden benyttet seg av tidligere. Etter mitt syn tydeliggjorde representant Gustavsen at han fortsatt, selv etter samlingsprosessen, fortsatt representerte SF-forgreiningen i SV. Så selv om fokuset på det noe avideologiserte menneskerettighets-begrepet i både den første, andre, og den tredje verden økte, så var ikke Gustavsen villig til å slippe den ideologiske kampen som SF i sin tid

³³⁰ Tamnes 1997: 397, Ruud&Kjerland 2003: 69,7

³³¹ S.tid. /1976-1977), s. 4315

³³² S.tid. (1976-1977), s. 4315

³³³ S.tid. (1976-1977), s. 4315

³³⁴ S.tid. (1976-1977), s. 4306

³³⁵ S.tid. (1976-1977), s. 4318

³³⁶ S.tid. (1976-1977), s. 4318

ble tuftet på. Øyvind Vasaasen påpeker at det eksisterte et visst følelsesmessig skille innenfor partiorganisasjonen rundt samlingsprosessen. De som hadde deltatt i selve stiftelsesarbeidet, og vært med i partiet siden starten i 1961, hadde et mye sterkere følelsesmessig bånd til partiet, noe som gjorde at det satt langt inne å legge ned moderpartiet.³³⁷ En konsekvens av dette kan også være at det følelsesmessige båndet også rommet partiets opprinnelige politisk-ideologiske plattform, slik som eksempelvis det tredje standpunkt og den transnasjonale klassekampen. Finn Gustavsen påpekte nettopp det at hans politiske hovedsyn 16 år før var basert på det tredje standpunkt. Dette hadde ifølge han ikke hadde endret seg i årenes løp – men tvert imot kanskje forsterket seg ytterligere.³³⁸

Den kritiske holdningen som Finn Gustavsen hadde til et for smalt menneskerettighetsperspektiv, ga også Hanna Kvanmo uttrykk for i debatten i november 1978. Gustavsen satt ikke lenger på Stortinget, men det kritiske menneskerettighetsperspektivet levde videre i partiet. Som Gustavsen selv, så gjentok Kvanmo at ytringsfrihet spilte liten rolle for de menneskene som ikke engang hadde mat på bordet, og ga uttrykk for den samme holdningen til problemene i Vietnam som Gustavsen.³³⁹

Mine undersøkelser tyder på at det utvidede menneskerettighetsbegrepet hadde en viss forankring i SVs parlamentariske gruppe, og sammenfalt bedre med SVs tolkning av problemene i den tredje verden. I SVs partiavis Ny Tid fremkommer det allikevel vurderinger rundt politiske og sivile rettigheter som ikke er like synlige debattene tilknyttet Stortinget.

9.3 Stemmer og motstemmer - Ny Tid og Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité

I 1977-årgangen har ikke avisen Ny Tid viet mye spalteplass til menneskerettighetsproblematikk generelt. Det vil si; problematikk som sult, nød, store forskjeller mellom rik og fattig blir i avisa ikke knyttet opp til selve begrepet menneskerettigheter, i utvidet forstand. Begrepet menneskerettigheter blir i det hele tatt relativt lite brukt i avisen dette året. Eksistensielle behov og økonomisk ulikhet ble først og fremst knyttet opp mot en verdensanskuelse som anvendte merkelapper og begreper som klasseforskjeller, kapitalisme og imperialisme for å definere de problemene i den tredje verden. Selv om det trengs bredere undersøkelser av Ny Tid for å kunne konkludere, så finner jeg derimot en tendens til at diskursen rundt politiske og sivile rettigheter først

³³⁷ Vasaasen, 1989: 118

³³⁸ S.tid. (1976-1977): 1415

³³⁹ S.tid (1978-1979): 1070

og fremst omhandler land som ikke er en del av den tredje verden, som med tilfellet Tsjekkoslovakia.

Tsjekkoslovakia i 1968 ble som nevnt et vendepunkt for samtlige sosialister. Sovjetunionen raste inn i Tsjekkoslovakia for å stoppe Alexander Dubcek og reformkommunistene, og som følge av dette måtte SF hankses med beskyldninger om en ustrakt øst-vennlighet. Denne hendelsen slo ekstra uheldig ut for SV rent innenrikspolitisk, da debatten om en fornying eller revurdering av medlemskapet i NATO stod på agendaen på samme tid.³⁴⁰

Avisen hadde i mars et intervju med en representant for landets kommunistiske reformbevegelse etter offentliggjøringen av Charta 77³⁴¹. Charta 77-dokumentet inneholdt beskyldninger om både mangel på ytringsfrihet og generell rettssikkerhet i det kommunistiske regimet. Regimet slo hardt ned på disse beskyldningene, og hovedpersonene bak Charta 77 ble utsatt for både forfølgelser og vold. Den anerkjente filosofiprofessoren Jan Patočka døde etter lange brutale avhør utført i regimets regi. I intervjuet påpeker tsjekkeren Zdenek Hejzlar at mangelen på demokratiske rettigheter, misbruk av makt, og undertrykkelsen av de som tenker annerledes i Tsjekkia først og fremst er grunnleggende anti-sosialistisk.³⁴² Intervjueren Ingolf Håkon Teigene, som senere ble redaktør i Ny Tid, har også en mindre kronikk om Tsjekkoslovakia i samme nummer. Som Hejzlar understreket Teigene at brudd på slike rettigheter er antisosialistisk. «Det er såleis ikkje noko lettvindt, billig og borgargleggjort propagandakor med vestlege overtonar som her har heva røystene. Det er overtudde,urolege sosialistar og kommunistar, som nektar å teie når ein sosialistisk stat krenker sine egne ideal og stiller sosialismen i miskreditt»³⁴³

Brudd på de politiske og sivile rettighetene i land, som eksempelvis Tsjekkoslovakia ble en viktig kilde til å utøve kritikk mot en ytterliggående kommunisme som SV ønsket å ta tydelig avstand fra. Ifølge Teigene var det viktig å unngå at «den borgarlege pressen» utnytta Charta 77 slik de i sin tid gjorde i Solsetitsjin-saken³⁴⁴. Slike hendelser måtte med andre ord ikke bli omgjort til vestlig ammunisjon mot en sosialistisk kamp for politiske og sivile rettigheter i en tid hvor frontene i den kalde krigen ble steilere.

³⁴⁰ Rossavik, 2003: 115

³⁴¹ Teigene 1977: 7

³⁴² Teigene 1977: 7

³⁴³ Teigene 1977: 7

³⁴⁴ Teigene 1977:2

En slik politisk holdning som kom til uttrykk her, hadde kanskje mer til felles med det tredje standpunkt, og SF under Finn Gustavsen på 1960-tallet, enn det voksende menneskerettighetsengasjementet i perioden.

Det å sette problemene i den tredje verden i et dominerende menneskerettighetskompleks bidro til en forståelse som tok utgangspunkt i en moralsk basert fortelling med individet i sentrum. Mennesket hadde i kraft av å være et individ rett til å være skånet for fattigdom, nød og sult og har grunnleggende politiske og sivile rettigheter. Og de velstående landene hadde en moralsk plikt til å bidra. En slik fortelling passet dårlig inn i SVs kollektive orientering, der en transnasjonal arbeiderklasse sammen skulle kjempe mot kapitalistiske interesser. I tillegg lå søkelyset på hvordan man kunne endre forholdene på de daværende, og de fremtidige forholdene i den tredje verden, men de fortalte lite om hvorfor disse landene endte opp som fattige og udemokratiske i utgangspunktet. Dette bidro også til å gjøre den historiske klassekampen mindre synlig og aktuell, i tillegg til at det av-ideologiserte situasjonen i den tredje verden.

I et møte i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité (DUUK) i oktober 1976 stod som nevnt tidligere inkludering av Sri Lanka og Mosambik som hovedsamarbeidsland på agendaen.

Diskusjonene dreide seg om hvilke kriterier som skulle ligge til grunn for en eventuell støtte til disse to landene. Representant Willoch fra Høyre var bekymret for de indrepolitiske forholdene i Mosambik³⁴⁵, og hvorvidt menneskerettighetene ble respektert i tilstrekkelig grad. Det var også andre som bekymret seg for de indrepolitiske forholdene i de ulike samarbeidslandene, og Sri Lanka var kilde til samme bekymring hos flere av representantene i komitéen.³⁴⁶ Ruud og Kjerland skriver at Sri Lanka var et av de landene der geopolitiske hensyn og kald krig ikke hadde betydning for det norske menneskerettighetsengasjementet. I tillegg var dette også første gang Norge brukte bistandsmidler rent politisk for å presse mottagerlandet til å bedre menneskerettighetsvilkårene.³⁴⁷

SVs leder Berge Furre vektla i møtet at man generelt burde vokte seg for å bedømme et lands forhold til menneskerettigheter basert på antall politiske fanger. Når det gjaldt Mosambik, så kom landet uansett ikke dårligst ut på dette feltet.³⁴⁸

³⁴⁵ Frigjøringskampen i Mosambik ble ledet av FRELIMO-bevegelsen som siden 1964 hadde kjempet mot det portugisiske kolonistyret og Salazar. I 1975 fikk Mosambik løsevet seg koloniherrdømmet, og utover i 1977 dreide

³⁴⁶ Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité (1976-1977), s. 171

³⁴⁷ Ruud & Kjerland 2003: 254

³⁴⁸ Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité (1976-1977), s.172

Furre påpekte også at de sosiale motsetningene i de ulike u-landene var såpass «kvasse» at den demokratiske utviklinga ikke nødvendigvis ville skje i de former som den norske regjering og øvrige folkevalgte i utgangspunktet ville ønske.³⁴⁹ Tålmodighet er som kjent en dyd, og for Furre var dette kanskje en mer fruktbar tilnærming enn en rask omveltning eller revolusjon. Samtidig var Furre en politiker som var opptatt av dialog med land og aktører uavhengig sympatistatus og ideologisk fortegn. Som Knut Kjelstadli har påpekt, så var Berge Furre tidvis litt for optimistisk på andre lands vegne, blant annet med hensyn til Romania og Nord-Korea.³⁵⁰

Generelt sett, var det innad i den utvidede utenrikskomité tilnærmet konsensus om at de ulike landenes grad av fattigdom burde tillegges størst vekt. Engasjementet rundt menneskerettighetsspørsmål, og de såkalte indrepolitiske forholdene preget riktignok diskusjonen i DUUK-møtet. Men samtidig vitner dette om at det var en utstrakt forståelse at de grunnleggende økonomiske vilkårene måtte bedres, og at samtlige representanter også hadde en tankegang preget av en grunnbehovsstrategi, der basale behov som mat og helsehjelp stod øverst på agendaen.

DUUK-møtene foregikk riktignok for lukkede dører, og deltagerne var klar over at det som ble sagt her ikke ville bli offentliggjort før mange år senere. Det er allikevel ingen betydelige variasjoner mellom det som kom til uttrykk hos SV i utenriksdebattene og i DUUK-møtene.

Konklusjon:

SVs tolkning av den tredje verden er mer orientert mot den sosiale og økonomiske tolkningen av menneskerettighetsbegrepet, enn tolkningen mot sentrum og høyre, der de organisatoriske og politiske rettighetene ble betonet enda sterkere. Dette skilte SVs oppfatning av den tredje verden og menneskerettigheter fra det parlamentariske hovedsynet i Arbeiderpartiet. Det moralske dimensjonen og ytringsfrihets-aspektet tonet SV ned, og de la mer vekt på at de eksistensielle behovene i den tredje verden måtte prioriteres først. Mye tyder også på at de ønsket å forhindre en avideologisering av den tredje verden – et saksfelt som hadde vært en viktig del av SVs utenrikspolitiske identitet siden starten. En individorientert menneskerettighetsdiskurs kom på mange måter i konflikt SVs betoning av et kollektivt orientert klassefellesskap mellom undertrykte i Norge og det fattige sør.

³⁴⁹ Den utvidede utenriks- og konstitusjonkomité (1976-1977), s.172

³⁵⁰ Kjelstadli 2017: 141

10. Konklusjoner

For SV var 1975-1978 en periode preget av både brudd og kontinuitet. Partiet hadde lagt bak seg årevis med belastende samlingsbestrebelsler og usikre partikonstellasjoner, og var endelig et samlet parti. De ideologiske brytningsprosessene hadde krevd sitt, og SVs forhold til både marxistisk tankegods og sosialistisk teori fikk ingen avklaring i perioden. Det var en krevende oppgave å finne balansen mellom for revolusjonære idéer, og en for tydelig tilnærming til et mer radikalt regjeringsparti - spesielt når tematikken omhandlet den tredje verden. Oppfatningen om den tredje verden som et revolusjonært subjekt som kunne snu samfunnets maktforhold på hodet, til fordel for sosialismen, har jeg ikke funnet særlige tendenser til i min valgte periode.

Avkoloniseringsprosessen hadde tross alt ikke hadde ført til de store positive omveltningene for den tredje verden, ei eller for den radikale sosialismens og anti-kapitalismens sak. Dette førte til at det som først og fremst kjennetegnet SVs syn på den tredje verden mellom 1975-1978 i større grad var et resultat av justerte forventinger, og ikke nødvendigvis justerte oppfatninger. SVs syn på problemkomplekset den tredje verden bar fortsatt preg av en ideologisk verdensanskuelse der anti-kapitalisme, anti-imperialisme og et transnasjonalt fellesskap med undertrykte mennesker i den tredje verden hadde fundamental betydning. Samtidig ble SV tvunget til å inkorporere sin eksisterende ideologi inn i en utenrikspolitisk dimensjon preget av menneskerettigheter, og dermed også et større fokus på individets rettigheter. Dette utfordret SVs kollektive orientering, samtidig som det også tydeliggjorde SVs orientering mot de økonomiske og sosiale aspektene av problematikken i den tredje verden. Klasseforskjell og klassebevissthet var fortsatt en viktig bestanddel i SVs ideologi, men analysene og oppfatningene gir et visst inntrykk av å være mindre radikalt teoretisk forankret enn tidligere. Hvorvidt dette kan være et resultat av en voksende menneskerettighetsorientering i norsk utenrikspolitikk må derimot undersøkes ytterligere. Den internasjonale konteksten hadde endret seg betydelig siden Sosialistisk Folkepartis oppstart i 1961, men min undersøkelse antyder likevel at store deler av det politisk-ideologiske grunnfjellet knyttet til den tredje verden fortsatt var intakt.

11. Kilder og litteratur

Kilder:

Orientering (1975, 17.-23.april). Derfor seiret bondehæren over USAs krigsherrer.

Orientering (1975, 7-13.mai). SV gratulerer PRR med seieren i Vietnam.

Stortingstidende. *Forhandlinger i Stortinget*. 1974-75. Oslo: 1975

Stortingstidende. *Forhandlinger i Stortinget*. 1975-76. Oslo: 1976

Stortingstidende. *Forhandlinger i Stortinget*. 1976-77. Oslo: 1977

Stortingstidende. *Forhandlinger i Stortinget*. 1977-78. Oslo: 1978

Stortingets utvidede utenriks- og konstitusjonskomité. (1976, 13.okt).

Sosialistisk Folkeparti (1961). *Sosialistisk Folkepartis stiftelseserklæring*.

Sosialistisk Folkeparti (1962). *Sosialistisk Folkepartis prinsipp-program*.

Sosialistisk Folkeparti. (1971). *Sosialistisk Framtid. Politisk informasjon fra Sosialistisk Folkeparti. Prinsippfråsegn*. Vedtatt 1971, stadfestet 1973.

Sosialistisk Opplysningsforbund. (1978). *Ny økonomisk verdensordning. Imperialisme eller frigjøring – Ei bok om Norge og u-landa*. Oslo: Sosialistisk Opplysningsforbund.

Sosialistisk Valgforbund. (1973). *Sosialistisk Valgforbund av Sosialistisk Folkeparti, Arbeiderbevegelsens Informasjonskomite, Norges Kommunistiske parti og partiløse sosialister. Manifest*.

Sosialistisk Venstreparti. (1975). *Prinsipp-program. Sosialistisk Venstreparti 1975*

Sosialistisk Venstreparti. (1975b). *Arbeidsaksjonsprogram. SV - Sosialistisk Venstreparti*.

Sosialistisk Venstreparti. (1977). *SV. Sosialistisk Venstreparti. Prinsippprogram*

Sosialistisk Venstreparti. (1977b). *Program for Sosialistisk Venstrepartis arbeid i Stortinget 1977 - 1981*

Utenriksdepartementet. (1974). *Norges økonomiske samkvem med utviklingslandene* (Meld. St. 94 (1974-1975)).

Utenriksdepartementet. (1977). *Om Norge og det internasjonale menneskerettighetsvern* (Meld. St. 93 (1976-1977)).

Litteratur:

Balsvik, R.R. (2016). *Norsk bistandshistorie*. Oslo: Det norske samlaget.

- Bastiansen, H. (2009). *Lojaliteten som brast. Partipressen i Norge fra senit til fall 1945-2000. Pressehistoriske skrifter. 11.* Oslo: Norsk Pressehistorisk Forening
- Berg Eriksen, T., Sørensen, Ø. (Red). (2003). *Norsk Idéhistorie. Bd. 6. Et lite land i verden 1950-2000.* Oslo: Aschehoug
- Bergh, T., Grønlie, T., Eriksen, K.E., Pharo, H.Ø., Stenersen, Ø., Rovde, O., Lundestad, G. (1987). *Vekst og velstand. Norsk politisk historie 1945-1965.* Oslo: Universitetsforlaget
- Berggren, H. (2010). *Underbara dager framför oss. En biografi över Olof Palme. (5.utg).* Stockholm: Norstedts
- Berntsen, H. (1998). *Det lange friminuttet. Et essay om ungdom i 60-åra.* Oslo: Aschehoug
- Cordtsen, K. (Red). (1967). *Blodfleckene på veien. Norsk nyradikalisme fra Johan Borgen til Georg Johannesen.* Oslo: Pax Forlag A/S
- Ebbestad Hansen, J.E. (Red). (2001). *Norsk tro og tanke. Bd.3. 1940-2000.* Oslo: Universitetsforlaget
- Eriksen, Linne. T. (Red). (1987). *Den vanskelige bistanden: Noen trekk i norsk utviklingshjelps historie.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, K.E. & Pharo, H.Ø. (1997). *Norsk utenrikspolitikks historie. Bd. 5. Kald krig og internasjonalisering 1949-1965.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Ruud, A. E.& Kjerland, K. A. (2003). *Norsk utviklingshjelps historie: Bd. 2. 1975-1989: Vekst, vilje og utfordringer.* Oslo: Fagbokforlaget
- Fonn, Kjos. B. (2011). *Orientering – Rebellenes avis.* Oslo: Pax Forlag A/S
- Fure, Odd-Bjørn. (1996). *Norsk utenrikspolitikks historie. Bd.3. Mellomkrigstid 1920-1940.* Oslo: Universitetsforlaget
- Godbolt, J. (2004). Vietnam-protesten i Norge. Fra ad hoc-aksjoner til politisk kapital. *Nytt norsk tidsskrift (1)* s.61-69
- Godbolt, J. (2014). Solidaritet med Chile – Frå motstandskamp til menneskerettighetsengasjement. *Historisk tidsskrift, 93,* s. 277–298. Oslo: Universitetsforlaget
- Gustavsen, F. (1979). *Kortene på bordet.* Oslo/Gjøvik: Gyldendal Norsk Forlag A/S
- Holtmark, S. G, Pharo, H.Ø, Tamnes, R. (Red). (2003). *Motstrøms. Olav Riste og norsk historieskrivning.* Oslo: J.W Cappelen's Forlag A/S
- Holgernes, B. (2010). *Dømt til frihet: de menneskelige vilkår i Jean Paul Sartres Væren og Intet.* Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Høstmælingen,N. (2005) *Hva er menneskerettigheter?* Oslo: Universitetsforlaget
- Hveem, H. (1977). *En ny økonomisk verdensorden og Norge.* Oslo: Fagbokforlaget.

- Jordheim, H. & Neumann, I.B. (2011) Empire, imperialism and conceptual history. *Journal of international relations and development* 14. (2). s. 153-185.
- Kalter, Christoph. (2016). *The discovery of the third world. Decolonization and the rise of the new left in France, c. 1950-1976*. Cambridge University Press.
- Kalter, C. (2017). From global to local and back: the 'Third World' concept and the new radical left in France*. *Journal of Global History*, 12 (1), Cambridge University Press
doi:10.1017/S174002281600036X
- Kjelstadli, K. (1999) *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*. Oslo: Fagbokforlaget
- Kvam jr., R. (1973) *DNA mot splittelse – Da venstrefløyen ble ekskludert og SF stiftet*. Trondheim: J.W Cappelens forlag
- Keohane, R.& Goldstein, J. (Red). (1993). *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*. Cornell University Press
- Kristiansen, Kjøsnes S. (2009). *Bistand, sikkerhet og moral – En analyse av den offisielle menneskerettighetsdiskursen og norsk internasjonal menneskerettighetsidentitet*. (Masteroppgave), Universitetet i Oslo, Oslo
- Krogh, H.J & Hansen, B. (Programledere). (1975, 25.august). *Partiene svarer - Sosialistisk Venstreparti*. (TV-program).
Hentet fra <https://tv.nrk.no/serie/kommune-og-fylkestingsvalg-tv/1975/FNYH70002875>
- rssen, A.K. (2008). Sosialistisk Venstreparti: Fra full avrustning til desentralisert folkeforsvar. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 24, s.251-285
- Leira, H. (2018). Utenrikspolitikk – en begrepshistorie». *Internasjonal Politikk: Skandinavisk tidsskrift for Internasjonale Studier*, 76, (1), s. 1–23
- Lie, E. (2012). *Norsk økonomisk politikk etter 1905*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lorenz, E. (1974). *Arbeiderbevegelsens historie: en innføring: norsk sosialisme i internasjonalt perspektiv. 1930-1973*. Oslo: Pax Forlag A/S
- Lund Thorsen, L.A. (2014) «Den tredje veien - Johan Castbergs sosialpolitikk». (Masteroppgave), Universitetet i Oslo, Oslo.
- Melle, O. (2006). Den langvarige opinionskrigen Vietnam-konflikten i USA, Noreg og Sverige. *Internasjonal politikk*, 64, (3) s. 311-340
- Meyer, J.K. (1989). *NATOs kritikere. Den sikkerhetspolitiske opposisjon, 1949-1961*. Forsvarsstudier, 3. s. 5-115. Oslo: Institutt for forsvarsstudier
- Myklebust, I. B. (2013). *Ideologisk endring og stabilitet: Ein komparativ ideologianalyse av Socialistisk Folkeparti i Danmark og Sosialistisk Venstreparti i perioden 1989 til i dag*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo, Oslo.

- Namkoong, Y. (1999). Dependency Theory: Concepts, Classifications, and Criticisms. *International Area Review* 2. (1). s.121-150
- Neumann, I.B. (2001). *Mening, materialitet, makt – en innføring i diskursanalyse*. (1.utg). Oslo: Fagbokforlaget
- Nilsen, M.O. (2018). *Militærmakt som fredsmiddel: Endringer i holdninger til bruk av militære midler i fredsoperasjoner i Sosialistisk Venstreparti 1990-1999*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Nordby, T. (1989). *Karl Evang. En biografi*. Oslo: Aschehoug
- Pharo, H.Ø. (2019). Terje Tvedts historier. *Historisk tidsskrift*, 98, (2), s.191-202
- Pharo, H.Ø., Jølstad, A., Skogrand, K. (1996). Ekspansjon i isolasjon? Studiet av internasjonal og utenrikspolitisk historie i Norge. *Historisk tidsskrift*. 75, (1), s. 239-263
- Riste, O. (2005). *Norway`s foreign relations – A history*. (2.utg). Oslo: Universitetsforlaget
- Rossavik, F. (2012). *SV – Fra Kings Bay til Kongens bord* (1.utg.). Oslo: Spartacus
- Rossavik, F. (2014). Myten om det tredje standpunkt. (2021, 20.11) Hentet fra <https://www.bt.no/btmeninger/kommentar/i/qJ5Gw/myten-om-det-tredje-standpunkt>
- Rusten, P. (2010). *Norsk utenrikspolitikk i støpeskjeen? En holdningsanalyse av utenriksminister Knut Frydenlund 1973-76*. Masteroppgave. Universitet i Oslo, Oslo
- Sandhaug, S. *Forsvarspolitisk strid i DNA 1952-1954*. (Hovedoppgave), Universitetet i Oslo, Oslo. 1973.
- Seierstad, D. (1984). «Bruddet mellom Sosialistisk Folkeparti og Sosialistisk Ungdomsforbund». *Tidsskrift for Arbeiderbevegelsens historie*, 1. s.139-165 Oslo: Pax Forlag A/S
- Slagstad, Rune. (1998). *De nasjonale strateger*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Solarz, M.W. (2012). 'Third World': the 60th anniversary of a concept that changed history. *Third World Quarterly*, 33, (9) s. 1561-1573. Taylor & Francis, Ltd.
- Språkrådet. (2021, 15.11) Hentet fra <http://www.termwiki.sprakradet.no/wiki/Begrep>
- Storvik, O.T & Smilden, J.E. (1977, 4.november). Statsbedrifter i strid med norsk u-landspolitikk. *Dagbladet*, s.8
- Store Norske Leksikon. (2021.15.10). Stortingsvalg (resultater 1889-2021) Hentet fra: <https://snl.no/Stortingsvalg - resultater 1882-2021#-Stortingsvalg 1977-1989>
- Stjernø, Steinar. (2004). «*Solidarity in Europe - the history of an idea*» New York: Cambridge University Press.

- Svenbalrud, H.K. (2012). Fundament og ornament: FN som «hjørnestein i norsk utenrikspolitikk», 1970–2005. *Internasjonal politikk*, 70, (2), s. 159–181
- Tamnes, R. (1997). *Norsk utenrikspolitikk historie: Bd. 6. Oljealder 1965-1995*. Oslo: Universitetsforlaget
- Truman Library Institute. (2021, 20.11) 20. January 1949. President Truman`s Inaugural Address. Hentet fra: <https://www.trumanlibrary.gov/library/public-papers/19/inaugural-address>
- Torp Christensen, M. (2002) *Fra akademiske idealer til radikaliserings og studentopprør - En studie av Det Norske Studentersamfund ved Universitetet i Oslo 1963-1972*. (Revidert 2006). Hovedoppgave, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Tønnesson, S. (2013) Vo Nguyen Giap in Memoriam – People`s war and peace. Hentet fra: <https://indomemoires.hypotheses.org/12087>
- Valen, H., Aardal, B. (1983). *Et valg i perspektiv: En studie av Stortingsvalget i 1981*. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå
- Vasaasen, Ø. (1989). *Dannelsen av Sosialistisk Venstreparti: forhandlingene om samarbeid og samling på venstresiden 1969-75*. (Hovedoppgave), Universitetet i Oslo, Oslo
- Vasaasen, Ø. (1990). Gjenoppstod SF i SV? En kort sammenlikning av de to partiene. *Arbeiderhistorie*, 4. Oslo: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.
- Veiden, Pål., Marthinsen, K.D. (2007). SV, Ny Tid og Øst-europa en studie av årene 1975–90. *Arbeiderhistorie*, 11. Oslo: Forlaget Aktuell
- Rønning, M., Gismervik, A., Sørensen, I., Byre, A., og Gulsett, A. C. (2005). Fredspolitikk og folkelige bevegelser i nyere norsk historie. *Historisk tidsskrift* 84 (2), 325-348
- Winther, L. (1975, 13.august). Gravøl på Geilo – Men ideene vil ikke dø. *Orientering*, s 5.
- Østerud, Ø. (2014). Legenden om den tredje verden. *Nytt norsk tidsskrift*, (3), s.297-307

